

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЕЗУВЧИЛАР СОЮЗИНИНГ ОРГАНИ

ОИЛИК
АДАБИЙ-
БАДИИИ,
ИЖТИМОИИ-
СИЕСИИ
ЖУРНАЛ

Бош редактор:
Эркин ВОҲИДОВ

Редакцион коллегия:

Саид АХМАД,
Эркин АЪЗАМОВ,
Баходир ЖАЛОЛОВ,
Гулчехра ЖУРАЕВА,
Андрей ДЕМЕНТЬЕВ,
Олимжон ИСМОИЛОВ,
Фёдор КАМОЛОВ,
Муроджон МАНСУРОВ
(бош редактор ўринбосари),
Омон МАТЖОН,
Хайриддин СУЛТОНОВ
(масъул секретарь),
Худойберди ТУХТАБОЕВ,
Шароф УБАИДУЛЛАЕВ,
Улмамбет ХУЖАНАЗАРОВ,
Урие ЭДЕМОВА,
Ўткир ҲОШИМОВ.

10

(22)

1983

ЙИЛ,

ОКТАБРЬ

ТОШКЕНТ
Ўзбекистон ЛКСМ
Марказий Комитетининг
«Еш гвардия» нашриёти

МУНДАРИЖА

НАСР

- Акбар ЮНУСОВ. Уста. Ҳужжатли ҳикоя . . . 24
Рауль МИРҲАЙДАРОВ. Акс садо. Ҳикоя 33

НАЗМ

- Барот БОЙҚОБИЛОВ. Адашган кема. Достон . . . 17
Эйтибор ОХУНОВА 30
Абдулхай НОСИРОВ 40
Азим СУЮН 41
Шукур СОДИҚОВ 52

КИТЪАЛАР ОВОЗИ

- Ғулом Дастигир ПАНЖШИРИЙ. Ҳиндикуш лочини.
Шеър 9
Чакайя У ТАМСИ. Бу чеҳра. Шеър 11
Малик ФА.ТЪ. Қоронғилик. Сайёҳларга. Шеърлар 11
Ҳасан КАНАФАНИЙ. Абу Усмон амаки. Ҳикоя . . 12
Ладзай ОСАМУ. Олча бирги ва най. Ҳикоя . . . 14

ҚАЛДИРҒОЧ

- Юсуфжон ЛАТИПОВ. Икки ҳикоя 43
Шарофат БОТИРОВА. Шеърлар 29

КОМСОМОЛ ВЕТЕРАНЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВ

- «Ёшлик — буюк афсунгар...» 53

САДОҚАТ

- Хайриддин СУЛТОНОВ. Матонат достони 3

ДАВР БИЗНИНГ ТАҚДИРИМИЗДА

- Ободон ДУСОВА. Заминнинг чин фарзанди бўлайлик 56

АДАБИЙ ТАНҚИД

- Маҳкам МАҲМУДОВ. «Биринчи бўса» дан «Тўй» гача 59

ЕЗУВЧИНИНГ ҚЎНГИЛ ДАФТАРИДАН

- Ҳаким НАЗИР. Масъуллик 62

НАФОСАТ ЧАМАНИ

- Любовь АВДЕЕВА. Беговта шуъла 65
Сирожиiddин САИДОВ. Кўнгилларга кўклам бағишлаб 32

«ЕШЛИК» ПОЧТАСИ

- Кўнгил гавҳари 70

СПОРТ

- Сафар ОСТОНОВ. Оммавийликдан маҳоратга . . . 73

ЕШЛИКНИНГ АҚЛ ТИШИ

- Ҳўжамурод ТОШТЕМИРОВ. Илтимос 77
Н. ЕЛИН, В. КАШАЕВ. Қаловини топиш керак . . . 78

МУҲТАРАМ ЖУРНАЛХОН!

1984 йил учун
«Ёшлик» журна-
лига обуна давом
этмоқда. Обуна
«Союзпечать»нинг
барча бўлимла-
рида қабул қили-
нади.

ОБУНА БАҲОСИ:

бир йилга — 6 сўм,

олти ойга — 3 сўм

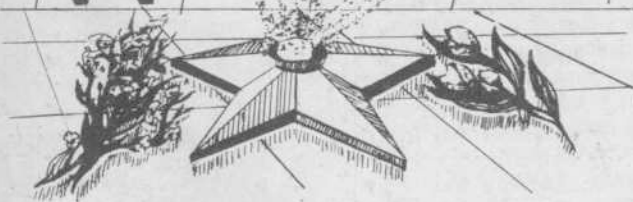
МУҚОВАДА

Биринчи бет: Б. МИЗРОХИН.
Самарқанд студентлари.

Тўртинчи бет: М. ТОВМУРО-
ДОВнинг «Меҳнат сурури» асари.

МАТОНАТ ДОСТОНИ

Унинг ҳаёти чиндан ҳам ғаройиб бир достонга ўхшайди. Жасорат ва сабот билан, кураш ва зафарлар нашъаси билан йўрилган бу узун достон саҳифаларини бир-бир варақлар экансиз, одамзот бардошининг чексизлигидан, асл коммунист иродасининг пойдорлигидан қалбингиз ҳайрат ва ифтихорга тўлади. Мен сизга бу ажойиб тақдир эгасининг афсонавий умр қиссасини бир бошдан сўзлаб бермоқчи эмасман. Зеро, бунга зарурат ҳам йўқ; бу хусусда унинг ўзи батафсил ҳикоя қилган.

Дарвоқе, гапни ана шундан бошласак ўринли бўлса керак.

Бу воқеа бундан уч йил муқаддам рўй берган эди. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида муҳаррир бўлиб ишлардим. Бир куни хизмат тақозасига кўра қалингина бир қўлёзма қўлимга тушиб қолди. Одатий кўникма билан дастлаб муаллифнинг исм-фамилиясига кўз ташладим: Ҳасан Исломов. Нотаниш автор. Қизиқишим ортиб, аста илк саҳифани очдим: «Бу ҳужжатли қисса игна билан ёзилган...»

Ветеранлар — янги турмуш қуришнинг ноёб тажрибаси, бутун инсоният бойлигига бойлик қўшган тажриба соҳибларидир. Бу тажрибанинг тарихий доираси бир неча авлодларнинг зафарларини ўз ичига олади.

Ю. В. АНДРОПОВ

Адабиётимизда кўзи ожиз адилблар томонидан яратилган асарлар (Николай Островский, Вали Ғафуровнинг китоблари) мавжудлигидан бу гап, иқроор бўлишим керак, менга у қадар янгилик бўлиб туюлмади. Фақат, қўлёзмани ўқиб тугатгандан сўнггина вужудимда кучли бир ҳаяжон сездим. Очигини айтиш лозим, бундай ҳаяжон туйғуси нашриёт муҳаррирларига доим ҳам насиб этавермайди — яхши китоблар ҳар куни яратилавермайди. Албатта, қўлёзмани бадий жихатдан бекаму кўст деб бўлмас, ифода йўсинида, танқидчилар айтмоқчи, «баъзи жузъий камчиликлар» ҳам бор эди. Аммо қиссадаги улкан бир ҳаётий ҳақиқат, инсон иродасига, ҳақ ишнинг тантанасига бўлган сўнмас ишонч руҳи билан чулганган мардона тасвир уни ич-ичидан мунаввар этиб турарди.

Кейинроқ муаллифнинг ўзи билан танишдим.

Ҳаётнинг барча аччиқ-чучукларини обдан татиган бу кишининг табиатидаги икки хусусият — болаларча соддалигу доноларча зукколик мени айниқса мафтун этди. Китобни нашрга тайёрлаш жараёнида ҳам, ундан кейин ҳам Ҳасан ака билан кўп марта суҳбатлашиб, унинг бениҳоя тўғрисўз, дилкаш, ҳатто ўзининг устидан ҳам бегубор табассум билан кула оладиган, хушчақчақ инсон эканини пайқадим. Ўзининг устидан кулишга эса, маълумки, иродаси гоят кучли одамларгина журъат қила оладлар.

Фикримизча, тайёрланажак бу китоб фавқулодда қисмат эгасининг минг ўлимни доғда қолдириб ўтган шавкатли умрининг ёрқин ифодаси — унинг беҳаловат ўйлари, бедор кечинмалари, изтиробу қувончларининг ўзига хос бадий кўзгуси бўлмоғи лозим эди. Шунинг учун муаллиф билан баҳамжиҳат кенгашиб, асарга «Кўнгил кўзгуси» деб ном қўйдик.

Сўнг эса орзиқиб кута бошладик. «Кўнглимизнинг кўзгуси қачон чиқади эди?», дея кулимсираб сўрарди Ҳасан ака ҳар сафар кўришганимизда.

Мана, ниҳоят ўша китоб босилиб чиқди. Унинг илк саҳифасида шу сўзлар битилган: «Бу ҳужжатли қисса игна билан ёзилган. Асар муаллифи — гвардиячи старший лейтенант Ҳасан Исломов она Ватанимизни ёвуз босқинчилардан озод этиш йўлидаги шарафли жангларда мардонавор иштирок этиб, икки кўзидан ажралди. Коммунист жангчи ниҳоят қўлига қалам олиб, ўзи босиб ўтган ҳаёт йўли ҳақида, инсон бардоши ва иродасининг поёнсизлиги ҳақида ҳикоя қилувчи ушбу асарни яратди. Қисса қаҳрамони Эсон Усмонов тимсолида автор ўз кечинмалари, ўз тақдирини бадий йўсинида ифода этишга интилган...»

Муҳтарам журналхон, бу ниятнинг қай даражада рўёбга чиққанини эҳтимол ўзингиз баҳоларсиз. Мен

эса Ҳасан ака билан қурган узоқ суҳбатларим чоғида кўнглимда туғилган рангин таассуротлар, унинг ҳайратомуз жасорати ва қалб саховати ҳақидаги ўй-мулоҳазалар хусусида сиз билан бирга фикр юритмоқчиман.

Хар гал у билан гурунглашиб ўтирар эканман, ҳаёлимда янгидан-янги саволлар чарх уради: бу мислсиз матонатнинг маънавий манбалари нимада? Шу улуг ёшида ҳам вужудини ҳаётбахш қудрат тарқ этмаган бу одамнинг юрагидаги сўймас аланга қаердан пайдо бўлган? Тақдирга тан бермай, умр бўйи қисмат билан қасдма-қасд, аччиқма-аччиқ курашиб яшашга уни қандай сеҳрли куч даъват этган?..

Шундай кезларда буюк Максим Горькийнинг «Инсон — мўъжиза, дунёда ягона мўъжизадир», деган сўзлари беихтиёр ёдимга тушади.

— ...Тўқимачилик комбинатига ишга кирганимда, ёшим ўн бешда эди. Бўйим станокка етмасди, — дея жилмайиб ҳикоя қилади Ҳасан ака.

Тасаввур қилинги, Тўқимачилик комбинатининг бутун мамлакатга таралган овозасини олис қишлоқдан эшитиб ишга келган ана шу содда ўспири бир йилдан сўнг ишлаб чиқариш зарбдори сифатида ном қозониб, стахановчилар сафидан ўрин олади; 1937 йили, ўн олти ёшида Москвада бўлиб ўтган стахановчи-тўқувчиларнинг I Бутуниттифоқ слётида иштирок этади! Ваҳоланки, бир йил бурун унинг чоғроқ жуссасига ишончсизлик билан қараб, ишга иккила-ниброк қабул қилишган эди. Умуман, табиат уни қадду қоматдан қисмаган бўлса-да, фавқулодда жисмоний куч-қудрат билан ҳам сийламаган эди.

— ...штанга тўғарагига ёзилмоқчи бўлиб бордим. Тренер кўриб бош чайқади, врачдан қоғоз олиб ке, деди. Врач эса мени текшириб капалуг учиб кетди, қувват дори ёзиб кўлимга тутқазди... — Ҳасан ака кулимсираб сўзида давом этади.

Қизиқ, у нимаики нарсани орзу қилмасин, негадир доимо ён-атрофдагиларнинг ишончсиз назарига дуч келаверган.

Штанга тўғарагига ҳам аслида ана шу назарлардан халос бўлиш учун — ўзини жисмоний жиҳатдан чиниқтириш ниятида борган эди...

Бир куни ишдан кейин тасодифан спорт залига кирдию сеҳрлангандек қотиб қолди: ўзи тенги ёш-ёш навқирон йигитлар зил-замбил штангаларни энгилгина кўтариб яйраб-яшнаб машқ қилишарди. Ҳазил-мутоиба, шўх, мардона кулги зални тутган, ў хийла вақт долвонлардан кўз узолмай турди, кўксига ҳавас алангаси ёнди, кўзлари завқ билан чақнади.

Ў ҳам албатта шу тўғаракка аъзо бўлади! Мана шу азамат йигитлардек икки пудли тошларни иргитиб ўйнайди! Зо-

ра шунда тинимсиз тумову шамоллашлардан бийўла кутулса!

Врачнинг гапини эшитдию бирдан маъюс тортиди, хомуш одимлаб аста уйига қайтди. Йигитнинг сазаси ўлган, туриб-туриб алам қилар эди: наҳотки унинг бошқалардан кам ери бўлса?! Ахир, болалиги олис Туркистон далаларида, кураш тушганида майдонлар зириллаб кетадиган алпкелбат паҳлавонлар, от чопганида еру кўк ларзага келадиган машҳур улоқчилар орасида ўтган-ку! Ахир, баҳодир Алпомиш Бойчибор отини гижинглашиб дамба-дам тушларига кириб туриди-ку! Нега энди...

Шу кеча ётиб уйкуси келмади. Кечаси кўнглида туғилган журъат эрталаб қатъиятга айланди: кечга бориб ҳовли этагида ўз кўли билан ясаган қўлбола штангаси пайдо бўлди. Узун, оғир мисранг, икки учига ўнтадан йигирмата гишт осилган...

— ...устоз кўрмаган шоғирд ҳар мақомга йўргалар, деганларидек, ўзимча ана шундай машқ қилиб юравердим. Ниҳоят, 1939 йили тўқимачилик техникумига ўқишга киргач, ҳақиқий штанга дастасини ушлаб насиб этди. Шу йили «Қизил байроқ» номли кўнгилли спорт жамиятига бордим. Тренер Лев Шварц ҳеч қандай гап-сўзсиз секцияга қабул қилди. Бир йилдан кейин эса... буқа билан жанг қилдим... — Ҳасан аканинг юзи олис ўтмиш хотираси билан ёришиб кетади.

— Буқа билан? Қаерда?

— Тошкентда, Мексикада эмас. Шунақа. Бир матадорлик ҳам қилиб кўрганмиз. Қирқинчи йилнинг август ойлари эди. Бир куни тренировкадан сўнг уйга кетмоқчи бўлиб турган эдик, тренер: «Тошкентга Рашид Юсулов деган турк полвони келган, юринглар, ўйинини кўриб кетамиз», деб қолди. Бордик. Даврага суқулиб, олдинроққа ўтиб олдик. Елкасига ялтироқ безаклари чиройли жилва қилиб турган кимхоб тўн ташлаб олган паҳлавон виқор билан даврани айланиб чиқди-да, тўнни ечиб, тошлар ёнига келди. У сал қимирласа бас, бўртиб чиққан мускуллари рақсга тушаётгандек ҳаракатланарди. Ана қадду ана қомат! У икки пудли тошлардан олтитасини гуж қилиб, дастасидан занжир ўтқазиб боғлади. Кейин оёқларини сал кериб, қўлларини икки ёнга чўзганча энгашиди. Бир пайт ҳалиги ўн икки пуд юкни тишида даст кўтариб, гоз турди. Нар-бери юриб, бошини бир силкитди-да, ўнг томонидаги қалин туңука устига улоқтирди. Бўлди чапак, бўлди олқиш, асти қўяверасиз.

Шунда унча-мунча ютуқларни писанд қилмайдиган тренерим «Барақалла! Офарин!», деб юборди ва «Кўриб кўй», дегандек мени оҳиста туртиб, «Машқ», деди. Уша полвонга шунақаям ҳавасим келдики! Қани энди, жилла қурса шу тошлардан биттаси менда бўлса, уйда роса машқ қилардим. У пайтларда магазинлардан бунақа нарсаларни топиш амримаҳол эди.

Эртасига машғулотдан чиқиб, кеча полвон томоша кўрсатган жойга бордим. У ёқ-бу ёққа қарасам, нарироқда ўтлар орасида ўшанақа тошлардан биттаси ёғибди. Аравасидан тушиб қолганми, ёрдамчиларининг бепарволигими, ҳар нечук, тошни кўриб кўз олдим ёришиб кетди. Энди уни олиб кетиш чорасини ўйлаш керак. Панжарадан ошириб олиб ўтиш нокулай, кўча тўла йўловчи. Дарвозада контролёр бор. Таваккал қилиб, тошни орқамга яшириб кўтарганча дарвоза олдига келдим. Пойлаб туриб,

одамлар кўпроқ кираётган пайтда лип этиб чиқиб кетдим. Энди мендан бахтиёр одам йўқ. Тошни қўлтиққа олдим, севинганимдан оғирлиги ҳам сезилмасди, трамвай бекатига зингилладим. Кечаги полвон: «Хой ўғри, тўхта!», деяётгандек хавотирланиб атрофга аланглайман. Йўқ, эсон-омон кўчамизга етиб келдим. Шундоқ кўчамизга бурилсам, икки тавақали эшикни ҳалқаларидан маҳкам тортганча бир кекса аёл йиглаб турибди. Раҳмим келди. Енига бориб тошни ерга қўйдим-да, «Нима бўлди, хола?», деб сўрадим. «Э, мол боқмай қурсин чолим, — дея қўл силтади аёл, — новвос ўлгур занжирини узиб бўшаб кетибди. Ҳовлида шаталок отиб осмонга сакраб юрибди. Қутурганга ўхшайди, яшшамагур. Чолдан бошқа ҳеч кимни ёнига йўлатмайди. Ериб ташлайди. Аксига олиб чол аллақайси гўрга кетган эди». «Ташвишланманг, хола, ҳозир бир иложини қиламиз», дедим. «Йўқ-йўқ! Кўчага чиқиб кетса, қиёмат бўлади, кирма, болам», деб ялинди кампир. «Сиз эшикни тортиб тураверинг, чиқармаймиз», деб секин ҳовлига кирдим. Деворга елкасини ишқаб, оёғи билан ер кавлаб турган буқа кимни кўриб «Ҳмм», деб пишқирди, кейин бесаранжом кўзларини олайтирганча йўғон бўйинини эгиб, орқага тисарила бошлади. Ҳозир ўзини отади! Қочиб чиқай десам, йигитлик гурури қўймайди. Ўзимни ўртароққа олиб, ундан кўз узмай турдим. Дақиқани қўлдан берсанг, иш тамом, деб ўйладим. Шу чоқ у менга яшиндек ташланди, мен ҳам яшин тезлигида чап бериб қолдим. Бироқ ёнимдан беш-олти қадам нарига ўтиб, ҳали мен томонга ўгирилиб уलगурмасидан, борасолиб икки қўлим билан икки шохига ёпишдим. У силтаб, улоқтириб ташламоқчи бўлар, мен бор кучимни тўплаб бўш келмасдим, шохини бурар, бошини пастга эгишга уринар эдим. Ниҳоят, тумшугини икки олдинги оёғи орасига тикдим. Бу ёқда шивалаб турган ёмғир лой қилган ерда туриш қийин. Буқа пишқириб, ичак-чавоғимни ағдариб ташламоқчидек ҳаракат қилади. Шунда оёғим тойиб кетиб тиззалаб қолдим. Лекин қўлларимни гўё унинг шохига пайвандлаб қўйгандек, бўшатмадим. Шу алфозда бирпас олишганимиздан сўнг буқанинг шохини куч билан чап томонга қайирдим, у бўкириб юборди-да, гуре этиб ерга йиқилди. Мен ҳам деярли ерга ётиб олган эдим. Бир пайт орқамдан аллаким югуриб келиб, билагимдан тортиб орқага ўтқазди. «Ўлдириб қўяй дебсанку бун, бор, занжирини олиб чиқ!», деди у, зўрга ўрнидан турган буқасининг бўйинини силаб. Бу уй эгаси Маҳмуд ака эди...

Кўчага чиқиб бундай қарасам, шимимнинг икки тиззаси йиртилган, уст-бошимга қараб бўлмайди. Индамай тошни кўтариб уйга йўл олдим. Лекин уйга кириб роса йиғладим.

— Нега? Ғалаба нашъасининг ўрнига-я?

— Ахир мен ўша кунни йигирмага кириб, умримда биринчи марта шерсть шим кийган эдим-да...

Ушанда, дунё кўзига камалакдек товланган файзли дамларда, у орадан уч йил ўтгач бу дилкаш манзаралар жамолидан абадиян маҳрум бўлишини қаёқдан ҳам билибди, дейсиз!

1940 йили Ҳасан Исломов штанга бўйича Тошкент шаҳар чемпиони деган фахрий унвонни қўлга кирита-

ди. Олдинда уни порлоқ галабалар кутарди. Еш паҳлавон янги куч-ғайрат, янги завқу шавқ билан навбатдаги марраларни забт этишга чоғланаётганида ҳарбий хизматга қақрилади.

Бир йилдан кейин эса курсант Ҳасан Исломов фронтнинг олдинги чизигида немис-фашист босқинчиларига қарши ҳаёт-мамот жангига киради.

Уруш...

Биз уни турли-туман китоблар, юзлаб ҳужжатли ва бадний фильмлар, ота-боболаримизнинг ҳаяжонли ҳикоялари орқалигина биламиз. Гвардияги офицер Ҳасан Исломов ва унинг авлоди учун эса уруш — улар ҳаётининг машъум, аммо узвий бир қисми, тақдирнинг уларга йўллаган янги синови бўлган эди.

— ...Бир кун беш яшар неварам телевизор кўриб ўтириб, «Бува, фашист қанақа бўлади?», деб сўраб қолди. «Фашист ёмон бўлади, болам», дедим. Кейин кўп йил бурун бўлган бир воқеа эсимга тушди. Уруш бошланган, аммо ҳали биз жангга кирганимиз йўқ эди. Миша деган қуролдош дўстим билан оқоңда гаплашиб ётардик: «Уликдан қўрқасанми, йўқми?», деб сўрадим ундан. «Ешлигимда қўрқардим. Ҳозир қўрқмайман. Фашистнинг ўлиги қанақа бўлишини ҳали кўрганимча йўқ», деди у тамаки тутатиб. «Мен ҳам кўрганим йўғ-у, чамамда, итнинг ўлигидек бир нарса бўлса керак», дедим. «Итнинг ўлигини ҳаром қилма!», деган эди Миша ўшанда қизишиб. Э, кейин фрицларнинг ўлигини кўравериб... Турқи таровати одамга ўхшайди-ю, аммо юраги, мияси тўла захар...

1941 йил декабрь ойида, Голубочик деган рус қишлоғи ёнбошида кичкина бир ўрмон ичида, тонг қоронгисинда Ҳасан Исломов биринчи марта жангга кирди. Ниҳоят, у фашистларни ўз кўзи билан кўрди! Жангу жадал сурони, қирғин-қиёмат даҳшати уни бир зумгина эсанкиратиб қўйди. Кейин дарҳол ўзини қўлга олди, гоҳ автоматдан, гоҳ пулемётдан ўқ узди, ўт очиб нуқталарига граната улоқтирди... Қўршовда қолган душман солдатлари саросимага тушиб, яланг оёқ, яланг бош, ички кийимда қочиб чиқиб, қор устида қўлларини баланд кўтарганча дағ-дағ қалтирашарди. Туни билан ичкиликбозлик, маншат қилиб

донг қотиб ётган немис офицерларини бирин-кетин ҳайдаб чиқиб бир ерга тўплашди. Уларнинг ахлатга тушган мунчоқдек милтираётган кўзларини кўрган киши бу аянчли кимсаларнинг куни кеча тинч аҳолини қириб, ҳимоясиз одамларни зир титратиб наъра тортган «музаффар рейх жангчилари» эканига ишонмасди...

Йўқ, мен қанчалик зўр бериб тиришмайин, жангчи Ҳасан Исломовнинг ҳарбий жасоратларини, у тортган машаққатга азобларни, унинг бошига тушган уқубатлар, жудоликларни мукаммал тасвирлаб беролмайман. Бунинг учун уларни тасаввур этишнинг ўзигагина кифоя қилмайди. Шу важдан ҳам бу ҳусулдаги сўзни яна унинг ўзига, у игна билан битган китобга ҳавола этамиз. Фақат шуни қўшимча қилишимиз лозимки, гвардияги старший лейтенант Ҳасан Исломов Улуғ Ватан урушининг энг оғир участкаларида мардонавор жанг қилди. Москва, Сталинград, Курск, Орёл... Урушнинг жаҳаннам қозони қайнаган жойлар. Жароҳат, контузия, фронт, госпиталь, яна жароҳат...

1941 йил. Қизил Юлдуз Ордени.

1942 йил. I даражали Улуғ Ватан уруши ордени.

1943 йил. Иккинчи Қизил Юлдуз ордени. «Жасурлиги учун» медали...

1943 йил, 17 февраль куни унинг ёдида бир умрга сақланиб қолади: шу куни у навбатдаги ҳужум олдидан Бутуниттифоқ Коммунистик (большевиклар) партиясининг шонли сафига қабул этилади.

Ҳасан ака яна икки нарсани асло унутолмайди. Ҳар сафар шу ҳақда сўз очганида товушига титроқ киради.

— ...баъзилар ноннинг қадрига етмай қўйди. Ишқилиб, охири бахайр бўлсин... Қисмимиз Ока дарёси соҳилида позицияда турарди. 31 декабрь куни, Янги йил арафасида уч кунлик танаффусдан сўнг бизга нон етиб келди. Старшина тошдек музлаб қолган буханкв нонларни ойболта билан чопишга киришди. Болта нонга текканда жаранглаган овоз чиқар, ушоқлари муз парчасидек атрофга сочилар эди. Болта иш бермагач, нонни арралаб, ҳар буханкани учга бўла бошладилар. Солдатларга бир бўлакдан нон улашилди. Тарашадан фарқи қолмаган нондан бир тишладиму оғзимда музини эритиб қисир-қисир чайнай бошладим. Иккинчи, учинчи марта тишлагандан кейин бундай қарасам, қўлимдаги нонда қон юқи. Ҳайрон бўлиб, бармоғимни оғзимга тикиб кўрсам, милким қонаётган экан...

Иккинчи воқеа 1943 йилнинг февралда, қаҳратон совуқ бир тонгда рўй берди. Ҳасан Исломов етакчилик қилаётган рота қизгин жанглардан сўнг иккинчи мудофаа линиясини эгаллади. Командир омон қолган солдат ва офицерларни йиғиб, позицияларга мустаҳкам ўрнашиб олишни буюрди. Шу пайт беҳисоб талафот бериб, қон қақшаган фашистларнинг жазаваси тутди. Уларнинг бирийўла олтмишта бомбардимончи самолёти омонда пайдо бўлиб, қўшинларимиз устига бомба ёғдира бошлади. Ҳасан Исломов жангчиларга оқолга беркенишни буюришга аранг улгурди, холос...

Рота старшинаси боягина чанага миниб, дарёнинг нариги бетидаги запас қўшинларимиз томон жўнаган эди. Бомбардимон тўхташи билан Ҳасан Исломов ёнига алоқачини олиб ўрмон четига қараб югурди. Бориб қарашса... старшина чанасини ҳайдаб ўрмон чеккасига яқинлашиб қолган экан. Шундоқ ёнига

бомба тушибди. Чанаси майда-майда бўлиб кетган, оти тўрт бўлак. Жасад қора қонга беланиб ётар, бирок... боши йўқ эди! У ёқ-бу ёқни излаб топишолмади. Бир пайт лейтенантнинг кўзи сал наридаги дарахтга тушиб қолди. Гўё биров атайлаб қилгандек, бечора старшинанинг боши дарахт айрисига қисилиб ётарди! Кучли портлаш кўтариб урган чамаси, қулоқчини ҳам бошида, боғичи шамолда аста ҳилпираб турар эди...

— ...Александр Семёнович эллик беш ёшда эди. Асли Болтиқ флотининг эсгефодаги матроси, Улуғ Октябрь революциясида ҳам фаол қатнашган кекса большевик эди, — дея эслайди Ҳасан ака ҳасратли товуш билан.

1943 йил, 8 март куни Орёл яқинидаги Красное кишлоғида бўлган кескин жанг унинг учун сўнги жанг бўлди...

Қишлоқ олти марта қўлдан-қўлга ўтди. Старший лейтенант Ҳасан Исломов бошчилигидаги пулемётчилар ротаси кишлоқни айланган оқадиган Неруч дарёсини кечиб ўтиб, душманнинг орқа томонидан ёмғирдек ўқ ёғдирди. У жанг шиддати билан олға югуриб бораркан, бирдан манглайи жазиллаб ачишди, кўзларида ўт чакнади ва бу ногаҳоний, кучли оғриққа дош беролмай юзтубан қулади... Сўнг кимдир уни чанага солиб торта бошлади. Қаттиқ портлаш... У чанадан ағдарилиб тушди. Талай вақт беҳуш-бемажол ётди. Ўзига келганида, кўз ўнгини қопқора зулмат қоплаган, мислсиз оғриқ миёсига найза санчар эди. «Ким бор? Оғайнилар!», деб қичқирди, лекин ҳеч қандай жавоб бўлмагач, кўнглига гулгула тушди: «Тамом! Душман қўлида эканман! Тирик-лайин асир тушгандан кўра...»

У акашак бўлиб қолган қўлларини базўр қимирлатиб, тўппончасини қинидан сугурди-да, кўксига қадади. Шу пайт кимдир жон алфозда югуриб келиб унинг қўлини ерга босди, тўппонча тушиб кетди.

— Нима қилиясиз?! — деб қичқирди санитар қиз. — Мен ҳозир сизни госпиталга олиб бораман. Ўзингизни қўлга олинг, ўртоқ старший лейтенант!

«Ўзингизни қўлга олинг...» Бу сўзлар ҳали унинг қулоғида кўп марта жаранглаб аке садо беради, руҳан толиққан чоғларида, тушқунликка тушган кезларида ҳорғин вужудига қайтадан куч-қувват бағишлайди, ҳали у ўша жасур ҳамшира қиз Надяни миннатдорлик билан эслаб юради. Ҳозирча эса у буларнинг барчасидан беҳабар, чанада тишини-тишига қўйиб беҳуш ётар эди...

У йигирма уч ёшида кўзларидан бир умрга ажралди... Йигирма уч ёш! Йигит умрининг аини баҳори, орзулар гул очган фасл.

Унинг ҳам ҳаётдан умиди кўп эди. Унинг ҳам тушларида қизлар кирарди. Унинг ҳам, ер юзидаги барча ошиқлар сингари, маҳбубасининг бахтиёр кўзларига термилиб, кўнгилдаги пок муҳаббат изҳорини сўйлагиси келар эди... Афсус! У шуларнинг ҳаммасидан навқирон йигит ёшида, тирик туриб айрилиб қолди.

Жаҳаннамга айланган жангоҳларда қўрқув билмаган аскарнинг юраги энди қўрқув ва қайғуга тўлди, номаълум, қоронғи келажак кўнглига ваҳима солди.

«Мен энди на одамларни, на уйларни, на гуллар чиройини, на қизлар табассумини, на ота-онам, қариндош-уруғ, ёру биродарларим чехрасини кўра оламан. Қандай даҳшат! Энди мен кимга ҳам керакман? Борсам, уйдагиларга дардисар бўлсам... Қўлимдан бир иш келмаса... Тун ва кунни ажратолмасам, тўлин ойга, порлоқ юлдузларга боқолмасам... Наҳот энди

абადий кўр бўлиб қолсам?! Йўқ, уйга бормайман! Ота-онамни ҳам, бошқаларни ҳам куйдирмайин. Ўз азобимга ўзгаларни шерик қилгунча...»

Аммо бошқалар унинг дардига, азобу уқубатларига бажонидил шерик бўлар, буни ногирон аскар қаршисидаги инсоний бурч дея англашар эди. Айниқса, бир куни ярадор подполковник Анатолий Лопириннинг босиқ, вазмин оҳангдаги сўзлари унинг ўртанган юрагига малҳам кўйгандек бўлди:

— Мунча хўрсинасан, йигит? Сени шунчалик иродасиз, беқарор деб ўйламаган эдим. Узинг шохидсан, бу уруш халқ бошига не-не кулфатлар солмоқда. Сенга, менга ўхшаган қанча-қанча йигитларимиз жангда ҳалок бўлишяпти. Бу қурбонларни нега беряммиз? Бу ҳақда ҳеч ўйлаб кўрдингми?

— ...
— Биз ҳам ана шу эзгу ният йўлида яраландик, майиб-мажруҳ бўлиб қолдик. Лекин энди тарки дунё қилиб, мунгайиб-шумшайиб юришимиз керакми?.. Дардни бардош, ирода енгади, огайни...

Анатолий Лопирин бу сўзларни шунчаки кўнгил учун, таскин-тасалли маъносида айтмаган, бу унинг ҳаётини эътиқоди эди.

— ...ҳозир Анатолий Иванович Ставрополда яшайди, фан доктори, профессор, СССР Давлат мукофотининг лауреати, — дейди Ҳасан ака ога-инидек бўлиб қолган жанговар дўстини хотирлаб.

Матонатли коммунист жангчи Лопириннинг букилмас иродаси энди Ҳасан Исломовнинг бундан кейинги ҳаёт принципига айланган эди.

У барча азоб-уқубатларга матонат билан чидади, бошига тушган ногаҳоний бу офатни сабот билан енгмоққа интилди. Аммо ўзини ўзи енгини осон бўлмади: ҳадсиз-ҳисобсиз шубҳалар, шикаста ҳаёллар... Киши кулфат қаршисида яккаланиб, бир ҳамдаму ҳамдардга зор қолганидагина тушқун васвасалар унинг иродасини маҳв этиши мумкин.

— ...менинг бахтим шундаки, ҳеч қачон ёлғизланиб қолмадим, — дейди Ҳасан ака.

У ниҳоят қатъий бир қарорга келди: «Мен ўзимни енгмасам, ўзга мени енгади. Мен ўлимни енгмасам, ўлим мени енгади!»

Гвардиячи старший лейтенант Ҳасан Исломов ота-онаси бағрига қайтгач яна жангга — тақдир синовига қарши кескин жангга отланди. Кучлар тенг эмас эди. Аммо унинг қалбида галабага сўнмас ишонч, ҳаётга мислсиз иштиёқ барқарор эди.

Бу пайтда бепоён мамлакатимиз оммавий жасорат майдонига айланган эди: Ватанимизнинг турли бурчакларида ҳар куни ақл бовар этмайдиган матонат ва мардлик намуналари амалга оширилди. Бу улуг кураш ва улуг синов кунларида совет учувчиси ёғоч оёқ билан қирувчи самолётни бошқарар, юзлаб фидойи эр йигитлар душман амбразурасига кўксини қалқон этиб Матросов жасоратини такрорлар, оддий темирчи сўнги бурда нонини ўзи емай ўн тўрт етим оғзига тутар, ваҳиёна қийноқлардан силласи қуриган оташнафас шоир Моабит турмасида юрак қони билан алангали сатрлар битар эди...

— ...картон фабрикасига ишга кирдим. Брайль ёзувини ўргана бошладим. Уқини имкониятим тиклангач, оламга қайтадан келгандек қувониб кетдим, — дея ҳикоясини давом эттиради Ҳасан ака. — Бир куни кечқурун...

Онаси ҳовлидаги ҳовузнинг лойқага тўлиб қолганидан нолиб гапирди. Ҳасан онасининг ҳай-ҳайлашига қарамай, қўлига кетмон олиб ҳовузга тушди.

Ҳовуз тубидан балчиққа кўмилиб оғир бир нарса чиқди: аста пайпаслаб кўрса, гантел. Бу гантел унга 1940 йил, Тошкент шаҳар чемпиони бўлганида мукофотга берилган эди... Кўнгли бир хил бўлиб кетди, юрагида ғалати туйғулар уйғонди.

Эртаси куни собиқ тренери — машҳур штангачи, Ўзбекистоннинг ўн беш марта чемпиони Мито Азарович Мкртчяннинг ҳузурига йўл олди...

1944 йилнинг жазирама ёз куиларидан бирида тупроғи билқиллаб ётган кўҳна Чақар маҳалласига чанг-тўзон кўтарганча эшакарава кириб келди. Уткинчилар унга таажжубланиб қараб қўйишарди: аравага катта-кичик темир ғилдирақлар, баҳайбат штанга ортилган эди. Ҳамма бир бурда нонга зор бўлиб турганда ярим тонна келадиган бу темир-терсак кимга зарур экан?

Арава ортида бораётган алпқомат киши кўча охиридаги эшик олдида тўхтаб:

— Ҳасан, биз келдик! — деб чақирди.

Эгида гимнастёрка, қора кўзойнак таққан йигит уни қувона-қувона қарши олди:

— Э, келинг, Мито Азарович!

Мито Азарович юклари аравадан тушириб дарҳол ишга киришиб кетди: ўзи олиб келган тахталарни арралаб, рандалаб ҳовли ўртасига штанга кўтариш машқига мўлжалланган ёғоч супа қурди, махсус мосламалар ўрнатди. Ҳасан эса суюнганидан терисига сизғмай унинг атрофида ўралашиб юрди.

Ўстоз ва шогирд жаҳонда мисли кўрилмаган ҳайратомуз бир ишга астойдил бел боғлаган эди: Ҳасан спортга қайтади. Шунчаки эрмак учун эмас, катта спортнинг катта талабларини адо этиш учун қайтади. Дастлабки режага кўра, у кузгача СССР спорт мастери нормасини бажариши, сўнг Ўзбекистон чемпионатига жиддий тайёргарлик кўриши лозим эди. Бунинг учун эса машқ, машқ, тинимсиз машқ керак!..

— ...Мито Азарович ўшанда супага қоқилган михни ҳам ўз уйидан олиб келган эди, — дея кўнгли тўлиб эслайди Ҳасан ака.

Кўзи ожиз одамнинг музыка чалгани, шахмат ўйнагани, китоб ёзгани маълум, бироқ урушдан тинкаматори қуриб қайтган собиқ солдатнинг, кун бўйи фабрикада қора терга ботиб ишлайдиган ногирон йигитнинг бу хатти-ҳаракати кўпчиликка эриш туюлди — «Ҳолва деган билан оғиз чучимайди!», «Ҳа, энди, тақдирга ҳам тан бериш керак-да!»

Бу гаплар қулоғига чалиниб қолганда у бепарвогина кулиб қўяр эди. Кулги эса қайғуни енгар, нохуш ҳаёллар, шубҳа-гумонларни маҳв этар эди.

Дарҳақиқат, нега у вужудини мудом қийноққа солади, ўзини доимо ўтга-чўққа уради? Ўйга нима етишмайди? Шухратми? Обрўми? Еки буларнинг барчаси шунчаки шикаста кўнгил хархашасини? Ахир, у Ватан олдидаги бурчини бир йигитчалик шараф билан адо этди-ку! Ахир энди у ўтмиш хотиралар оғушида бир умр тинчгина, осойишта яшашга ҳақли-ку!

Йўқ, у бундай қилолмайди! Токи кўксига юраги безовта тепар экан, токи томирларида навқирон шижоат қони оқар экан, у беғам фароғатга, хуррам қаноатга таслим бўлолмайди! Чунки, яшаш — унинг учун ўзлигини, қалб моҳиятини ярқиратиб намоеъ этиш демокдир. Бинобарин, катта спортга қайтиш — унинг учун катта ҳаётга қайтиш демокдир.

Ў оқшомлари ҳориб-чарчаб ишдан келгач, Мито Азарович рабарлигида ҳовлидаги ёғоч супада соатлаб машқ қилар, устози кетгач эса ҳолдан тойгунча машқни давом эттирар эди. Ўрушнинг сўнги йили

яқинлашиб қолган, озиқ-овқат танқис, оғир, машаққатли машқлар эса кучли, тўйимли таомларни ҳам талаб қилар эди...

1946 йили, буюк ғалабанинг биринчи йилида Фарғонадаги Офицерлар уйининг спорт залида штанга бўйича ўтказилган республика чемпионатида жаҳон спорт тарихидаги энг ноёб рекордлардан бири ўрнатилди: кўзи ожиз штангачи, СССР спорт мастери Ҳасан Исломов икки курашда 222,5 килограмм натижага эришиб, Ўзбекистон ССР чемпиони деган юксак унвонни қўлга киритди!

Бу хушбахар бутун мамлакатимиз бўйлаб овоза бўлиб кетди. Биров қувонган, биров ишонмай ёқа ушлаган.

Ғалаба нашъасидан юраги тоғдек юксалган Ҳасан мусобақа олдида бўлган кўнгилсиз машмашаларни ҳам унутиб юборди: чемпионат мутасаддилари бошда унга ишончсизлик билан қараб, мусобақада иштирок этишига рухсат беришмади. Уларнинг шубҳа-гумонларини аритиш учун устози икковининг елиб-югурганлари, баҳсу мунозаралари... эҳ-ҳэ!..

Орадан бир йил ўтди. Ҳасан Исломов 1947 йили ҳам республика чемпиони бўлди. Ўзбекистон терма командасининг аъзоси сифатида Москва, Горький, Рига, Тбилиси шаҳарларида бўлиб ўтган бутуниттифок мусобақаларида ҳам қатнашиб, фахрли ўринларни эгаллади.

Бугунги юксак мезонлар билан баҳолаганда Ҳасан аканинг штанга кўтаришдаги натижалари эҳтимол камтарона бўлиб туюлиши мумкин. Аммо бу ютуқларнинг маънавий қиммати-чи? Уларнинг бекиёс ибрат қудрати-чи?

Улар энг юксак мезонлар билангина баҳоланишга муносибдир.

— ...Чақар маҳалладаги эски ҳовлимизда штанга тўгараги очдим. Маҳалладаги қизиққан болаларнинг ҳаммаси учун эшигимиз очиқ эди, — дея ўйчан оҳангда сўзлайди Ҳасан ака.

Бу тўгарақдан ҳадемай дастлабки нишондор спортчилар ҳам етишиб чиқди. Уларнинг иккитаси Ҳасан аканинг фарзандлари: катта ўғли Муҳаммадини штанга бўйича I разряд нормасини, иккинчи ўғли Бахтиёр бокс бўйича СССР спорт мастери нормасини бажаришди. Энг муҳими, бу тўгарақда Ҳасан ака болаларга матонат ва сабот илмидан сабоқ берди.

— ...кўзим кўрмайди, деб ўксимайман. Салкам қирқ йилдан буён ҳаётнинг барча аччиқ-чучугини мен билан баҳам кўриб келаётган умр йўлдошим Маҳфузахон, тўрт фарзандиму уларнинг бир-бирдан ширин фарзандлари, қадрдон устозим, қиёматли биродарим Мито Азарович, бошқа юзлаб содиқ дўстларим — шуларнинг барчаси ахир кўзимнинг нури эмасми? — дейди Ҳасан ака.

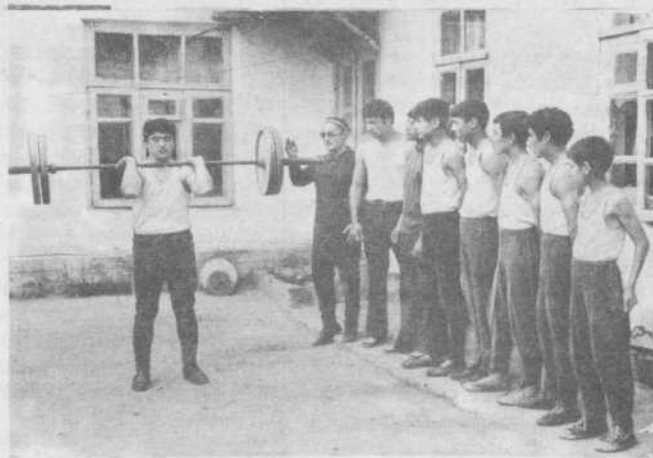
* * *

Ўйи кўпинча мутолаа пайтида учратаман. Стол устида махсус алифбодаги турли-туман китоблар билан бирга бир даста янги газета-журнал бўлади — Ҳасан ака уларни ўқиттириб эшитади.

— ...бизга икки дунё бир қадам. — У кулимсираб, сўнги маркадаги радиоприёмникка ишора қилади.

Унинг қувваи ҳофизаси, хотирасининг тиниқлиги кишини ҳайратга солади. Адабиёт, тарих, фалсафа, сиёсатнинг энг мураккаб масалалари, фан-техника, медицина, спортга оид «теша тегмаган» янгиликлар...

— ...ўқидингизми? Кўп яхши ёзибди-да, —

Ҳасан аканинг ҳовлисида машқ.

Б. МИЗРОХИН фотолари.

деб қолди бир куни кўришганимиз заҳоти қўлидаги журналга ишора қилиб.

Аста разм солдим: «Шарқ юлдузи»нинг шу йилги 6-сони.

— Нима экан?

— Э, ўқинг, бошлаб ёзибди. Менга қаттиқ таъсир қилди. Ҳа, бир юз ўн олтинчи бетни очинг. Абдувалига бағишлабди. Отасига раҳмат, яхши ёзибди! Қани, сиз ҳам бир кўринг-чи. Овоз чиқариб ўқинг, ҳа!

Ў айтган саҳифада ёш қаламкаш Яқё Тоғаевнинг бир туркум шеърлари босилган экан. «Шу Ватан сизники» деган биринчи шеър Вали Ғафуровга бағишланбди. Биргалашиб ўқидик:

Вали ака,
Нега кўзларингиз кўрмайди?
Сочларингиз нимага оппоқ?
Нега юролмайсиз ҳассасиз,
Қаёқлардан бу машъум қийноқ?

Уруш шунча қийин бўлганми,
Тинчлик қиммат тушганми шунча?
Белдан мадор, билақдан қувват,

Кўзингиздан нур йўқолгунча,
Уруш қийин бўлганми шунча?

Вали ака,
Бошингизга раҳматлар ёғиб,
Қошингизда тиз чўксин соғлар!
Осмонлигин унутсин осмон,
Пойингизга йиқилсин тоғлар!

Шу Ватан сизники,
Шу қадр сизнинг.
Бизнинг раҳматимиз —
Қарзимиз бизнинг.

Содда, самимий бу мисралар менга ҳам ёқди. Айниқса, охирги тўрт сатр... Оҳиста такрорладим:

Шу Ватан сизники,
Шу қадр сизнинг.
Бизнинг раҳматимиз —
Қарзимиз бизнинг.

Назаримда, чор атрофдан юзлаб навқирон овозлар менга жўр бўлаётгандек эди.

Хайридин СУЛТОНОВ

Шу йил сентябрь ойида серқуёш республикамизнинг пойтахтида — яқиндагина 2000 йиллик юбилейини зўр тантана билан нишонлаган, дўстлик ва қардошлиқ шаҳри Тошкентда яна бир улкан халқаро анжуман бўлиб ўтди: Осиё ва Африка мамлакатларининг турли миллат, турли ирқ ва турли ижодий йўналишга мансуб атоқли сўз санъаткорлари Тошкентга, Осиё ва Африка мамлакатлари ёзувчиларининг VII халқаро конференциясига тўпландилар. Қизгин суҳбатлар, самимий ижодий мунозаралар, ҳаяжонли мулоқот ва фикр олишувлар чоғида икки қитъа адабиётининг илғор намоёндалари жаҳон халқларининг эзгу орзуси — бутун дунёда тинчлик, тенглик ва озодликни барқарор этиш, социал тараққиёт ҳамда мустамлакачиликка қарши кураш борасида ҳамisha ҳамдаму ҳамкор эканликларини яқдиллик билан изҳор этдилар. «Тошкент руҳи» уларни бу масъулиятли ишга сафарбар этувчи қудратли куч бўлиб қолажagini мамнуният билан таъкидладилар.

Қуйида «Ўқитўчлар овози» деган янги рубрика остида Осиё ва Африка адабиёти вакилларининг ижодидан айрим намуналар билан танишасиз.

Ғулом Дастиғир Панжширий

АФҒОНИСТОН

Ҳиндикуш лочини

Бор,
Эй фарзанди дилбандим,
Йўлинг бўлсин,
Донғил,
Равон,
Пурғазаб халқ сари боргил,
Боргил олға,
Мақсад томон,
Душманлар сафини ёргил,
Бор Пуришдат ҳам беомон,
Умидлардан хўп нурафшон,
Келажакка томон, ўғлон!
Боргил,
Душман сафин ёргил!

Сансан
Менинг бахт-иқболим,
Шижоат-ла боргил фақат,
Билким,
Халқинг киймиш бугун
Курмашлар
Коржомасини.

Бу —
Ҳақ гапдир,
Ҳақиқатдир,
Едингда тут буни абад.
Шоиринг ҳам
Олмиш қўлга
Бугун ўгли хомасини.
Заҳматкаш дил
Пойқадами
Она-Ерга кўп хуш келур,
Зулматкаш дил
Шиддатидан
Ерилгуси Ерга ғамлар.
Боргил,
Эй, қуввати қалбим,
Қалбингдаги
Бемисл нур —
Оқсин, оқсин...
Шуғласидан
Баҳра олсин,
Эл,
Одамлар!

Сен —
Вамисли курашларнинг
Авлодидек
Тоғлели бўл,
Имтиҳон эт
Бу жаҳоннинг
Расамади ҳам роҳини.
Нокасларга
Эзмагил бош,

Сени кутар
Шарафли йўл,
Эй, Ҳиндиқушнинг лочини,
Эй, Ҳиндиқушнинг лочини!
Еқа тутмиш
Ҳиддатингдан
Ситампеша салотин ҳам,
Хурриятнинг
Хайлидан
Орзуларинг тўйинсин, бас!
Кураш йўли —
Гарчи улғ,
Мукаррам ул ҳам мухтарам,
Хатарлидир бироқ,
Унда танҳо қолсанг,
Бари абас!

Кураш йўли — бирлик йўли!
Бу —
Озодлик йўсинидир,
Ҳушингни йиғ,
Инсон учун
Шижоат эт бугун, ўғлон!
Эл-халқни сев!
Ватанни сев!
Фидойилик —
Эр ҳуснидир,
Талаб айлар шуни замон,
Тан олғуси шуни замон!
Сен,
Эй ишчи,
Армонларинг
Доим шоир учун илҳом,
Чўнг болғангни
Кўтариб даст
Чунон урким,
Ер титрасин!
Ушбу зиндон
Кунжагида
Кўнглим андак
Топсин ором,
Болғанг зарби садосида
Тинглаб
Саодатнинг сасин!

Билагимга
Энсин қувват,
Шиддат кирсин қадамларга,
Бу занжири асоратни

Узиб ташлай,
Узиб ташлай!
Сен,
Эй Форёбнинг фарзанди,
Мисол кўргиз
Одамларга,
Элни олға бошлай-бошлай,
Ситамкорлар
Кўзин ёшлай!
Боргил,
Эй тобу тавоним,
Кураш аҳлига
Ақл бўл,
Келажак деб
Енганларни наҳс уйқудан
Этгил бедор!
Аҳли қишлоқ,
Меҳнаткашга
Шуур ила кўргизгил йўл,
Ситамкорлар
Сафини буз
Хасдек барин айлагил хор!

Нураган шоҳ
Низомини
Йўқ қил,
Бу сатҳи оламда,
Керак эрса,
Ол қон ила
Этгил Ватанни лолагун!
Диловар халқи Вьетнамдек
Камол топгайсан,
Ҳар дамда —
Фаластин халқидек жўмард,
Айла зўравонни нигун!

Менга ҳам
Хуш илҳом беринг,
Парвоз тилар
Кўнглим бугун,
Қоронғу зиндон кунжида
Нурларга тўлайин, дўстлар.
Илҳом беринг,
Селобидан
Ҳайратларга тушсин очун,
Гарчи хазон фаслидаман,
Шугуфон бўлайин, дўстлар!

Муҳаммад АЛЙ таржимаси

Чакайя
У Тамси

КОНГО

Бу чехра...

Бу чехра очилар
ловиллаган куз гулларидай,
Шодлигим бу чехрага
ҳил-ҳил пишган мева тўла шохларни
ҳадя этаётганин
ёки уни кўнгилга яқин
ўзгача бир кенгликлар,
ўзгача бир туманлар сари
бошлаётганин кўриб
худо мендан қувонар.

Унга қўлларимни ҳадя қиламан,
бўзарган қишдан кейинги
баҳор гулларидай
тонг исмини бераман унга
ёнмоқлиги учун пориллаб.

Бўсағамни ҳадя қиламан
мени ювган,
жисмини тузлаган денгизга,
руҳимни тузлаган денгизга,
қутурган денгизга
бир сокинлик олиб келаётган
унинг оромижон қадамлари-чун.
Шунда руҳим уйғониб
учиб кетар енгил заррадай.

Қуёш тўла косани ҳадя қиламан
қизилликда ақиқларни
ёндиргучи
қизил дудоқларига.

Қўшиғимнинг унга аталган
энг муқаддас оҳанглари бор,
ўсаётган дарахтлар
буғдой ва зиркларнинг оҳанглари,
ҳатто ушбу
денгиз оҳанглари,
ахир денгиз важоҳатли ўпқонларини
мендан сира яширмай
салаф қаср-қалъалар тиклар
бу чехра учун.

Аёл, аёл,
нега сеникимас бу чехра, бу юз
бу чехрада юрагимни
ювман доим.

Малик
Фаль

СЕНЕГАЛ

Қоронғилик

Қишлоқларим кўрқар қоронғиликдан,
қоронғилик мангу уларни қувар,
Тун келар пайтида
онам ўт ёқади ўчоққа,
ҳайдаб келар эчкиларни болалар уйга,
оғам дуо билан қаршилар тунни,
Шунда қоронғилик тишлаб-тишлаб туриб қолади
қишлоқларнинг этакларини.

Африкали қишлоқларим
тунларингиз хайрли бўлсин!

Сайёҳларга

Сандаг бозорида
филларни кўргингиз келар жудаям,
Жудаям сувратга олгингиз келар
бошларида кўза кўтарган
қора қизларни,
Бир лаҳза бўлса ҳам яқиндан
кўрмакни истайсиз одамхўрларни.
Озодлик майдонида ухлаётган
тимсоҳларни кўрмоқ учун
жонингиз ҳалак.

Энди билиб қўйинг, жаноблар,
бор билетлар сотилган бугун
бирорта жой йўқ.

Шавкат РАҲМОН таржималари

Таниқли фаластин ёзувчиси, драматурги, адабий танқидчи ҳамда жамоат арбоби Ҳасан Канафаний 1936 йили Акка шаҳрида тугилиб, 1972 йили, 36 ёшида Байрутда террорчилар томонидан ўлдирилган. Араб танқидчилари Ҳ. Канафанийни ҳозирги замон адабиётининг классикларидан бири деб ҳисоблайди. У Фаластин Озодлик ҳаракатига муносиб ҳисса қўшган, газеталар билан ҳамкорлик қилган, «Ал-Ҳадаф» журналида бош муҳаррир бўлиб ишлаган. Улимидан кейин унга халқаро «Нилуфар» мукофоти берилган. Умумжаҳон журналистлар федерациясининг дипломанти. Ҳасан Канафаний тўртта ҳикоялар тўплами, тўртта қисса, адабиётшуносликка оид иккита монография ва учта тугалланмаган асар муаллифи. «Сизга нима қилди?» деган қиссаси асосида Сурияда (1966) бадиий фильм ишланган, «Қайтиш» (1970) деган қиссаси рус тилига таржима қилинган.

Ҳасан Канафаний

ФАЛАСТИН

Абу Усмон амаки

ҲИКОЯ

Усроил солдатлари бизни Рамле-Қундуз йўлининг икки тарафи бўйлаб сафга тизиб, «Қўллар кўтарилсин!» дея буюрдилар. Кун ниҳоятда иссиқ, гўё қуёш осмондан кўзга кўринмас олов сели ёғдириб, бутун ер юзидаги мавжудотнинг кулини кўкка совуришга чоғлангандек эди. Онам гавдаси билан мени офтобнинг жазирама тиғидан пана қилмоқчи бўлаётганини пайқаб қолган солдатлардан бири тепамизга келиб роса ваҳшат солди-да, мени саф олдига чиқишимни, сўнг эса тупроқ тиззага урадиган кўчанинг қоқ ўртасида иккала қўлимни кўтарганча бир оёқлаб туришимни буюрди.

Ушанда тўққиз яшар пайтим эди. Бундан тўрт соатгина илгари исроилликлар Рамлени ишғол қилишган, мен бу воқеанинг гувоҳи бўлган эдим. Солдатлар шу заҳоти талончиликни бошлаб юборганларини ҳам ўз кўзим билан кўрдим. Улар ҳатто кампирлар ва ёш-ёш қизчаларнинг арзимас тақинчоқларини ҳам тортиб ола бошладилар. Та-

лончилар орасида баданлари офтобда қорайиб кетган солдат аёллар ҳам бор эди. Улар очкўзликда бошқа шерикларига дарс берадиган даражада бешафқат эдилар. Онам мендан кўз узмай унсиз йиғлар, мен эса ҳозироқ бориб онамни юпатгим, «Йиғламанг, ойи, ҳаммаси жойида, иссиқдан ҳам хавотирланманг — дош бера оламан!», дея тасалли бергим келар эди.

Ахир мен энди онамнинг кўзининг оқу қораси, яккаю ёлғиз фарзандиман. Отам ўлган, катта акамни босқинчилар Рамлега кириб келган заҳоти қўлга олган эдилар. Онамнинг ягона суянчиғи бўлиб қолганимни у пайтда тўла англаб етмас эдим. Ҳозир ҳатто тасаввур ҳам қилолмайман: Дамашққа кўчганимиздан кейин онам менсиз қандай кун кечирарди? Мен бўлмаганимда, ким тонгги газеталарни сотиб чойчақа ишларди, ким автобус бекатларида томоғини йиртиб бир бурда нон топарди?!

Шафқатсиз қуёш оташи аёллару қари-қартагларнинг чидам-бардошининг сўнгги зарраларини

эритиб юборди. Ҳар томондан жон аччиғидаги норози товушлар эшитила бошлади. Ҳозир мен бир пайтлар Рамленинг тангу тор кўчаларини тўлдириб юрган, энди эса ночор аҳволи билан кўнглимда ҳадсиз раҳм-шафқат уйғотаётган одамларга унсиз термилиб турардим. Лекин... ҳарбий кийимдаги бир аёл бориб Абу Усмон амакининг соқолидан тортқилаб-тортқилаб калака қила бошлаганда қай ҳолатга тушганим... йўқ, буни ҳеч қандай сўз билан ифодамай олмайман.

Асли Абу Усмон амаки менинг туғишган амаким ҳам эмас. У бир фақир одам, касби сартарош, Рамледа табиблик ҳам қилади. Болалар уни жуда яхши кўришганидан «Амаки», деб чақиривади.

У кичик қизи — жажжи Фотимани маҳкам бағрига босганча тек қотган, қизча эса қўрқувдан катта-катта очилган кўзларини жавдиратганча бегона аёлга қараб турар эди.

— Сенинг қизингми?! — деб ўшқирди солдат аёл.

Абу Усмон амаки қўрқа-писа бош ирғади — кўзларида хавотир аломати акс этган эди. Шу пайт одамлар аро изғиб юрган девқомат бир солдат Абу Усмон амакини мандан тўсиб қўйдию кейин нима бўлганини кўрмай қолдим. Уч марта қисқа-қисқа отилган ўқ товушини эшитдим, холос. Сўнг... Абу Усмон амакининг даҳшатдан буришиб кетган қиёфасига кўзим тушди. Фотиманинг боши унинг қўлида осилиб қолган, қизчанинг тимқора сочлари орасидан сизиб чиққан қон қайноқ тупроққа томчилар эди.

Абу Усмон амаки, нигоҳлари шуурсиз, қалт-қалт титраётган қўлларида Фотиманинг офтобда куйган танасини кўтарганча ёнимдан жимгина ўтиб кетди. Одамлар қатори оралаб, то қадрдон торгина кўчасига бурилиб кетмагунча унинг дол букилган қоматидан кўз узмай туравердим. Абу Усмон амакининг хотини эса ерда, тупроқ билан бир бўлиб, бошини чангаллаганча ўқтин-ўқтин бўзлаб ўтирарди. Исроил солдати унинг олдига яқинлашиб, қўли билан аёлга ўрнидан туришни буюрди. Аёл қимир этмади. Солдат қутуриб, шахд билан уни тепиб юборди. Аёл, бир зумда оғзи-бурни қора қонга тўлиб, чалқанчасига ағдарилиб тушди. Ҳаммаси худди ҳозиргидек кўз ўнгимда: солдат аёлнинг кўкрагига автоматнинг учини тиради-да... шартта отиб ташлади. Кейин бирдан мен томонга ўгирилдию ваҳшиёна қичқирганча бир оёғимни кўтаришимни буюрди: азбаройи қўрқанимдан мен беихтиёр иккинчи оёғимни ҳам ерга қўйган эканман... Дарҳол буйруқни бажардим, шундай бўлса ҳам солдат башарамга икки шапалоқ тортиб юборди ва қон бўлган кафтини кўйлагимга артди.

Ҳушимдан айрилиб, умбалоқ ошиб тушишимга сал қолди. Кўз қирим билан онамни излаб топдим — онам, қўллари тепага кўтарилган, сонсаноксиз аёллар орасида турар эди. Юз-кўзидан тирқираб ёш оқаётганига қарамай, у менга жилмайиб қарашга уринарди. Оёғим увишиб, бутун аъзойи баданимга титроқ кирган бўлса-да, мен ҳам онамга кулимсираб боқишга тиришдим. Ҳозир шартта онажонимнинг қучоғига отилгим, ҳеч қаерим огримаётганини, кўз ёшидан фойда йўқ эканини, аксинча, Абу Усмон амаки сингари матонатли бўлиш лозимлигини айтгим келарди.

Бирпасдан кейин Абу Усмон амаки қайтиб келию хаёлларим бўлинди. Чамаси, у аллақачон Фотимани кўмиб бўлган эди. У ҳеч кимга эътибор

бермай келар, менинг ич-этимни эса бошқа бир нарса тирнар эди: ахир, бечоранинг бошига яна бир кўргилик тушди-ку; ахир, хотинини ҳам отиб ташлашди-ку! Абу Усмон амаки боя ўзи турган жойга бориб тўхтади. Менга унинг фақат букчайган, тердан жикқа ҳўл бўлиб кетган елкасигина кўриниб турарди. У аста эгилди, хотинининг жасадини ердан кўтарди.

Исроилликлар бостириб келмасдан бурун мен бу аёлни неча марта сартарошхона олдидаги супа-чада ўтирганини кўрганман! У доим дўкон ичкарисдаги эрининг овқатланиб бўлишини ҳамда идиш-товоқнинг бўшашини жимгина кутиб ўтирарди.

Мана, Абу Усмон амаки шу билан учинчи марта ёнимдан ўтди: энтиқиб нафас олади, ажин босган юзларида реза-реза тер томчилари...

Оломон ўкириб юборидан ўзини зўрга тийиб турарди. Аёллар ва қариялар оғир сукутга чўмишган. Рамлеликлар Абу Усмон амакини яхши кўришар, ҳурмат қилишар эди. Узиям оғиркарвон, меҳнаткаш инсон-да! Фаластин уруши бошланганида у бор-шудини сотиб, пулига қурол-яроғ сотиб олган ва юртдошларим бу муқаддас курашда ўз бурчларини адо эта олсинлар, деб уларга таркатган эди. Сартарошхона ҳам ўшанда ўқ-дори омборига айланди-қолди. Лекин бунинг эвазига у ҳеч кимдан бирон нима кутмаган, таъма қилмаган эди. Унинг ягона тилаги шу эди: куни битиб ўлса, жасади Рамленинг салқин қабристонига қўйилса... Бутун Рамле аҳолиси унинг бу ниятидан бохабар эди.

Аста онамга тикилдим: у ҳамон қўлларини кўтарганча бутун вужуди кўзга айланиб Абу Усмон амакини кузатиб турарди. Амаки бир исроил солдатининг қаршисига келди-да, сартарошхона томонни кўрсатиб нимадир деди. Сўнг дўкончасига кириб кетди, сал ўтмай қўлида оқ чойшаб билан қайтиб чиқди. Хотинининг жасадини чойшабга ўраб, қабристон тарафга йўл олди.

Кейин у яна саф олдида пайдо бўлди: қадамлари оғир, қўллари икки ёнида шалвираган... У гўё бирданига кичрайиб кетгандек эди, кийимида қон доғлари; секин-секин одим ташлаб менга яқинлашди ва шундай назар ташладики, гўё мени кўчанинг қоқ ўртасида, қуёшнинг жазирама тиғи остида чангга, терга ботган, оғзи-бурним қонга беланган ҳолда турганимни эндигина кўраётгандек эди. Унинг бу қарашада ўша пайтда мен англаб етмаган аллақандай ғалати ифода бор эди... У яна аввалги жойига қайтди-да, бошқаларга ўхшаб қўлларини юқори кўтарди.

Лекин қишлоғимиз одамларига Абу Усмон амакининг истагини амалга ошириш насиб этмади: уни сўроқ қилиш учун исроил комендатурасига олиб кетдилар, орадан кўп ўтмай оломон у ёқдан кучли портлаш овозини эшитди, бинонинг ер билан яксон бўлганини кўрди. Абу Усмон амакининг жасади ўша бинонинг харобалари остидан ўзига абадий макон топди.

Виз онам иккимиз Рамледан бош олиб кетдик. Иорданияга ўтаётганимизда, тоғда бир янги хабарни эшитдик: Абу Усмон амаки ўшанда дўконига кирганида у ердан фақат чойшабнигина олиб чиқмаган экан...

Русчадан Нормурод **НОРҚОБИЛОВ** таржимаси

Олча барги ва най

ХИКОЯ

ар йили эрта баҳорда, олчалар гулини тўкиб, барг ёзаётган пайтда шу воқеа ёдимга тушади... — деб гап бошларди кампир.

Бунга ўттиз беш йил бўлди. Унда отам ҳали тирик эди. Биз уч киши — отам, мен ва синглим бирга яшардик. Онам эса бундан етти йил аввал оламдан ўтган, мен ўшанда эндигина ўн уч ёшга тўлган эдим. Мен ўн саккизга, синглим ўн олтига тўлганда отам Япон денгизининг соҳилида жойлашган Сиросита шаҳридаги ўрта мактаблардан бирига директор қилиб тайинланди, биз ўша ёққа кўчиб кетдик. Шаҳарда бизбоп уй ҳадеганда топилавермади, ноилож, шаҳар четида, шундоқ тоғ ёнбағрида ёлғиз қаққайиб турган бутхонанинг ичкарисидан иккита хонани ажратиб, ўша ерда тура бошладик. Биз у ерда отамни Мацуэга ишга ўтказгунларига қадар олти йил яшадик. Ўша йили кузда, йигирма тўрт ёшга тўлганимда Мацуэда турмушга чиқдим. У пайтларда бу кеч турмушга чиқиш саналарди. Мен онамдан жуда ёш айрилган эдим. Отамнинг юмуши бошидан ошиб ётгани сабабли оила ташвишлари билан унча иши йўқ эди. Менсиз рўзгоримиз пароканда бўлиб кетиши турган гап эди. Шу вадан ҳам мен уларни ёлғиз ташлаб кетолмасдим, шунинг учун барча келган совчиларга рад жавобини беришга мажбур эдим. Лоақал синглимнинг соғлиги яхши бўлганида ҳам майли эди. Афсуски, синглим тамомила менинг аксим эди: у жуда чиройли, сочлари узун бўлса ҳам саломатлигининг мазаси йўқ эди. Биз Сироситага кўчиб келганимиздан сўнг орадан бир йил ўтгач, синглим дунёдан кўз юмди. Мен ўшанда йигирма ёшда, у эса ўн саккизда эди. Мен сизга худди ўша пайтлар ҳақида сўйлаб бермоқчиман.

Синглим кўпдан бери касал эди. У буйрак сили билан оғриган экан, касалини аниқлашганда, вақт ўтган эди, иккала буйрак ҳам тамоман зарарланиб, ишдан чиқибди. Врач отамга синглимнинг касали оғирлигини, юз кун ҳам умр кўрмаслигини айтибди. Орадан бир ой ўтди, икки ой ўтди, белгиланган вақт ҳам яқинлаша бошлади, бизнинг эса жимгина кутишдан бошқа иложимиз йўқ эди. Синглим бу дарддан тамомила беҳабар, ўзида йўқ хурсанд, ҳатто охириги пайтларда тўшакдан турмаган бўлса ҳам, қандайдир кўшиқларни хиргойи қилар, ҳазиллашар ва менга эркаланарди. Лекин менинг эс-ҳушим фақат бир нарсада: қирқ кунлардан сўнг буларнинг ҳаммаси барбод бўлади... Ана шуни эслаганимда, томогимга бир нарса тиқилиб, этим жунжикиб кетарди. Назаримда, бундай оғир мусибатга чидолмай жинни бўлиб қоладигандек эдим. Март кетидан апрель ва ниҳоят, май ҳам

Расми А. ОБИДОВ чизган

етиб келди, аммо ҳаммаси аввалгидек давом этарди. Аммо ўша кунни — майнинг ўрталаридаги қайсидир бир кун эди — асло эсимдан чиқармайман.

Далаю тоғлар яшил майсаларга бурканди, қулар исиб, одамлар энгил кийимларга ўта бошлади. Кўм-кўк майсалар киши бахридилини очарди, қаёққа қарама, табиат уйғониб, ўз сепини ёйишга тараддуд кўрмоқда. Қўлимни орқамга қилиб, хиёл эгилганча, бошимда турли ўй-хаёллар билан далаларни кезиб юрдим. Бўлмагур хаёллар миямни чулғаб олган, бу нохуш фикрлар нафасимни ичига тушириб, юрагимни сиқар эди. Шу пайт кўпчиган тупроқ қаъридан, қаёқдандир, бамисоли дўзахнинг ичидан гум-гум деган суронли садо эшитилди, гўё чохи жаҳаннамда баҳайбат ноғора чалинмоқдаю бу садо ўша ёқдан келаётгандай эди. Нима гап бўлаётганига тушунолмай, ўз-ўзимга: «Наҳотки ақлдан озаётган бўлсам?», дедим-да, азбаройи кўрқанимдан турган жойимда қотиб қолдим, сўнг бор овозим билан қичқирганча майсаларга юзтубан йиқилиб, хўнграб юбордим. Мени қаттиқ кўрқитган бу ғалати товушнинг нималигини кейин билдим: у япон флотига қарашли ҳарбий кемалардан отилган снарядларнинг овози экан.

Замбаракларнинг гулдуреган даҳшатли овози қирғоқ бўйига жойлашган Сиросита шаҳри аҳлини кўпдан безовта қилар ва уларни даҳшатга соларди. Эс-ҳушим синглимда бўлгани учун нима бўлаётганига тушуниб етолмасдим, тамомила гангиб қолган эдим. Назаримда бу ўқ овозлари ва портлашлар қандайдир бахтсизликнинг даракчисидай эди, гўё ўша жаҳаннамдаги ноғора товушига ўхшарди. Мен юзтубан ётганча узоқ йиғладим. Кун ботгандан кейин ўрнимдан турдим-да, беҳол бутхонага кетдим...

— Опажон! — деб қақириб қолди синглим. У жуда озиб, қувватсизланиб қолган, афтидан, куни битиб бораётганини ўзи ҳам сезар эди. Ҳар қалай, у аввалгидай мен билан ҳазиллашмас, ўзига ортиқча диққат-эътибор талаб қилмасди. Буларнинг ҳаммаси мени янада қаттиқроқ эзарди.

— Бу хат қачон келди?

Кўксимга бир нарса урилгандек бўлиб, рангим докадек оқариб кетганини сездим.

— Қачон келди? — дея қайта сўради у, чамаси, менинг бирданига оқариб кетганимга эътибор бермагандек.

Бир амаллаб ўзимни ўнгладим-да:

— Яқинда, сен ухлаб ётганимда. Сен тушингда кулаётган эдинг, мен хатни аста ёстигинг ёнига қўйдим. Наҳотки сен ҳеч нарсани сезмаган бўлсанг? — дедим.

— Йўқ! — дея синглим кулиб юборди, кулгидан унинг дурдек оппоқ тишлари ярақлаб, оқшом гира-шираси туша бошлаган хонани ёритиб юборгандек бўлди.

— Мен бунини ўқиб чиқдим. Қизиқ! Тамомила менга нотаниш бир киши ёзибди.

Бу қанақаси, наҳотки у хат ёзган одамни танимасан?

Бу хат эгасини мен жуда яхши танирдим. Унинг исми М. Т. Я. эди. Йўқ, мен уни ҳеч қачон кўрган эмасман. Воқеа бундай бўлган эди: бундан бир неча кун бурун синглимнинг жавонини очиб, пастки тортмасидан яшил лента билан маҳкам боғланган бир даста хат топиб олдим. Вировларнинг

хатини ўқиш одобдан эмас, албатта, лекин мен ўзимни тўхтатиб туролмадим, лентани очиб, хатларни ўқишга тутиндим.

Хатлар ўттизтача бўлиб, ҳаммасига бир хилда М. Т. Я. деб имзо чекилган эди. Жўнатувчининг исми кўрсатиладиган ерга эса қизларнинг исми ёзилган эди. Буларнинг ҳаммаси синглимнинг энг яқин дугоналари бўлиб, шунинг учун биз — на отам, на мен шу вақтгача синглимнинг йигит киши билан хат ёзишиб юрганини сезмаган эдик.

М. Т. жуда тадбирли ва эҳтиёткор экан. У синглимнинг барча дугоналари исм-фамилиясини яхши билар, ҳар хатида навбат билан уларнинг исмини қўйиб хат жўнатар эди. Икки ёшнинг бунчалар журъати ва ботирлиги мени ҳайратга соларди: агар қаттиққўл отам сезиб қолса нима бўлади? Миямга келган бу фикрдан қўрқиб кетдим. Сўнгра хатларни яхшилаб тахладим-да, бир бошдан ўқий бошладим. Қандайдир ширин, орзиқтирувчи бир туйғу вужудимни қамраб олди. Мен бу икки ёшнинг болаларча содда севгисидан кулардим, назаримда рўпарчада янги бир дунё очилгандек эди.

Ҳа, менинг ўша пайтда эндигина йигирма ёшга тўлганимни ҳам унутманг, менинг ҳам ўша ёшдаги барча қизларда бўладигандек, ўзимга яраша ҳеч кимга ишонмайдиган юрак сирларим бор эди. Мен бир хатнинг кетидан иккинчисини ўқишда давом этдим, улар назаримда гўё беғубор, тиниқ, тезоқар сувга ўхшарди. Мана, ниҳоят, охирги хатни қўлимга олдим, мактуб бултур кеч кузда ёзилган эди. Бирданига бўғзимга бир нарса тиқилгандек бўлдию оёқларим бўшашиб кетди, шу даражада ҳаяжонда эдим.

Бунини қаранг, икки ёшнинг севгиси мен ўйлагандек шунчаки бир ҳавас эмас, балки анча жиддий тус олган экан. Хатларни ёқиб юбордим. Бу сирситалик бечора шоир М. Т. бўлиб, синглимнинг касаллигини билгандан сўнг у билан алоқани узишга қарор қилган эди. Бунчалар бераҳм бўлмаса одамлар! «Бир-биримизни унутайлик», деб ёзибди йигит бепарво ва лоқайд. Ҳақиқатан ҳам, у синглимни унутиб юборгани ростга ўхшайди, чунки ортиқ хат ёзмаган эди. Агар мен шундай кетаверсам, бечора гўзал синглим юрагида бир дунё дард-ҳасрат билан оламдан кўз юмиши турган гап эди. Ҳеч кимга билдирмай бир иш қилмоқчи бўлдим. Сўнг бу сирни кўнглимда сақлашга қарор қилдим. Кейин эса синглимга яна ҳам қаттиқроқ раҳмим келди, ҳар хил ўйлар ичида қолдим; мени оғир, мудҳиш хаёллар гангитиб қўйган эди; ҳаётим гўё дўзахнинг ўзгинаси эди, ўша пайтда қанчалар азоб чекканимни фақат аёл зотигина ҳис қилиши мумкин. Худди мен ўзим алданиб қолгандай азият чекардим. Гапнинг сирасини айтганда, ўзим ҳам сал ғалатиноқ эдим ўша пайтларда.

— Уқиб беринг-чи ҳеч нарсага тушунмаяпман. Нима гап ўзи?

Ҳамма нарсани билиб туриб билмаганга олишимдан ноқулай аҳволга тушиб қолдим.

— Уқиб берайми? — дедим секингина хатни олатуриб.

Бармоқларимнинг титраши мени янада хижолатга соларди. Ахир хат мазмунини ўқимай туриб ҳам жуда яхши билардим, лекин начора, эндигина қўриб тургандек ўқиб беришдан бошқа иложим йўқ эди.

Овозимни чиқариб ўқий бошладим:

— «Мен сендан кечирим сўрашим керак. Шу кунгача зинҳор ёзмайман, деб келдим, чунки ўзимга ишонмас эдим. Мен бир бечора камбағалман, буни ўзинг ҳам яхши биласан, бунинг устига, фавқуллодда бир салоҳиятга ҳам эга эмасман. Шунинг учун мен ўз тақдиримни сенинг тақдиринг билан боғлай олмайман. Бу гапларнинг ҳаммасини шунчаки чиройли баландпарвоз сўзлар деб ўйлама, ишонавер менга. Ожиз ва бечоралигим ўзимнинг ҳам жонимга тегди, ахир, муҳаббатим йўлида қуруқ сўздан бошқа нима ҳам қила олардим? Шу ўтган кунлар, ҳатто кечалари ҳам тушимда, доимо хаёлимда сен бўлдинг. Бироқ мен ўз ҳаётимни сенинг ҳаётинг билан боғлашим керакмас. Айни мана шу чидаб бўлмайдиган йў ажралишимизга мажбур қилди. Сен қанчалар бахтсиз бўлсанг, менинг ҳам сенга бўлган муҳаббатим шунчалар кучайиб боради, ўртағимиздаги масофа шунча қўл етмас бўлиб узоқлашади. Тушунясанми? Мен сени алдаётганим йўқ, рост. Қалбимдаги бурч ва масъулият ҳисси мени шундай қилишга мажбур этмоқда. Мана энди буларнинг ҳаммаси хато эканини кўриб турибман. Хато экан. Мени кечир! Сенга худбинларнинг худбини сифатида қарабман, сендан юз ўғирмоқчи бўлибман. Биласанми, мен нимани ўйлар эдим? Ахир ўзимиз бу дунёда ожиз ва ёлғиз бўлсак, шундан бошқа иложимиз ҳам йўқ, хусусан, мен учун муносиб ялашнинг йўли — сенга умрбод вафо қилмоқдир. Мен буни чин кўнгилдан айтяпман, ишонсанг бўлади. Инсоннинг нимага қурби етса, иложи борича шунини қилишга уриниши керак экан, буни мен энди англаб етдим. Майли, қилган ишинг арзимас бўлсин. Масалан, момақаймоқдан гулдаста ясаб ёрга тақдим этиш — бу чинакам жасоратдир, ҳақиқий эр йигитнинг ишидир. Мен энди сени ташлаб қўймайман. Ҳар кунини шеърлар тўқиб, сенга юбориб тураман. Ҳар кунини уйингнинг ёнида най чаламан. Фақат сен учун. Эртага кечқурун соат олтида менинг найимдан сен учун ҳарбий марш янграйди. Ҳар ҳолда найни яхши чаламан-ку. Ҳозирча бирдан-бир қўлимдан келадигани шу. Устимдан қулма. Қулсанг ҳам майлига. Тезроқ тузалсанг бўлгани. Худо ҳам бизнинг муҳаббатимизни кузатиб тургандир. Мен бунга ишонаман. Биз унинг сўйган бандасимиз — сен ва мен. Ажойиб эр-хотин бўламиз.

Мен-чи, интиқ эдим,
Деразам ортида мана ниҳоят
Шафтоли гуллади,
Гуллади боғда.
Одамлар гулларни оқ рангда, дейди.
Нечун гуллар қизил менинг боғимда?

Мен ижод қиляпман, ишларим ёмон эмас. Эртагача хайр. М. Т.»

— Раҳмат! — деди синглим аста. — Хатни сиз ёзганингизни мен яхши биламан-ку, ахир.

Уялганимдан ўзимни қўярга жой тополмасдим. Сочларимни битта-битта юлиб, хатни майда-майда қилиб ташлагим келарди. Эҳтимол шундай аҳволга тушган одамни ер ёрилмади-ю, ерга кириб кет-

мади, десалар керак-да. Рост, бу хатни мен ёзган эдим. Мен синглимнинг изтиробларига лоқайд қараб туролмасдим. Шунинг учун М. Т.нинг ёзувига тақлид қилиб қўлимдан келганича шеър тўқиб, хат жўнатиб турмоқчи ва ҳар кунини кечқурун соат олтида яширинча боққа чиқиб най чалмоқчи бўлган эдим.

Шармандалиқдан лавлагим чиқиб кетди. Ахир мен ўз хатимда бир бало қилиб шеър ҳам тўқиган эдим-да.

— Хижолат бўлманг... — деди синглим негадир жилмайиб, ҳатто бир оз кўтаринки руҳда... — Янглишмасам, кўк лента билан боғлаб қўйилган хатларни ўқиганга ўхшайсиз, шундайми? У ерда ёзилган гапларнинг ҳаммаси ёлгон. Мен бутунлай ёлғиз эдим, шунинг учун ўзимни овутиш мақсадида бурноғи йил куздан бошлаб ўзимга-ўзим хат битиб почта қутисидан жўнатиб турдим. Шунинг учун ҳам мени овутишнинг ҳожати йўқ. Ешлик — шундай ажойиб ва гўзалки, мен буни бетоб бўлганимдан кейин яна ҳам чуқурроқ ҳис қила бошладим. Ўз-ўзига хат ёзиш — бу пасткашлик, албатта. Уят! Умуман, тентакликнинг ўзгинаси. Агарда мен бирорта йигит билан учрашиб туришга журъат қилганимда эди! Севган йигитининг кучли қўллари сени қучганда жуда ёқимли бўлса керак-а? Мен бирорта йигитни севиш у ёқда турсин, шу пайтгача бирон-бир йигит билан сўзлашганим ҳам йўқ. Менимча, сиз ҳам шунақасиз. Биз ўта доно эканмиз, ҳамма хатомиз ҳам ана шунда. Улим — эҳ, қанчалар жирканч нарса! Эҳ, эсиз менинг қўлларим, бармоқларим, сочларим! Нақадар жирканч!..

Ғам, кўрқинч, қувонч туйғулари — бари қўшилиб қалбимни чулғаб олди. Нималар бўлаётганига ақлим бовар қилмасди, юзимни синглимнинг сўлғин юзига босганча хўнграб йиғлар эдим. Шу пайт, ҳа, айни шу пайтда қаердандир майин куй эшитилди. Унинг қандай куй эканлигини англаб бўлмасди, жуда секин эшитиларди, лекин бу най овози эканига шубҳам йўқ эди. Биз жимгина куйга қулоқ солдик. Соатга қарасам, олти бўлибди. Бир-биримизни маҳкам қучганча қандайдир кўрқув ичра кимир этмай бу ғалати овозга қулоқ солдик, овоз боғ ичидан — олчалар орасидан келмоқда эди!

Худо бор экан! У барини кўриб турибди! Мен ўша дақиқада бунга яна бор ишондим.

Орадан икки кун ўтгач, синглим вафот этди. Врач синглимнинг ёнида бошини қуйи эгган кўйи унинг нафас олишига қулоқ тутарди. Чунки синглим сал аввал гоҳ секин нафас олиб турган эди-да. Бироқ мен ажабланмадим. Най овозини аниқ эшитганимга имоним комил эди. Балки мен беҳуда ишонгандирман, ўша куйни боғда отам чалдимикан, деган ўй ҳам хаёлимга келди. Ахир ҳамма нарса бўлиши мумкин-ку! У ишдан қайтиб келгач, қўшни хонада бизнинг суҳбатимизни эшитиб, мен билан синглимга раҳми келиб, най чалган бўлса-чи?

Эҳтимол... Отам ҳаётлигида ўн беш йил давомида бу гапни сўрашга юзим чидамади, сўнг эса бу воқеа тақдир тақозоси билан рўй берганига ишонч ҳосил қилдим.

Русчадан Шафоат ИНОҒОМОВА таржимаси

Барот
Бойқобилов

Адашган кема

ДОСТОН

Ҳаёт дарёсига бергандек ҳашам,
Бир умр кемаси сузарди равон.
Қайси бандаргоҳга қўймасин қадам,
Қошида парвона эди қанча жон.

Шиддатли тўлқинлар ҳамласига у
Неча бор дош берди ва чиқди омон.
Ҳатто тўфонларга келиб рўбарў,
Довулларга этди кўксини қалқон.

Ҳавас-ла боқишди дўстлар қирғоқдан,
Мардлигига эса қойил қолдилар.
Узгалар кузатиб уни йироқдан
Кибру ҳавосидан ўйга толдилар.

Неча йил бу кема сузди беармон,
Уни қуршаб юрди ўнлаб қайиқлар.
Лангарини қўлдан чиқарган замон,
Ўз комига тортди галат қилиқлар.

Дарёда қўзғолди кучли бир тўфон,
Жон ҳовучлаб қолди кема бенажот.
Қайиқлар интилди қирғоққа томон,
Остин-устун бўлди гўёки ҳаёт.

Яна лангар ташлаб соҳиби кема
Қудратли оқимга кўксини тутди.
Кўзида ўт бўлиб ёнди ваҳима,
Афсус, тўлқин уни хасдек итқитди.

Жонига чанг солди унинг фалокат,
Даҳшатдан юрагин чангаллаб олди.
Дарёда юз берди гўё ҳалокат,
Кема вайрон бўлиб, тўфонда қолди.

Зўрга тирик қолиб овораижон,
Ҳалокатдан олиб қочар ўзини.
Гоҳ бошин чиқариб мисли сувилон,
Нажот манзилига тикар кўзини.

Одамни билиш қийин. Аммо доно халқимизнинг бу тўғрида ажойиб гапи бор: одамни билмоқчи бўлсанг, амал бериб кўр.

Амал, лавозим ўзига яраша бир синов қўраси эканки, бу кўрадан олий инсоний фазилатларга интилган, ўз эътиқодида мустақкам турган кишиларгина янада беғубор ва оли жаноб бўлиб чиқаркан. Биз бундай имон-эътиқодда барқарор, халқпарвар юзлаб раҳбарларни, коммунистларни биламиз ва уларни гоёта қадрлаймиз.

Ва лекин бу кўрадан қалб ва виждонини қурум босиб чиққанларни ҳам биламиз. Бундай шахслар партия ва халқнинг юксак ишончини оқламай, хизмат лавозимини сунистеъмом қилиб, ўз манфаатини давлат манфаатидан устун қўйиб, диёнат ва ҳамиятдан маҳрум бўлиб, оқибат натижада эл назаридан қолмоқдалар.

Баъзи раҳбарларнинг ана шундай аччиқ тақдири, ўзларидаги яхши фазилатларни асраб қололмай юзтубан кетишлари мени кўпдан буён ўйлантириб келарди. Амалнинг синов кўрасидан куйиб, қора юз билан чиққан кимсалар қисмати барча учун муҳим сабоқдир. Ҳурматли журналхон ҳам бу дoston шу мақсадда битилганини тушунса ажаб эмас.

МУАЛЛИФ

Гоҳ ғойиб бўлади дарё бағрида,
Қирғоққа етмакка йўқдир мажоли.
Жон қолгач омонат, ўпқон қағрида,
Тўзон кўтаради қисмат шамоли.

Гўё қуюн ичра йилт этган чироқ
Ўзига чорлайди, нур вағда этар.
Бир қадам қолса-да йироқдек қирғоқ,
Жон келиб бўғзига қўлин узатар.

Бутага ёпишиб, тин олди бироз,
Сўнг зўрға судралиб чиқди қирғоққа.
Дилида сўнгандек ёниқ эҳтирос,
Мажолсиз чўзилди аста қумлоққа.

Кемага парвона қайиқлар қачон
Гумдон бўлган эди? Қолди у якка.
Ҳалокат домидан соғ чиққансимон
Еруғ нур шуғласи тушди юракка.

Кечмиш ҳодисадан хаёлга ботди,
Шукр қилди омон қолганига лек.
Беором дарёга сўнг нигоҳ отди,
Қалбида васваса, кўзида ҳадик.

Дарё оқар эди тошқин ва илдам,
Кемами, елканми, қайиқми ва ё
Мағрур сузмакдами гаввосдек одам,
Парво қилмас эди, лек жўшқин садо.

Бағридан таралиб, аҳли башарни
Баҳраманд этарди бахт неъматидан.
Заргар қадрлаган сингари зарни,
Дарс берарди унга ўз санъатидан.

Дарёдан кўз узмай жафокаш одам
Мағрур кемаларга маҳзун тикилди.
Кўзидан ёш бўлиб чиқди-да алам,
Қумлоқнинг бетига дув-дув тўкилди.

Бадбин хаёл олди бошини қуршаб,
Аждардек торгмоқчи бўлди комига.
Танглайга ёпишди тили қуруқшаб,
Алаҳлаб боқди у ҳаёт шомига.

Иситма кўзгалар ичу тошида,
Зулматда қолгандек босади даҳшат.
Калхатдек айланиб унинг бошида
Жонига қасд этар қанча жиноят.

«Дод» солиб, қирғоққа ёпишар баттар,
Қўрқувдан бечора чангаллайди қум.
Жиноят дарғазаб, бўғзидан тутар,
Жазонинг темирдек қўлида ҳукм.

Тўхта, эй, жиноят! Сабр қил бир дам,
Бўйнидан илондек ташлама бўғиб.
Жиндак раҳм қилгин нима бўлса ҳам,
Кетмасин ҳаётдан умидин узиб.

Узи нима қилди? Недир гуноҳи?
Элу юрт мулкани этдими талон?
Е бузуқ кўчага тушди нигоҳи?
Е инсон қадрини айлади пайҳон?

Амал тулпорига миңиб олиб ё,
Пиёда ҳолидан бўлмади огоҳ?
Иш кўзини билмай қилдими хато?
Сохта ҳужжатлардан топдими паноҳ?

Ёки инсофини бўри едимиз?
Диёнат кўчасин тарк этдими ё?
Эпчил бир кимсадан умид шумиди?
Инсонлик бурчини унутдими ё?

Наҳотки, виждонин сотди бир пулга?
Имони олдида қилди хиёнат?
Наҳотки обрўсин сочди у елга,
Жонига раҳм қил бир дам, Жиноят!

Жазо қиличини кўтарма баланд,
Юраги қинидан чиқиб кетмасин.
Ҳаётда сўнг дафъа қаттиқ еди панд,
Фарёди қуюндек кўкни тутмасин.

Инсоф қил, хаёли ўзига келсин,
Калавасин учин топиб олсин у.
Нечун ҳалокатга учради, билсин,
Ҳаётга умидвор назар солсин у.

Пажмурда жонини ҳовучлаб гирён,
Туришга ингилиб, қўзгалди зўрға.
Умид иморати бўлгандек вайрон,
Гуноҳкор кимсадек тикилди ерга.

Исканжага олиб унинг жонини,
Диёнат қошида бўлди намоён:
«Сен қординг тупроққа инсон номини,
Қадрини ер билан айладинг яксон.

Инсоф гавҳарини қўйдинг йўқотиб,
Андиша кўзгусин синдирдинг чил-чил.
Мурувват гулини ботқоққа отиб,
Ҳасад тиканидан дасталадинг гул»

Утдек сачради-да сўз олди Виждон:
«Сен қулоқ солмадинг сира амримга.
Минг бир куйга солди сени жиғилдон,
Оқибат учрадинг менинг қаҳримга.

Неча бор дўст бўлиб тутдим қўлингдан.
Кибру ҳаво билан этмадинг писанд.
Қолмадинг ўз билган қинғир йўлингдан,
Сенга виждон бўлиб мен ҳам едим панд».

Бурч деди, юзига мағрур тикилиб:
«Сенда бошқа эди асли муддао.
Раҳбарлар қошида икки букилиб,
Ҳушомад йўлидан қолмадинг асло.

Ким сенга тик боқса, қарадинг ёвуз,
Ким юмшоқ сунпурги — жон этдинг пайванд.
Ўз қадрин билганга қилдинг тажовуз.
Ким сени мақтаса — мавқеи баланд.

Қўл учидан боқдинг ишингга ҳатто,
Раҳбарлик бурчингни қўйдинг унутиб.
Ўзингни устун деб ўйладинг хато,
Масъул кишиларнинг этагин тутиб.

Одамлар неча йил юрди ишониб,
Бўлсанг-да ишончга асло нораво.
Сен эса манманлик ўтида ёниб,
Инсонлик бурчингни этмадинг адо».

Ўрнидан қўзғалиб сўз олди Меҳр:
«Пойингга йиқилдим сенинг неча бор.
Бағринг тош эканми, этдинг-да қаҳр,
Қалбингга киргани қўймадинг зинҳор.

Ҳатто жой топмадим сенинг кўзингдан,
Гарчи мен кўзларни қилсам-да маскан.
Неча йил тентираб юрдим изингдан,
Кўзингда меҳрмас, улғайди тикан.

Шунинг-чун одамлар қочдилар сендан,
Инсонга тиканмас гул керак ахир.
Кимки маҳрум бўлса ҳаётда мендан,
Инсон бўлиб қилур ўзига жабр».

Виждонга тилакдош Имон сўзлади:
«Бетга айтган гапнинг захри йўқ асло.
Бағрида қанча пайт жоним бўзлади,
Лек менга қилмади ҳеч қачон парво.

Дилкаш одам эди теккунча амал,
Инсофи бор эди бўлса-да озроқ;

Одамлар дер эди виждони ҳалол,
Амалга миндию ўзгарди бироқ

Ҳатто бошлиғини олмай қўйди тан,
Ўзидан каттага ақл ўргатди.
Сўзидан санчилди қалбларга тикан,
Ишда ўзига хос «тартиб» ўрнатди.

«Амри вожиб» деди айтганин ҳамма,
Чурқ этган кимсанинг оғзи ёпилди.
«Ўлжага» бўридек қилишди ҳамла,
Омон қолса агар «йўли» топилди.

Аҳвол танг келганда тонди имондан,
Сохта рақамлардан созлади ҳужжат.
Гоҳ мадад сўради дўст, қадрдондан,
Ҳақ гапни айтмакка топмади журғат.

Ўзини ердамас, сизди осмонда,
Йўқ деди, мен каби соҳиб истеғдод.
Қанча эзгу хислат бўлса инсонда,
Ўйлади, кўнглимни этган деб обод.

Ким тонса имондан бўлур шармисор,
Бошини кўтариб юриши оғир.
Бир ҳамдари изласа — топилмас зинҳор,
Ҳасрат ўти ичра кул бўлар охир.

Юрак деди охир чидолмай дардга:
«Менда ҳам тугади сабр ва бардош
Юрак бўлгунимча бундай номардга,
Ҳаётдан ноумид, кошки, бўлсам тош.

Евдек ҳужум қилиб барча жиноят,
Тоғ каби босмоқда менинг елкамдан.
Сен инсон номига қилдинг хиёнат,
Анордек ёрилиб кетмасам ғамдан.

Диёнату Меҳр, Бурч ҳамда Виждон,
Имон ҳам мен билан олади нафас.
Уларга хиёнат қилган, эй инсон,
Кўксингни этдинг-ку сен менга қафас.

Сенга ҳаёт бердим, бердим эрк, сурур,
Юксак амал бердим, бердим шуҳрат, шон.
Лек ерга топталди инсоний ғурур,
Обрўдан қолмади зарача нишон.

Давлату халқ мулкни этмакдан тарож
Минг карра оғирдир бу жиноятлар.
Эл талон мулкига топур бир илож,
Лек давосиз дарддир бу жиноятлар.

Бундай жиноятлар жазоси олий,
Ҳукмингни чиқаргин, сен ўзинг, ҳаёт.
Гоҳ кибор шахсларни эъзозлаб толеъ,
Оқланмай қолмакда нон-тузинг, ҳаёт.

Кимлигин ошкор эт, ниқобини ол,
Сендан ўзга ҳакам йўқдир одилроқ.
Ўз умрига ўзи бўлса-да завол,
Адашган кемага тутмагин чироқ».

Ҳаёт ўйга толди, кўзида нафрат
Ва ночор кимсага тикилди маънос.
Нечундир бағрида қўзгалди шафқат,
Одам бўлмади деб, сўнг чекди афеус.

Турғизиб кўйди у шундай бўлса ҳам,
Ер чизди, бошини кўтаролмай лек.
Тутунга айланиб бағрида алам,
Ҳаётнинг кўзига қаролмади тик.

Дунёдан умидин узган кимсадек
Кўзига қоронғи кўринди ҳаёт.
Чўнқайиб ўтирмиш қора тўнкадек,
Утмиш кунларидан кутгандек нажот.

Бир йигит эди у, уста ва чаққон,
Лозим бўлса, ўтга кирарди ҳатто.
Бирор юмуш унга юкланган ҳамон,
Тинмас эди адо қилмагунча то.

Сувга тушса агар чиқарди қуруқ,
Йўқни йўндиришга эди устамон.
Шудгордан топ десанг топарди қуйруқ,
Енгил оёқ йигит эди бегумон.

Отаси ниҳолдек парвариш этиб,
Унга ҳам ўргатди ўз ҳунарини.
Керакли одамлар этагин тутиб,
Ҳавога сочмади сийму зарини.

Ўзи емаса ҳам тузаб дастурхон
Қадрдон дўстларин оғзин мойлади.
Кексайсам жонимга киргай деб омон,
Ўглини тузукроқ ишга жойлади.

Устамон йигитча кўп ўтмай бироқ
Ўзин ўнглаб олди, омади келди.
Ҳаётда орттирди таниш ва ўртоқ,
Бошлиғи не деса — айтганин қилди.

Зинадан зинага кўйди-да қадам,
Чиқиб олди амал шоҳсупасига.
Яхши одамларга бўлди-да ҳамдам.
Сўянчиқ излади дўст-ошнасига.

Дўстлар ҳам уйини обод этишди,
Топганин тўкишди дастурхонига.
Ўзлари емасдан унга тутишди,
Жонини тикишди қадрдонига.

Даврага бериб ул савлат ва ҳашам,
Оғзига қаратди қанча дўстларни.
Йўқдайин ўзидан каттакон ҳакам,
Лол этди умидга тўла кўзларни.

Кўзлар қувнаб боқди унга меҳрибон,
Дил ўйин ёритди нажот шуъласи.
Орзу осмонида урганча жавлон
Бахтиёр янгради қалб ашуласи.

Ҳузурбахш мавжида тебранди бошлар,
Жисм аро жонларда сафоли нашъа.
Томирларда кезди қонли оташлар.
Дўст меҳрига айлаб дилларни ташна.

Чироққа интилган парвонасимон
Қошида дўстлари гиргиттон бўлди.
У эса амалнинг кайфидан хандон,
Гўё кўкдан ерга кундек тикилди.

Шахмат тахтаси деб ўйлаб ҳаётни,
Амал қилди «ўйин» қоидасига.
Қўли танг келганда, қўллади «отни»,

«Шоҳ»ни ишга солди ўз фойдасига.

«Фил»нинг ҳужумига излаб ҳимоя,
«От»ини алмашди суворийга гоҳ.
Лек «фарзин» йўлига солганда соя,
Суворийлар унга бўлишди паноҳ.

Кўнглига ёқмаса қайси бир кимса,
Шахмат донасидек олди амалдан.
Кимки тағзим билан унга интилса,
Баҳра топди ҳаёт тутган асалдан.

Йўқ эрса хизматдан думи тугилди
Ва ўзи тўғрилаб кўйди ковушин.
«Айбдор» кимсанинг боши эгилди,
Дўстлари чиқармай кўйди товушин.

Ўзгалар бошига тушган ғам, савдо,
Ўзининг бошига тушибди бугун.
Шуни айтади-да: қайтар деб дунё,
Бағридан ўт бўлиб чиқмоқда тутун.

Унинг пойин ўпган «дўстлари» қани?
Қани бошда тутган «яхши одамлар»?
Эл ичида зийрак «кўзлари» қани?
Қани айш-ишратга тўла айёмлар?

Қумлоқда чўзилиб у чекар фиғон,
Нетсин дарди бўлса оламга ошкор?
Ютинса, бўғзига тиқилади жон,
Сўлиш олса, кўксин эзар оҳу зор.

Жамоат мулкани юмрондек талаб,
Каламушдек тиқди кавак-кавакка.
Ҳадикдан мушукдек лабини ялаб,
Қирғоқдан олсам дер ўзни овлоққа.

Хизматимдан бўлгай эл деб миннатдор
Оғиз кўпиртириб юрди неча йил.
Ва лекин ўзига не бўлса даркор,
Эплади, хамирдан сугургандек қил.

Устамонлик билан миниб амалга,
Ишбилармон қилиб кўрсатди ўзин.
Буюрса: «хўп» деди, солмади галга, —
Доим пойлаб турди раҳбарлар кўзин.

Тўйларда ваъз айтди, ёзувчилар ҳам
Ўзи пастда қолиб, тўрға ўтқазди.
Қанча давраларга бўлди-да ҳакам,
«Нозик одамларга» гуллар тутқазди.

Бўямаса давлат кўзини агар
Балки ғарқ бўлмасди кемаси бугун.
Планлар ўринлаб, солмаганда жар,
Балки ёруғ кунни бўлмас эди тун.

Кимки чиқиб қолса гар ташаббускор
Қанотин қайириб ташламаганида,
Кимки бор нуқсонни қилганда ошкор,
Омбирдек тилини тишламаганида,

Отасидек бўлиб азиз, меҳрибон,
Жонкуяр ходимлар сўрса ҳолини,
Мураббий сингари бўлиб покдомон,
Кўролса ёшларнинг истиқболини.

Белини боғласа эл хизматиға,
Ҳалол виждонини этмаса ҳаром,
Муяссар бўлса у эл иззатиға,
Барча азиз тутиб, қилса эҳтиром.

Қарор топса эди ҳақ ва адолат,
Раҳбарлик лангари чиқмаса қўлдан.
Бошига ёғмаса таъна, маломат,
Қинғирлик шайтон урмаса йўлдан.

Қирғоқда ётмасди узаниб, беҳол,
Мўлтираб, бошини кўтариб аста...
Дарё эса оқар сокин, бемалол,
Ҳаёт томирига жони пайваста.

Таяниб, кўкрагин узар қумлоқдан,
Жонсарак боқади дарё бағрига.
Кемаси кўринмас ҳатто қирғоқдан,
Ҳайҳот, торғдими ё дарё қаърига!

Нима бўлганини билмайди ўзи,
Лекин кўз ўнгида: тўфон тургани.
Эсида: «Қутқаринг» — деб айтган сўзи,
Энди йўқ тўфонни кўзи кўргани.

Ўрнидан турмоқчи, мажол йўқ танда
Ва лекин еужудин босар қалтироқ.
Ҳатто томиридан ток югурганда
Бунчалик ваҳима босмасди бироқ.

Энди бош кўтариб юриши оғир,
Эл ичра тўкилди топган обрўси.
Гов бўлди қай кимса йўлига ахир,
Хазонга айланди умид-орзуси.

Уйлайди, ўйлари чигал ва тарқоқ,
Ярқ этган шуъла йўқ, кўнглида туман.
Ҳеч ким унга парво қилмайди бироқ,
Наҳотки, одамлар бўлса ёсуман!

Энди не кечади шўрликнинг ҳоли,
Наҳотки дўстлари кегинди ташлаб.
Кўнглин вайрон этар ғурбат шамоли,
Дарё эса оқар, бағрини ғашлаб.

Наҳотки, қадрига етмайди ҳеч ким,
Хизматини унинг олмас инобат.
Яхши одамлар ҳам топилар балким,
Ноҳақдан жонига этмас хиёнат.

Айбини тан олмай зорланар ўксик,
Энди у кимдандир нажот излайди.
Қаролмай ўткинчи одамларга тик,
Бедаво кимсадек ҳамон бўзлайди.

Энди бошига ким бўлур соябон?
Ким уни ўрнидан турғизиб қўяр?
Еғлироқ амални бериши гумон,
Лекин ким ҳол сўраб, юргизиб қўяр?

Ўзи-ку яшади умрини бекам,
Юрмади одамлар сингари яёв.
Одам бўлсин дея фарзандлари ҳам
Амал қоясига қадади ялов.

Бу ялов тўфонга беролмади дош,
Ҳилпираб турмади бошида абад.

Осмонга етса ҳам эгиларкан бош,
Таноби тортилса, букиларкан қад.

Кўзига кўринар баланд тоғлар наст,
Камайиб қолгандек офтоб нурлари.
Боғларда гул эмас, унмиш хору хас
Ҳаёт боғи хазон бўлган сингари.

Булутли кўринар мусаффо осмон,
Ел эмас, эсгандек изғирин, аёз.
Қуюнда қолгандек барча тирик жон,
Тани музлаб кетар гарчи фасли ёз.

Йўқ, ўғил-қизлари келмас эсига,
Хаёлида бошқа нарсалар яшар:
Худо инсоф берсин ён қўшнисига,
Ундан сўраб қолса — сирни фош этар.

Данғиллама уйни солдирди нечун?
Кўрганлар дейди-ку, қаср ё сарой?
Нечун дача олди? Ё кўнгили учун
«Волга»лар қўшдими умрига чирой?

Ўзидек бекамдир фарзандлари ҳам,
Хўжадек яшайди уруғ-аймоғи.
Амални сигирдек соғиб ичса ҳам
Наҳ урди ёғсиз деб суту қаймоғи.

Омонат кассада аммо пули йўқ,
Кириш-чиқим билан бўлмади иши.
Ойлик даромаддан эса кўнгли тўқ,
Бошин ҳам этмади турмуш ташвиши.

Омон бўлса агар оғайнилари
Ет устидан тушмас пичоғи асло.
Умрини безайди ҳаётнинг зарри,
Тафтиш қилганларга бўлмас мубтало.

Хаёл олиб қочди уни ҳар томон,
Лек боши урилди бирдан деворга.
Бойқуш сайрадию бошида нолон,
Ҳаёт ўхшаб кетди қоронғи ғорга.

Худбинлик заҳари яшаб қонида,
Яхшилик қилмаган гарчи бировга:
Тўй қилиб «Зарафшон» ресторанида,
«Жигули» калитин тутди куйёвга.

Икки хонали уй калитин эса
Қизига тутқазди тантана билан.
(Келин-куёв ҳали студент бўлса,
Ким ўзи бунчалик «яхшилик» қилган?)

Меҳмонлар ҳайрат-ла чалдию чапак,
Сўнгра ёқа ушлаб, ботдилар ўйга.
Бунчалик дабдаба нимага керак,
Нимага келишди бунақа тўйга?

Каттакон идора ходимлари лек
Бел боғлаб, бошлигин хизматин қилди.
Неча кун овора бўлиб кўпчилик,
Юзидан ўтолмай, иззатин қилди.

Ҳатто бўлмасин деб кейин овора,
Катта умид билан бошини силаб,
Балоғат ёшига етган неварга
Номига уйни ҳам қўйди «тўғрилаб».

Нима қилти? Бунинг нимаси ёмон?
Пайғамбар қўллаган ўз пуштин ҳатто.
Фарзандлар бошида бўлсам дер омон,
Улар пенсияга чиққунича то.

Афсуски, орзуси ушалмай қолди,
Дарё тўфонига беролмади дош.
Лек унинг бир ҳикмат хаёлин олди:
Дўппи топилади, омон бўлса бош.

Бош омон ва лекин қолди эгилиб,
Балки топилмайди йиртиқ дўппи ҳам.
Юрса ҳам букридек юрар букилиб,
Зинадан зинага қўёлмас қадам.

Не гаплар кечмайди шум хаёлидан,
Бошини тизига қўйиб, мўлғаяр.
Сочлари тўзгиган ғам шамолидан,
Ҳалокат домида қулоқлари кар.

Танида зиғирдек қолмаган дармон,
Ғор каби қоронғи кўнғил кулбаси.
Қўрғошиндай совуқ бағрида армон,
Кўзида сўнгандек умид шуғласи.

Узининг нафсини ўйлади фақат,
Унутди манглайин ўпганда иқбол:
Амал умрбодмас, балки муваққат,
Ота мерос эмас — ўткинчи шамол.

Бошқачароқ босди қадамларини
Улуғвор кўрсатди ясама савлат.
Узининг энг яқин одамларини
Керакли жойларга жойлади, ғафлат —

Богичи кўзига ташлади парда,
Ўтмаслашиб қолди ақл тежаси.
Бошқага ўйл бермас, ўзи турганда,
Ким бўлар, зиёли аҳлин пешвоси?

Бошқалар пиширган нонни тандирдан
Ушида куймаган бўлса-да қўли,
Арзийди ўргилса шоён тақдирдан,
Мукофот олишнинг топилди ўйли.

Кўксидан тушмайди унвон медали,
На чора? Хизмати тақдирланган-да!
Ким унинг палағда бошин силади,
Ўзгалар меҳнатин тақдирлаганда?

Бақироқ бўлса-да, устаси фаранг,
Сўзамол бўлади ўз даврасида.
Раҳбарлар қошида турганда, қаранг,
Ўзни тутар одоб доирасида.

Ким билан, қанақа сўзлашиш керак?
Сув қилиб ичгандир қоидасини.
Қачон фароғату қачон иш керак?
Билмас яшамас ўз фойдасини.

Ўткир пичоқ эди бир муовини,
Текканки жойини кесарди шартта,
Тошга тегавериб тиғи ҳар кўни,
Ўтмас пичоқ бўлиб қолди, албатта.

Раҳбарлар кўзига ким тушиб қолса,
Еки мажлисларда айтилса номи.

У барча қалбидан маҳкам жой олса,
Изини қуриитар унинг одами.

Таниш-билишлари унинг занжирдек
Туташиб кетгандир ҳалқама-ҳалқа.
Таянчи бўлмаса, керилмас шердек,
Қуллуқ қилар эди туз берган халққа.

Амали пишитди унинг лойини:
Бировдан едию едирмади ҳеч,
Бировдан кийдию кийдирмади ҳеч,
Пойгакмас, тўрда деб билди жойини.

Қулоқ осмай қанча эггирозга у,
Ўз билган йўлидан қолмади асло.
Учради оқибат инқирозга у,
Ўжарлик келтирди бошига бало.

Кўпчилик: ҳақлигин этганда исбот,
Раҳбарлар номини соғиб, чўчитди.
Ким унинг сўзини қилар ислоҳот,
Кўпир, деб ичида лек сукут этди.

Ҳар бўлим, бошқарма, муассасада,
Ҳатто корхонада ўз одами бор.
Бирор гап чиқса гар қайси соҳада,
Минг турлаб, зум ўтмай қилар хабардор.

Давлат машинаси кечаю кундуз
Эшиги тагида бўлди югурдак.
Ўз оёғи билан юрмади ҳаргиз,
Юрса гар лопиллар мисоли ўрдак.

Болари сингари ўрашиб уни
Юлғичлар бўлишиди гирдиқапалак.
Қўлидан қўймади ерга юкени,
Ўзин қурбош қилди, жонини ҳалак.

Ювинса бириси сув қўйиб турди,
Бири совун тутди, бириси сочиқ.
Ўтирса, ёнида елдек югурди,
Бўлиб кетишганди нон ила қатиқ.

У эса чирмовиқ сингари ғовлаб,
Арқондек осилди энг баланд дорга.
Бундан ҳам каттароқ мансабни овлаб,
Эргашди қатордан қолмаган норга.

Отлиққа ишониб қолди-ку яёв,
Дўстларининг чиқди ваъдаси ёлғон.
Олсинми ё тагин қўлига косов,
Балки, кул тагида чўғ бордир — пинҳон.

Одамлар нима дейди? Обрўйи —
Тўкилиб, бўлди-ку, ер билан яксон,
Ибораси гўё эди ўз уйи,
Қайтиб кирмоқ унга энди даргумон.

Яна хаёллари қўзғар васваса,
Кафтида асабий қумни эзгилар.
Қўрқув елкасидан тоғдек босмаса,
Не учун нафаси қумни музлатар.

Ичини гўёки гимдалар мушук,
Жазаваси тутиб, ҳалқумда жони.
Ўғридек боқади атрофга — шумшук,
Қолмаган сингари дилда имони.

Қалампир сингари аччиқ ҳаёли
Эговдек эговлар пуч миясини.
Узига қолса-ку кулмай толеи,
Тополмай жонсарак ўз уясини.

Нечун ғарқ бўлди у — тушунмас ҳамон,
Айбсиз айбдор бўлса — негади?
Тўқиб, бошқаларнинг шаънига бўҳтон,
Какра чайнайдию зардоб ютади.

Ўзи мусичадек ювош, беозор,
Қўйнинг оғзидан чўп олмаган ҳатто.
Сут ичмаган, дея бузоқ ҳаққи бор,
Одамлар не деса — барчаси хато.

Элнинг оғзига ким бўлибди элак,
Ишсиз қолади-ку ўйдирмачилар.
Агар ногорасин қилмаса эрмак,
Чертолмай қолгандек чилдирмачилар.

Ҳақиқат эгилар, синмайди асло,
Тоза бўлгани-чун олтин зангламас.
Ҳақман деб қилади кимга илтижо,
Одамлар ҳозирча уни англамас.

Ҳаддини билмади — ошиб кетди у,
Ҳаммани кўрсатди оёқ учида.
Ўзига сиғмади — тошиб кетди у
Манманлик илондек ётди ичида.

Минбарда ўтирди неча йил қатор,
Юқоридан боқди мажлис аҳлига.
Бир марта чиқмаса минбарга агар
Ҳасад оғу солди унинг қалбига.

Ўзини ўйлади, қўйди ўзгани,
Эгар ҳам бостирди шуҳрат отига.
Интилди юлдузни кўкдан узгани,
Учради лек дарё ҳалокатига.

Ҳасрат кўзин тикар, ҳаёт шамига,
Кечмиш талофатдан қондир жигари.
Кимдир ҳамдам бўлиб унинг ғамига,
Сузиб келар гўё қирғоққа сари.

Қулоғин динг қилиб боқади сергак,
Нечундир вужудин босар ваҳима.
Гулдай нозик бўлса, бўлса гар куртак,
Ғарқ бўлмас эди-да, у чиқмиш кема.

Барча қора бўлиб, у бўлса гар оқ,
Нечун олазарак боқар кўзлари?
Така-пука бўлиб юраги бироқ
Босилиб кетса, дер сирли излари.

Кўпи кетиб, умрин ози қолса ҳам
Тузатмоқ бўлади синган кўзани.
Аламин босишга уриниб бу дам
Ичмакка тайёрдир аччиқ бўзани.

Ким бўза тутади унга бундай чоқ,
Ҳатто дўсти йўқдир сув узатишга.
Наҳотки, қумлоқда ётса у узоқ,
Ишлари тушдими яна тафтишга.

Еқасин ушлайди, тепа сочи тик,
Чаногидан чиқай дейди кўзлари.
Наштардек тиглайди бағрини ҳадик,
Пахтадек оқариб кетар юзлари.

Тилин бир газ чўзиб алаҳлайди у,
Нафаси бўғзига сиғмай, бўғилар.
Юрагин чангаллар — ичгандек оғу,
Ҳаётда бор ахир бундай тулкилар.

Ҳар қалай кўп эмас, «тулки» зотига
Қирон келтирмоқда мергандек ҳаёт.
Дог тушмасин дея инсон отига,
Содиқ посбон бўлиб тургандек ҳаёт.

Ва лекин биттаси ғингшийди ҳамон,
Неча кун ўтса ҳам қирғоқда якка.
Кўзлари мўлтайиб боқади нолон,
Биров келиб қолар дейди кўмакка.

Адолат ҳаками бўлмаса ҳаёт,
Бировни паст кўрса, бировни аъло.
Бирини дўст санаб, бирин этса ёт,
Жиноятга лойиқ бермасди жазо.

Унга одил ҳаёт жазоси ушбу:
Кемасин ғарқ этди тошқин дарёда,
Ўзини пўкакдек итқитди-да у,
Қадрингни билмадинг, деди дунёда.

Ва лекин қолдирмай тамом гурбатда,
Одамлар ҳолидан олишди хабар.
Мадад қўлин чўзиб сўнги фурсатда,
«Жафокаш» кимсани турғизиб қўяр.

Бириси етаклаб кичик қайиқни,
Қирғоққа келтирди эшкаги билан.
На чора? Раҳм этиб, бор қилди йўқни
(Одамлар яхшилик учун туғилган).

Каттакон кемаси бўлса-да вайрон,
Кичик қайиққа ҳам минг қуллуқ этди.
Қўрқа-писа унга ўтириб шу он
Зўрға эшкак эшиб, сўнг сузиб кетди.

1982.

Акбар
Юнусов

УСТА

ҲУЖЖАТЛИ ҲИКОЯ

ста тонгга яқин ғалати бир туш кўриб уйғониб кетди: раҳматли устози унга таъна билан қараб турганмиш...

Уста тушига таъбир излаб хаёлга чўмди. Наҳотки... Ҳа, бугун саратоннинг йигирмаси, устоз қазо қилган кун-ку!

Едида, ўшанда у Маҳамат гумашта деган бойваччанинг уйини байлашиб олиб ишлаётганида, тўсатдан хабар бориб қолган эди. Тезда ишини йиғиштирдию устозининг уйига шошди. Белини маҳкам боғлаб, қўлига ҳасса ушлади. Жанозага келганлар унга ҳайрат билан қарашса, мўйсафид усталар маъқуллагандек бир-бирларига маънодор тикилиб, ўзларича пичирлаб қўйишарди: «Шогирддан ёлчиган экан, раҳматли».

Уста уч кун таъзияга келган узоқ-яқинларни эшик олдида кутиб, «йигирма»га қўй ваъда қилиб ишга тушиб кетган эди...

Ҳа, бугун кечқурун аввал устозининг хонадонига, сўнг қабристонга ўтиб зиёрат қилиб келади.

У одатдагидек ҳар кунги вақтда кўчага чиқди. Бир рўмол иссиқ нон олиб келиб ҳовлидаги сўрига ёзиглиқ дастурхонга қўйди, иккита сингиб пишганини танлаб, ўз хонасига нонушта қилгани кирди.

У бесаранжомликни ёқтирмайди. Ўғил ва келинлари телевизор кўрибми ёки меҳмондорчиликка борибми, тун ярмида ётишади, кейин эрталабки ширин уйқуни қизганиб, вақтида туролмай... Йўл-йўлакай бола кийинтирган ким, нон чайнаб, тик оёқда чой ҳўплаган ким...

Расми Т. САЪДУЛЛАЕВ чизган

«Йўқ, ҳамма ишни тартиб билан, қунт билан бажариш керак, шошган бир юмушни икки марта қилади, шунда ҳам иши чала бўлади», деб уқтиради уста фарзандларига.

Нонуштадан сўнг уста ишга тушди. Мана, эллик йилдан ошиб олтмишга яқинлашиб қолдики, у ҳамон меҳнат қилади. Пенсияга чиққанига анча бўлди, аммо меҳнатга ўрганган одам бекор ўтиролмас экан, урингани уринган. Номи Тошкентнинг тўрт даҳасига маълум, иши пухта, мустаҳкам ва кўримли. Шунинг учун ҳам ишқибозлар оилаб навбат кутишга тайёр. Қадимий биноларни таъмирлаш дейсизми, иморат қуришу ёғоч ишлари дейсизми...

У энди қўлига ранда олиб, икки-уч марта шигиллатиб юргизган ҳам эдики, устахона эшиги аста очилди-да:

— Ассалому алайкум, уста бува, ҳорманг, — дея баланд бўйли бир йигитча хиёл эгилиб ичкари кирди.

Уста бошини кўтариб унга қарадию юзи ёришиб кетди.

— Ке, Собиржон, қалай, уйлар тинчми?

— Раҳмат.

Собиржон — кўшнисининг бу йил ўнинчи синфни битирган ўғли, устанинг янги шогирди. Камгап, камсуқум, ҳавасманд бу ўспиринни уста ўз фарзандидек яхши кўради, лекин муносабатини заррача бўлсин билдирмайди. Чунки...

— Қани, ўтир. Отанг тузукми? — деб сўради уста у билан кўришиб.

— Бозорга тушиб кетувдилар. Рандани менга берақолинг.

— Майли. — Уста рандани унга бериб, ўзи ўртада турган баланд суянчиқли лиқилдоқ курсига бориб ўтирди. Утирдию қўлига жилвир қоғоз олиб, олдидаги кўҳна столнинг ранги ўчган гаройиб нақшларига пардоз бера бошлади.

Бу стод ва стулларни у бир ҳафта бурун комиссиян магазиндан сотиб олган эди. У ҳашамдор, ялтироқ нарсаларга ўч эмас, лекин бу жиҳозларнинг асл мол эканини, ҳақиқий уста қўлидан чиққанини дарҳол сизди. Сиздию уларга ишқи тушиб қолди. Ўғил ва келинлари кўҳна стол-стулларни бирпас қизиқиб томоша қилишди-да, кейин уй-уйларига кириб кетишди. Ранг ўчган, лиқиллаган жиҳозларнинг сотиб олингани уларни таажжубга солган эди.

Уста эса қизгин иш бошлаб юборди: стол-стулларнинг синган нақшларини ўйиб ўрнига қўйди, мустаҳкамлаб елимлади, қумқоғоз билан

эринмай тозаллади. Учинчи марта локлангач, жиҳозларнинг бир пайдаги кўрку ҳусни яна ярқираб очилиб кетди.

Ҳозир хаёлига келган ғалати бир фикрдан уста кулимсиради: энди стол-стулга келинларию, ўғиллари эга чиқиш ниятида роса уринишади-да. Йўқ, уларга бермайди бу жиҳозларни. Чунки булар фақат жиҳозгина эмас...

Уста тушдан кейин шогирдига жавоб бериб, ўзининг ёшлиги ўтган, устози яшаган Эски шаҳар томон йўл олди.

Троллейбусда йўловчи кам, кун ҳаддан ташқари иссиқ эди. Уста Бешёғочда тушиб, атрофга бир қараб олди-да, бирдан юзи ёришиб кетди. Узоқ вақтдан буён кўрмаган қадрдон ва кўнгилга яқин дўстини кўргандек шодланиб театр биноси томон йўналди. Қуёшда ярқираб турган иморатга меҳр билан анча боқиб турди.

Оддий иморат... Ўтган-кетган йўловчилар унга худди ўзи ердан ўсиб чиққандек ортиқча эътибор беришмайди ҳам. Ҳа, аслида бу иморат инсон елкаларида кўтарилиб, қадоқ қўллар мўъжизаси билан ўсиб чиққан. У пайтларда кранлару бугунги қудратли техника бормиди? Елкасида гишт ташлашга мосланган ёғоч қути кўтарган турнақот одамлар, қурилишнинг тинмас шовқини... Ўтган кунлар хотираси устанинг кўз ўнгидан бир-бир ўта бошлади.

У бу ерда дурадгорлик қилган. Бино тоmidан Бешёғоч мавзеъси қафтдек кўриниб туради. Неча юз йил илгари қазилган, Дўмбиробод, Қозирободга, Қаъниларга ҳаёт бағишлаган ариқ илонизи бўлиб шувоқзор тепаларни айланиб оқади. Ёғоч кўприк, кўлга кираверадиган ерда қассоблик растаси бўлар эди. Кўл ўрнида эса хумдонлар...

Бир пайтлар театр яқин атрофдаги энг улкан иморат эди, энди эса...

Уста умр бўйи ҳунар ўрганди. Шу ерда ҳам ишлаб туриб тунукачилик касбига меҳр қўйди.

Тунукасоз уста бошда унга касбини ўргатишга унча майл билдирмади. Уста эса ҳунарни кўзи билан эгаллар, кечқурун қўлига қайчи-қоғоз олиб андозалар тайёрлар ва макетдаги кичкина томни ёпар эди. Ҳаммасини ўрганди-ю, аммо тарнов тунукасини жипслашга келганда нима қиларини билмай қолди. Тунукасоз эса тўнини тескари кийиб, касбимни ўрганиб олса, нонимни яримта қилади, дегандек хўмрайиб у билан гаплашмасди.

Ниҳоят, ўзича разм солиб юриб, охири уйда қоғоздан ясалган том битганида, кулимсираб қўйди. Бошда қанчалик чигал ва мураккаб кўринган

Касбим қурувчилик, бўш вақтларимда ўзимча машқ қилиб тураман. Янги қад ростлаган кўркем иморат ҳам, яхши бадиий асар ҳам мени бирдек қувонтиради. Шундай пайтларда ўз ишининг чинакам устаси бўлган моҳир ижодкорлар ҳақида ўйга толаман. Уларнинг ибратли умри кўз ўнгимдан бир-бир ўтади.

Қурувчилик ҳунарининг баланд-пастини илк бор машҳур халқ устаси, ажойиб инсон Зиё ака Холмуҳаммедовдан ўрганганман. Ҳалол, тўғрисўз, меҳнатсевар бу кишини ҳали ҳам кўпчилик ҳурмат билан эсга олади. Бу ҳужжатли ҳикояда ифодаланган воқеа-ҳодисалар устанинг умр йўлидан айрим лавҳалар, миннатдор шогирднинг беминнат устоз хотирасига эҳтиромининг камтарин ифодасидир.

АВТОР

юмушни уддалагач, унинг қанчалик осон эканига ажабланасан киши.

Тунакасоз тушмагур тўнсиз қолди. Ахир, яхшиликча хунарини ўргатса-ку, зиёфат қилиб тўн ёпарди-да!

Турксиб қурилаётган даврда малакали ишчилар тайёрлаш учун хунар-билим юрти очилди. Уста ўша ерда ўқитувчи-инструктор бўлди. Қанча шогирдлар қўлидан ўтди, қанча ўзига ўхшаган усталар тайёрлади.

Акбархўжа деган бир йигит йигирма уч ёшида ўқишга кирди. Икки сменада ўқиб ишлаш бошлади. Кўп ўтмай шундай моҳир уста бўлиб етишдики, устанинг ўзи ҳам унинг хунарига лол қоларди. Афсус, ўртада уруш бошланиб қолдию, у қўлига пойтеша ўрнига милтиқ олиб жангга кетди. Кетдию қайтиб келмади...

Атрофда одамлар, машиналар... Устанинг хаёли эса ҳамон ўша кунларда. Ушанда у тунакасозни хафга қилмади, икки-уч кичкина тунука томларни мустақил ёпганидан сўнг уни излаб топди. Эшик олдидаги супага бўғчани кўйиб очди-да, тўнни елкасига ташлаб, бошига чуст дўппи кийдирганида, тунакасознинг кўзларида ёш қалқиб, қўлбола мусаллас билан роса меҳмон қилган эди...

Пенсияга чиқишидан аввал устанинг илгариги таниш прораби келиб, мадраса гумбазини оқ тунука билан қоплашни илтимос қилди. Аввал «Хўп», деди-ю, аммо ҳеч қачон бундай иш қилмаганини эслади. Уч кунгача ўйлашиб, режа тузиб юрди. Кишибилмас, Инқилоб хиёбонидаги солиқ Бельгия банкирининг уйи атрофини айланиб, кечқурун қоровулдан сўраб томга чиқиб кўрди, синчаклаб текширди. Охири суриштириб ўша тунакасознинг уйига борди. Тунакасоз вафот қилган экан, ўғли отасининг дўконига олиб кирди. Чанг босган дўконда андозалар қалашиб ётарди.

Узоқ титкилаб, гумбаз андозасининг нухасини топиб олди. Тунакасознинг ўғли ота хунарини эгалламаган экан, олишга рухсат берди. Уста кечаси билан андозаларни солиштириб, охири ўзича гумбазнинг ҳандаса қонунини ҳисоблаб топди.

Гумбаз ёпилгач, уста ўз ишидан беҳад мамнуният гуйди. Инсон нималарга қодир эмас-а! Айниқса, дилингдаги орзу-режанг рўёбга чиқса, амалда ўзингни кўрсатсанг...

Уста ўзи қурган иморатларни бир фарзанд деб биларди. Уларнинг ҳам ўз йўли, ўз умри бор. Мана шу кўчадаги болалар касалхонаси, турғу-хона, пионерлар саройига ҳам унинг қўли теккан, меҳнати сингган. Буларнинг бари унга фарзанддек азиз.

У иморатларни китобдек ўқийди. Меъмورнинг, бинокорнинг фикр-мулоҳазаларини, услубини бир қарашдаёқ билиб олади, гоҳ таҳсин ўқиб қойил қолса, гоҳ хаёлан баҳслашади, «таҳрир» қилади.

Темирйўл устахонасида унга ҳар йили Иттифоқнинг истаган жойига бориб келиш учун бепул билет бериларди. Кўп ерларни айланиб, Ленинградни ёқтириб қолди. Отпускасини асосан шу шаҳарда ўтказарди. У ноёб моллар кетидан чопмас, ҳафталаб шаҳар айланар, тенгсиз меъморчилик санъатини кўз билан ўрганиб, ақл билан ниҳоясига етказар эди. Ленинград кўчаларида ҳайратга чўмиб юраркан, Тошкентда шундай муҳташам бинолар қуришни орзу қиларди. Хаёлан турли лойиҳалар чизарди. Меъморчилик

обидаларининг гўзаллиги унга Машраб газалларидек таъсир қиларди. Бу ажойиб газални ўқиб, мағзини чакқан сари бекиёс лаззат беради, руҳинг покланиб, куч-қувватинг ортади.

Сафардан қайтгач, уста ўз ишларига танқид назари билан қарар, янада ғайрат билан ишга киришар эди. Ўзининг кўнгли тўлмас, асабийлашар, бунга атрофдаги танишлари ҳайрон бўлишар эди. «Шундоқ зўр уста, нега бунча жиғибийрон?» деб ўйлашарди улар. Уста эса қалбидаги пинҳон орзу-истакларни намоён қилолмаганидан баттар куюнар, кейин янада сабот билан иш бошларди.

У Хадрага чиқиб, фонтан ёнига шошилди. Саратон иссиғи ҳаммаёқни ловиллатиб юборган, асфальт, темир-бетон вужудли шаҳар иссиқни яна ҳам кучлироқ таратарди.

Фаввора олдида одам кўп. Еш болалар чуғурлашиб чўмилишади. Уста сув салқини уриб турган ўриндиққа ўтириб дам олабошлади.

Бир пайт олифта кийинган бир йигит оғзидаги сигаретасини фавворага улоқтирганини кўриб қолди. Устанинг танида титроқ турди. Ҳа, ярамас, кучинг сувни ифлослашга етдимми?

Уста ўрнидан туриб кетди. Жаҳли қанчалик тез чиқса, шунчалик тез тушарди. Олифта йигит бу вақтда одамлар ичига қўшилиб кетди. Ҳа, ишқилиб, бирники мингга, мингники туманга айланмаса бўлди.

У шундай хаёллар билан цирк биносининг мрамар зиналаридан тепага кўтарилга бошлади. Тўсатдан тўхтаб қолди: кечагина қўйилган мрамар тахтаси кўчиб тушибди. Тавба! Шуям иш, шуям хунарми?

Қадимда сифатсиз ишлайдиган усталар қилмишига яраша, қаттиқ жазоланар эди. Ҳозир эса сифат масаласи виждонга ҳавола. Виждон соф бўлса хўп-а, бордию йўқ бўлса-чи?! Халқнинг, давлатнинг минг-минг пули куйди деявер!

У мрамар тахтани деворга суяб, атрофга қаради. Ҳеч ким кўринмагач, афсусланиб бош чайқади-да, йўлида давом этди.

Мана бу жой унга беҳад қадрдон. Бу ердан устозининг дўкони шундоққина кўриниб турарди. Пастаккина устахонада елкалари букчайиб устози ўтирарди.

Амакиси уни етаклаб илк бор шу ерга олиб келганида, фотиҳадан сўнг:

— Етимнинг бошини силасангиз. Биздан қайтмаса, худодан қайтсин. Суяги бизники, эти сизники, — деган эди. Ушанда унинг қалбини ҳадик чулғади: амакиси нега уни бегоналар орасига ташлаб кетяпти? Кейин эса... бу даргоҳга ўз уйддек ўрганиб кетди.

Уч йил ҳовли супуриш-сидириш, болаларга қараш, боғда ишлаш билан, дастурхон пойгагида қаттиниб овқатланиш билан ўтди.

Рухсатсиз ҳеч қаерга бориш, бирор нима қилиш йўқ. Шундай кезларда кўчада беғам ўйнаб юрган болаларга ҳавас билан қарар, тип-тиниқ осмонда чарх урган қушларга айланиб қолиш истаги юрагини орзиқтирар эди.

Бир куни эшикларга чизилган нақшларни томоша қилатуриб бирдан бежирим гулларни қаердадир кўргандек бўлди. Э, бодом-ку! Мана бу ерини озроқ тўғриласа-чи? Шу ҳаёлда қўлига искана олди. Берилиб ишларкан, кўнгли пича таскин топгандек бўлди, ишнинг бу қадар зерикарли, диққинафас нарса эмаслигини англади.

Вақтнинг қандай ўтганини сезмади, қалбида ўзига ишонч, гурур пайдо бўлди.

Ҳунарнинг сир-синоати уни қаттиқ қизиқтириб қолди. Оддий ёғочдан шундай чиройли буюмлар яратилиши худди сеҳргарликка ўхшаб туюлди. Шу тариқа аста-секин устанинг ёнида уймалашиб ишлайдиган бўлди. Устози кўринишидан мўмин бўлса ҳам, шогирдга қаттиққўл эди. Таомили шундай. Шогирд ҳунарнинг ҳамма қийинчиликларига, иссиқ-совуғига чидаши керак. Шунда касбнинг ҳақиқий баҳосини билади, қадрига етади.

Устоз уни шу кунгача кўпроқ устахонада ишлатса ҳам, ҳали қўлига мустақил асбоб олгани йўқ. Бир куни устози аллақаяга таъзияга кетганида бир ўзи зерикдими, қўлига битмаган тароқни олди. Тишларини ўз фаҳмича — тўғри эмас, сал қийшиқроқ олиб очди. Силлиқлаб, нақш ўйди. Терлаб-пишиб ишига қарадию суюниб кетди, кейин эса севинч ўрнини қўрқув эгаллади. Асбобни берухсат олганини устози билиб қолса-я? Тароқни қаерга бекитади? Далоннинг қоронги бурчагига яширсамикан? Йўқ, қаерга бекитмасин, ҳатто ёстигининг остига қўйса ҳам, устознинг кўзи тушиб қолаётгандек бўлаверди. Охири, тароқни устози ўтирадиган пўстак остига яширди.

Орадан уч кун ўтгач, устоз унга қарамай олдига тароқни ташлади. Қўрққанидан юраги орқага тортиб кетди. «Шундан ўнта яса!», деди устози босиқ оҳангда.

Қараса, устоз уришмаяпти, ишини маъқуллаяпти. Суюна-суюна ишга киришди. Уша куни дастурхон атрофидаги ўрни ҳам юқорилади, суюқ мошхўрда ичида ортиқча жаз кўрингандек бўлди.

Бу ўзгариш уни илҳомлантириб юборди, энди уй ишидан озод, доимо устознинг ёнида. Ой ўтмай ҳайит келганда, устоз оҳори тўкилмаган тўннини сал қисқартиб тиктириб унга берди, бошига дўппи, оёғига кавуш олиб уйига юборди.

Онаси тўнга юзини босиб йиғлаб юборди, ўглининг бошини силади. Унинг ҳам кўнгли тўлиб кетди. Шу алфозда беш-олти йил ҳам ўтди. Ниҳоят, ўн саккизга тўлганида амакисини ўртага қўйиб, устоздан «оқ фотиҳа» сўради. Бир жума куни зиёфат бериб, устозига бош-оёқ сарпо ёпди, унинг розилигини олди.

Кунлар ойларни, ойлар эса йилларни қувиб, умр ҳам сувдек ўтаверди. Турксиб қурилгандан сўнг ҳунар мактаби ёпилди, у темирйўл устахонасида ишлай бошлади. У ичгани ёмон кўрар, ўзи ичмасди. Одамзотнинг феълида девоналик шундай ҳам бисёр, яна ақлни лойқалаштиришнинг нима кераги бор?..

Пенсияга чиқаётганида ғалати бир воқеа бўлди: кадрлар бўлимида лаблари қуюқ бўялган аёл дарчадан совуққина қараб:

— Ярим асрча ишлабисми? — деди.

— Ҳа, шогирдларим ҳам анчагина. Баъзи бирлари масъул раҳбар ҳам бўлиб етишган.

— Бу стажга кирмайди, низомда йўқ, — дея аёл бош чайқади.

— Низомни одамлар ёзади, ўзгартирса бўлади-ку, — деди у кулиб.

— Оббо! Бу сиз билан бизга тааллуқли нарса эмас! Юз йигирма пенсия оляпсиз-ку, яна нима керак? — Аёл тўсатдан чимирилиб олди.

Уста индамади. Кўрдикки, бу аёл билан тортишиш — тошдан садо қутишдек беҳуда гап. Ахир,

шогирд тарбиялаш ҳам меҳнат. Баъзи касбларга юз йил ўқитиб ҳам тарбиялай олмайсан. Шишасоз, пўлат қуювчи... Қолаверса, устоз кўрмаган шогирд уста бўладими? Меҳнат дафтарчасининг бир чеккасига ёзсанг асақанг кетадими? «Фалон вақтда фалонта шогирд чиқарди». Устага ҳам маънавий рағбат, шогирдга ҳам. Фалон устадан таълим олганини умр бўйи эслаб юради.

— Ассалому алайкум! — Устанинг хаёли бўлинди. Тақир қирилган бошига яп-янги дўппи кийган ўрта яшар эркак рўпарасида илжайиб турарди. Уста у билан кўришар экан, кўзларини қисиб узоқ тикилди-ю аммо эслаёлмади.

— Келиб қолибсиз, дўконга кириб бир пиёла чой ичасиз, — деди киши унинг қўлини қўйиб юбормай. — Мени танимадингизми, дейман?

— Қаричилик, — деди уста, — айбга буюрмайсиз.

— Аҳмад устанинг ўғиллари бўламан.

— Э! — устанинг юзи ёришди. Устозининг ўғли экан-ку! Раҳматли ҳадеб ўғлидан нолирди: «Пул сарф қилишдан бошқани билмайди, гўсхўр!» Худо инсоф берибдими, «дўкон» деяпти?

— Дўконингиз қаерда?

— Ана, марҳамат.

Е тавба! Уста-уст тахлаб қўйилган, нўноқлик билан ясалган сандиқларни кўриб устанинг кайфи учди. Қўлинг сингур, шуни матоҳ деб бозорга олиб чиққани уялмайсанми?

Ақл кирибди бу гўсхўрга. Ҳа, осон пул ишлаш йўлини топиб олибди. Бунга насихат қилиш нодонга ақл ўргатиш билан баробар.

— Аҳволларингиз қалай? Бола-чақа?

— Шукр, бир нави. Тирикчилик экан. Дўкон очдик. Бир товуққа ҳам дон, ҳам сув керак. Бир амаллаб рўзгор ўтиб турибди.

Ҳа, осон пул ишлаш йўлини топиб олибди. Бунга насихат қилиш нодонга ақл ўргатиш билан баробар.

— Қаерда ишлайсиз?

— Ердамчилар бор. Мен дўкондаман, эгасиз қолдириб бўладими? Мижозлар келади, кутиш керак.

Ҳа, ҳаммаси тушунарли. Бунга кўмак эмас, калтак керак!

— Бизга рухсат, ишлар бор эди, — деди уста ўрнидан қўзғалиб.

— Йўқ, туз тотмай кетасизми? Ҳозир думбали сомса буюртираман.

— Раҳмат, бошқа гал. Саломат бўлинг. — Уста дўкондан чиқиб озгина юрган эдики, дўкон эжаси ортидан:

— Уста ака! — деб қолди.

— Хўш?

— Биласизми, усталарим яхшимас. Ҳалиги, гоҳида пулнинг юзига бормаидиган харидор келади, шунда...

«Ҳа, энди ўзингга келдинг, дилингдаги тилингга чикди. Меҳнатим билан бойимоқчисан?! Чучварани хом санабсан!»

— Неча сўм сандиқларингиз?

— Эллик-олтмишдан сотаяпмиз. Албатта, сиз ясаган сандиққа қимматроқ тўланади...

«Аравангни торт, бола! Пул деса, ҳурмату обрўни ҳам тоқчага йиғиштириб қўяр экансан-да!»

— Қариб қолдик энди. Болалар ҳам ишланган, деб рухсат беришмайди. Саломат бўлинг, — дея ташқарига чикди.

Хайрлашдилар. Семиз эркак унинг икки катта ўғли қолиб, учинчиси — қурилиш идорасининг бошлиғига «Салом деб қўйинг», деб тайинлади.

Устанинг юзи тундлашди. Устози шунинг учун тушига кириб юрган экан-да! Нодонлик қаерда авж олса, ўша жойда бунақанги гўсхўрлар пайдо бўлади-да! Керакми-йўқми, одат бўйича келинларга сандиқ сотиб олишади. Дўконларда чиройлилари йўқ, бу муттаҳам эса енгил-елпи ясаб пул йиғади!

Буни уриб-хайдаб бўлмайди, қани энди, куч қувватинг бўлсау сандиқнинг зўрини ясаб, бозорини қасод қилсанг!

— Амаки, роса қақирдим, қаерга кетаяпсиз? — Уста бошини кўтариб, рўпарасида кулимсираб турган Баҳодир Аҳмедовични кўрди.

— Э, қалайсиз, болам?

— Сизни қидириб юрибман, маслаҳатли иш бор, — деди Баҳодир Аҳмедович унинг тирсагидан олиб.

Бу йигит ўғли тенги, сергайрат, тадбиркор қурилиш бошлиғи.

— Тинчликми, ўғлим? — деди уста бир оз тааж-жубланиб.

— Ишимиз сиз билан, қани, машинага, марҳамат.

Яп-янги оқ «Волга»га ўтирдилар. Йўл бўйи сухбатлашиб боришаркан, уста Баҳодирнинг дастлаб ишга келган кезларини эслади. Ўшанда у участкага мастер бўлиб келган эди.

Куз эди. Устани тунукасозга ёрдамлашгани юборишди. Бориб, ширакайф тунукачининг ишини кўрди, юзига айтган эди, у бепасанд кулди:

— Иш хотин эмас-ку, чиройига хуштор бўлсак! Битириб пулни оласак бўлди-да!

— Инсофингиз йўқ экан! — деди уста.

— Билганингизни қилинг. Тунуканинг орқасини бўяб ўнтасини иктисод қилганингиз билан нима фойда? Е давлат камбағал бўлиб қоладими? Беш йилдан сўнг яна келамиз. Прораб ҳаммаси бажарилди, деб қоғоз ёзади.

Уста асбобларини олиб, ташқари чикди.

— Бор, сот, мукофот оласан! — деб қолди тунукачи ортидан.

Ишхонага бориб тўғри прораб Баҳодир Аҳмедовичга учради. Прораб унинг гапини диққат билан эшитди-да, кейин:

— Биаламан, лекин илож қанча? Вақтида томни ёпмасак, ёмғир қуйиб неча минглик ремонт иши чиппакка чиқади, — деди. — Шунинг учун озгина чиқимга кўз юмамиз-да, ота.

— Бўлмаса, ўзим дам олиш кунлари, кечқурунлари ишлайман, — деди уста.

— Яхши, ёрдамчи берамиз, иш бўйича наряд ёзамиз. Кейин бошқа кунлари дам оларсиз.

Том ёпилгач, уста Баҳодир Аҳмедович билан узоқ суҳбатлашди.

— Ҳамма нарса борга ўхшайди, лекин ишнинг баракаси билан сифати яхши эмас, — деди у.

— Ҳа, биз меҳнат маданиятидан оқсаб қолдик. Иктисодий юксалишда маданият орқада қолган, — деди Баҳодир Аҳмедович ўйчан оҳангда...

— Болам, менда нима юмушингиз бор эди? — деб сўради у хаёлини йиғиб.

— Ҳунар-билим юрти очаяпмиз. Қадимий усталарнинг ишини давом эттириш керак. Наққошлар, мисгарлар, ёғоч усталари тайёрлайдиган катта мактаб бўлади у.

— Яхши ўйлабсизлар. Биздан қандай ёрадм керак?

— Устозлик қилсангиз, иштиёқманд шогирдлар кўп.

Уста ўйланиб қолди.

— Қачон?

— Қанча тез бўлса, шунча соз, — деди Баҳодир Аҳмедович.

— Рухсат берсангиз, мен озроқ ўйлаб кўрсам.

— Майли, ота. Фақат тезроқ, хўпми?

— Албатта.

Устанинг кўнгли яйради. Яхши инсон билан кўришсанг, умринг узайиб, руҳинг тетиклашади. Баҳодир Аҳмедович билан ўн йилча бирга ишлади. Барака топкур, катта бошлиқ бўлиб кетсаям, ҳалигача унутмаган.

У аста одимлаб уйга қайтаркан, ўзини хаёлан янги ишга чоғлаб борарди. Куч-қуввати етармикан?.. Ажойиб усталарнинг ҳунари, руҳи бўлиб кетмаслиги лозим.

Уста инсон руҳига ишонарди. Ҳа, руҳ бор, уни кўрса бўлади. Руҳ — меҳнатда. Ишонмасангиз, ана, Кўкалдош мадрасасининг пештоқларига қаранг. Номсиз усталарнинг ўзига бунёд этган ҳайкали янглиғ салобат тўкиб, авлодлар қалбида ота-боболар гурурини сақлаб турибди-ку! Руҳ инсон танидан қалби орқали унинг ишига, меҳнатига ўтади. Меҳнату ҳунар абадий экан, инсоннинг эзгу ишлари ҳам абадий!

Дарвозадан ўтиб, тўғри устахонага кириб борди. Дарчадан тушиб турган қуёш нурида кўҳна стол-стуллар ярқираб кўзга ташланарди. Устанинг баҳри-дили очилиб кетди, завқ билан жиҳозларни чертиб кўрди. Сўнг бир қарорга келгандек, илдам юриб, қўшнисининг эшигига яқинлашди.

— Собиржон!

Шогирди уйда экан, ҳаялламай чиқиб келди.

— Гап бундоқ, болам, — деди уста уни дўконига бошлаб кираркан, — мана шу стол-стулларни сенга бермоқчиман.

— Йўғ-э, нега? — деди Собиржон ҳайрон бўлиб.

— Олавер, ўғлим. Бу кўҳнабисот усталардан қолган иш. Зар қадрини заргар билади, уйингда турса, ҳақиқий ҳунар эгаларини умр бўйи эслаб юрасан.

— Раҳмат, ота, — деди Собиржон қўлини кўксига қўйиб.

— Энди гап бундай: эрталаб вақтлироқ чиқсанг, Баҳодир акангнинг олдига борамиз. Янги ҳунар мактаби очиларкан, эски усталарнинг иши йўқ бўлиб кетмас экан, ўғлим. Борасанми?

— Албатта! — деди шогирди ишонч билан.

Шарофат
Ботирова

* * *

*Дугоналар тўпланишиб гоҳ ғийбат қилар:
— Нима бўпти унинг бугун кийган кўйлаги?
Бир айтар: «Унинг эри уйга кеч келар».
Бир дейди: «Чим босибди юрган йўлагин».*

*Утган сафар кўрганимда эди бошқача,
Қолибдими дейман яна бироз семириб, —
Дейди бир қоп Муғтабархон боқиб бошгача,
Мени чунон олиб қочар гапга берилиб.*

*— Боласининг шўхлигини кўрсангиз, воҳ-воҳ,
Нимасини айтасизлар, эгачижонлар.
Саломат ҳам бўш келмайди, этайин огоҳ,
Қайнанаси қўлин ювган ундан қачонлар.*

*Сочларининг ранги эса модада эмас,
Туфлисининг пошнасидан ҳам ейилиб кетган.
Тирноғини бечора ҳеч ўстира олмас,
Бармоқлари юмуш қила ўйилиб кетган.*

*— Уй туттишни билмайди у, — дейди Соттихон, —
Унинг фақат кўчалиги бор, уйда нўноқ.
Лағмонлари қалин, тағмсиз, дамсиз паловхон,
Чучвараси майда эмас, худди шапалоқ.*

*Хуллас, яхши фазилатим чиқмас юзага,
Бир олиб, бири қўяр менинг кам-кўстим.
Бордир бундай дугоналар айтмай юзимга
Мени бўяр қора рангга, қайдасан дўстим?*

*Дугоналар ғийбатидан қилмайман гина,
Бор эканман, турлаб-туслаб юрсинлар улар.
Сен қайларда юрибсан, эй, содиқ дўстгинам,
Жиндек оқла, улар дамин олиб турсинлар.*

* * *

*Узингни Лайлидек севиб ҳам кўрдим,
Лекин севолмадинг мени Мажнундек.
Сени деб ўзимни ситамга урдим,
Булар бари сенга туюлди жўндек.*

*Фарҳод жасоратин кутмадим сендан,
Буюрмадим сенга: «ағдар Бисутун».
Қайсининг садоқати гўзал севгида,
Мен сени ундан ҳам қўйгандим устун.*

Эътибор
Охунова

Мирзачўлдан ўтсангиз

Савагларни қўлга олинг чамандан гул тергани,
Улфати чор ҳамроҳ бўлсин даврани тўлдиргани.
Бобочўлнинг қўхна ўтмиш-кечмишини билгани,
Қалам бўлсин қўлда албат Мирзачўлдан ўтсангиз.

Бунда саратонлар олов-оташ ёқиб ўтдилар,
Сув ўрнига армонлару кўз ёш оқиб ўтдилар,
Асрларким кексаю ёш чўлга боқиб ўтдилар,
Энди боғлар тўла шарбат Мирзачўлдан ўтсангиз.

Илк чўлқувар деҳқон кетмон, бешигини орқалаб,
Янги рўзгор, чўлнинг даштдай қозонига ўт қалаб,
Жароҳатин даволади малҳам қўйиб битталаб,
Қўриқ эмас, ул пурҳикмат Мирзачўлдан ўтсангиз.

Чўл бағрига илк бор ўсма сепган қизни ахтаринг,
Сиз варақлаб кўринг чўлнинг бўз шоирин дафтгарин,
Тинглаб кўринг Алпомишдай, Ялангтўшу мардларин
Бир ён талант, бир ён санъат Мирзачўлдан ўтсангиз.

Ундан сўранг чўлда илк бор кимлар ёққан шамчироқ,
Ким қум барханларни суриб канал очган шарқироқ,
Илк бор чўлнинг китобига ким ранг чизган ярқироқ,
Жавоб берар қўшиғу бахт Мирзачўлдан ўтсангиз.

Оппоқ-оппоқ марвариддай пахтасидан очинг сўз,
Эғнидаги қуёш нусха атласидан очинг сўз,
Янги қўриқ, янги гулшан картасидан очинг сўз,
Ернинг тилсимлари қат-қат Мирзачўлдан ўтсангиз.

Чўлнинг ҳали битилмаган не-не баёзи бордир,
Қаҳратон қишлар бағрида ўнган гул ёзи бордир,
Замонаси соз тутқазган не хуш овози бордир,
Қўшиқ тинглаб айланг роҳат, Мирзачўлдан ўтсангиз.

Бу чўлларга илк чигитни қадаганлар бор бўлсин,
Уни Мирза гулистон деб атаганлар бор бўлсин,
Терганингиз олгин, тинглаганингиз ашъор бўлсин,
Эзгуликка йўқдир сарҳад Мирзачўлдан ўтсангиз.

Сурур

Оқшом... қайтиб келарди қўй-қўзилар яйловдан,
Антиқа бир оркестр кириб келар эшикдан.
Дамтовоқни кўтарар бувим хушбўй паловдан,
Қишлоқ деган оҳангни тинглайман бу қўшиқда.

Чўпон йигит қайтарди чалиб сибизгасини,
Бўғотларга тизилган қалдирғочлар — садафдир.
Осмон кўз-кўз қилар-у тиллои сирғасини,
Юлдузларин дуе тўкиб, боғларга дур қадарди.

Қишлоқнинг бор жаҳони — тандирдаги гулханда,
Набираларга атаб ёпилмоқда кулчалар
Тандирнинг шугласидан олов ўйнар гулшанда,
Буви жаҳон улашар — узатилар қўлчалар.

Остонада турибди қишлоқнинг бир жаҳони,
Осмонда қирқминг юлдуз, бунда-чи бир жуфт улар
Чўпон кўксига олар, офтобрўли жонинин,
Икки қалб гулханида — севги ўти гуркирар.

Қишлоқнинг бир жаҳони — тўр ичида питирлар,
Тонгда сайраса борми, жон садақа ўшанга.
Нонуштангиз қаймоғ-у, ширчай, баркаш пагирлар,
Ҳар кунни бир катта тўй, янга тутар гўшанга.

Ҳайдар кокил мисоли қўшдир дарё ўзани,
Шу дарё бўйларида сиз излаган у сурур.
Тошиб кетган сўт мисол шаршаранинг тўзони,
Бир кафтгина симиринг, у берар дунё ҳузур.

Мен шу завқнинг барини кўчирсам дейман шеърга,
Йўл-йўлакай хаёлдай тўкиларлар сўқмоққа.
Қишлоқ шеърга кўчмади... Кетмади мен-ла бирга,
Шеърнинг ўзин кўчирмоқ осон она тупроққа.

Қизлар меҳмон эмиш...

(Синглим Нодирахонга)

Сингилжоним, беш қиз бўлиб яралдик,
Бешта юлдуз бўлиб учдик осмондан.
Жилгалардек бир қоядан таралдик,
Беш гулдайн уздилар бир бўстондан.

Отамизга тилаб-тилаб беш тўзим,
Беш жилгани беш чорбоққа элтдилар.
Ота уйи қолди мунгайиб ўзи,
Бизга қайтар йўлларни беркидилар.

Ўтаверди йиллар оғир карвондай
Ота уйи қолаверди ҳувиллаб.
Ўртамизда соғинч сарсон армондай,
Бешта юрак гулхан бўлди ловуллаб.

Ҳар гал хаёл йўлга тушар қўрқувда,
Биз борармиз толпинчоқ тулпорларда.
Ота боши тошдами ё парқувда,
Бешта нигоҳ тоғлардаги қорларда.

Жилгалардек тошиб-тошиб шу уйга
Гулдастадек жам бўлмоқ йўқ ҳар кун.
Ҳеч қиз борми ота бағрига тўйган,
Ҳеч қиз борми тарк этмай ўтган уни.

Гул бўлсак ҳам, нур бўлсак ҳам
айтарлар:
— Қизлар меҳмон эмиш ота бағрига.
Бир палахмон тошдай элтиб қайтарлар,
Қизлар тоғдек суянишар сабрига.

Дуо айлар ота: «Қайтмагин болам,
Сувлар келса симир, тошни кемиргин».
Билмас ота, мангу эмас-ку олам,
Билмас, юрак айланмаган темирга.

Ойдаи тўлиб, кундай кулиб юрсак-да
Хумо қуши учса-қўнса бошларга.
Ота уйин тушда бир бор кўрсак-да
Бари гарқдир кўздан оққан ёшларга.

Шукр, саксон ёшда бизнинг отамиз,
Шукр қилар у ҳам: — Қизларим тинди.
Унда энди меҳмон бўлиб қайтамиз,
Шукроналар соғинчларга эврилди.

Қизлар меҳмон эмиш ота уйига,
Ўлиб қайтгин отанг остонасини.
Синглим, зарлар тўкай сарви бўйингга,
Узоқ тутма ул эшик дастасини.

Қизлар меҳмон эмиш ота уйига...

Сунбула

Сокин кечаларда соч тарар анҳор,
Юрагимга оқиб кирар салқини.
Туни билан шудринг ҳўплар бедазор,
Саҳарларда олтин кузнинг талқини.

Куз шарпасини қанотига ташлаб,
Дарахтларни елпиб ўтади еллар.
Қоп-қора гулхандай булут ёнбошлар,
Ҳайратдай шовуллаб қуйилар селлар.

Тонгларда мудроқ майсаларни саваб,
Шитирлайди боғнинг устида ёмғир.
Буви чеварага кўрпача қавиб,
Аёзларга излар чорайи-тадбир.

Саҳар салқинига тўш қўяр чоғи,
Тарс ёрилар ақиқ анор боғларда.
Анор ичра ёзнинг лағча ол, чўғи,
Ловуллаб ўт ёнар шох
бутоғларда.

Ой баркаш келтирар ҳусайниларга,
Ток япроқлари нурда ола-чалпоқ.
Егду узум терар... Гулхайриларга
Сунбула кийдирди алвондан қалпоқ.

Дарахтлар кўринди менга дуркукроқ,
Нигоҳим олмурут тўлган саватда.
Сунбула гул фаслидан ҳам тўкинроқ,
Тўй фасли бошланибдир табиатда.

Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотинини лауреати, шоира Эътибор Охунова 50 ёшига тўлди. Биз шоирани қутлуғ ёши билан муборақбод этиб, кўп сонли журналхонларимиз номидан сихат-саломатлик, яни-яни ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

Сирожиддин
Саидов

КЎНГИЛЛАРГА КЎКЛАМ БАҒИШЛАБ...

Етти йилдан буён сурат чизади. Етти йилдан бери рангин тушлар кўради. Рассомлик — унинг учун шунчаки кўнгил эрмаги ёки муваққат ҳою ҳавас бекати эмас. Бу — қисмат, завқланиб, тўлиб-тўлиқиб яшаш, «одамларга қувонч бағишлаш» имкони; бу — унинг гражданиги.

Бизни юртнинг суви, ҳавоси, қуёши тарбиялайди. Аммо ҳар биримизнинг ҳаётимизда бошқа бир Қуёш ҳам бор: у бизни дунёнинг энг ширин, энг тансиқ неъматини янглиг униб-ўстиради. Биз, ўзимиз беҳабар, шу Қуёшнинг меҳру зиёсидан баҳраманд бўлиб вояга етамиз... Бу Қуёш — Онадир.

Одилбек «Менинг қуёшим» номли асарига сўнгги бор мўйқалам тортганида, шу табаррук Қуёш илк марта қувонди, фарзанд деб чеккан заҳматлари зое кетмаганини кўриб, кўнгли кўкламдек ёришиб кетди.

...Кўрпачада хаёлчан ўтирган мушфиқ онаизор. Чойнак тўла заъфарон умр. Пиёлада — турфа хотиралар мавжи...

Бу асарни кўрган киши, шубҳасиз, тириклик ҳақида, ўз ҳаёти ҳақида ўйлайди. Кўрпачада хаёлчан ўтирган азиз инсоннинг нақадар ганимат эканлигини яна бир карра англаб етади.

Еш рассомнинг қалб ҳарорати билан йўғрилган бу асар республика кўрғазмаларида муваффақиятли

намойиш қилинди, Москвада нашр этиладиган «Искусство» журналида ҳам босилиб чиқди.

Унинг таржимаи ҳоли кўпчилик тенгдошлариникидан деярли фарқ қилмайди: 1955 йили Тошкентда, таниқли адиб, қатор драматик асарлар, шеър ва дostonлар муаллифи Аҳмад Бобожонов oilасида туғилган. Урта мактаб. Низомий номидаги Педагогика институтининг бадий графика факультети. Совет Армиясида хизмат... Ҳозирги кунда шаҳарни ёритиш бошқармасига қарашли «Публиколор» идорасида бош рассом. КПСС аъзоси.

«Туганмас томошалар» — Одилбекнинг «Мен нима учун дунёга келдим, нима ва кимлар учун яшайман?» деган азалий саволга жавобидек таассурот қолдиради. Бу асар — ижоднинг муқаддимаси, бадий мақсаднинг бўёқлардаги ифодаси.

Орқа планда рассом тасвири. Унинг қўлидаги олмалар — бахт-саодат рамзи. У санъат оламига тиниқ тасаввур, пок ният билан, қатъий ишонч билан ташриф буюрмоқда. Олдинги планда — Чарли Чаплин, беназир умрини дунё одамларига олмалардай улашиб ўтган буюк инсон. Рассом ана шу улуг санъаткордек ёниб яшашни орзу қилади; унинг қўлидаги олмалар жамики соф ниятли кимсаларга аталган.

Еш рассомнинг инсоний қувонч, дарду кечинмаларни ранглар орқали ифодалашда катта укуви бор. Бу эса ўз навбатида турфа хил бўёқларнинг ўзаро мутаносиблигини таъминлайди. Натижада қолип ва қондалар четга сурилиб, яхлит бир асар пайдо бўлади.

У чизган суратлардаги сукунат — ҳайқирик. Бу сукунат қаршисида беихтиёр хушёр тортасиз. Ҳар битта шоҳи қўшиқ сўйлаётган умрингиз дарахтини кўрасиз («Ҳолат»), падали бузрукворингизнинг азиз ёди юрагингизни оҳиста ориқтиради. («Отамнинг стули»), ҳаётнинг сўнмас, рангин манзараларидан сархуш бўласиз («Тушдаги боғ»). «Идиллия»даги шиддатли тасвири кўздан кечирар экансиз, бизга берилган умрнинг ўзи ҳам такрорланмас бир бахт эканини қайта идрок этгандек бўласиз. Қалбингизда мана шу — сиртдан сокин туюлган, лекин аслида шиддатли оқим қирғоғида қолиб кетмаслик, унга қўшилиб гурқираб, шарқираб ўтишдек бир олижаноб истак пайдо бўлади.

Одилбек меҳнат қилишни яхши кўради. Дарвишона кечинмалар унга ёт. Ўзига, изланишларига, ўз ижодий эътиқодларига қаттиқ ишонади. Зеро буларсиз чинакам ижодкор бўлиб шаклланиш қийин.

«Дардларим шамоли» — ёш рассомнинг яқинда чизиб тугатган иши: Икар, Гагарин, Маяковский, афғон хонандаси Аҳмад Зоҳир... Улуг Ватан урушида қатнашган отанинг орден ва медаллари... Коптоқлар... Коптоқлар — самолардан самоларга сочилиб кетган «Пахтакор»нинг собиқ футболчилар хотирасига тўкилаётган реквием...

Бу асар рассомнинг замон ва ўзи билан суҳбатини эслатади: йиллар, асрлар ўтади. Лекин инсоният бахти деб курашган одамларнинг номи ҳеч қачон ўчмайди. Бизнинг бурчимиз — шу одамларни унутмаслик, улардай яшашга интилиш, умуминсоний бахт учун куйиниш...

Рауль
Мирхайдаров

АКС САДО

Т

елеграмма қисқагина эди: занглашга қарши мосла-
малар бўйича бош мутахассис Искандар Ғаниевич
Асқаров маслаҳатли бир иш билан бош пудратчи таш-
килотга тез етиб бориши керак! Аслида, лойиҳа буюрт-
мачига топширилиб, энди иш битди, деб турилганда
борди-келди билан боғлиқ бундай ортиқча даҳмазалар

институт маъмуриятига, айниқса, бухгалтерияга кўп ҳам хуш ке-
лавермасди. Аммо телеграммада бош мухатассиснинг барча йўл
харажатларини химкомбинат ўз устига олади, дейилган эди.

Химкомбинатни таъмирлаш лойиҳаси кейинги йилларда инсти-
тутга келган энг катта буюртмалардан бири бўлса ҳам, телеграмма-
даги хабар бош мутахассисни унчалик ташвишлантормади.

Институт ташкил этилибдики, мана йигирма йилдан буён бу
ерда тайёрланган лойиҳалар кўпчилик ўртасида катта шухрат
қозониб келади. Мутахассислар ҳам ёмон эмас, ҳар қандай изла-
нишга институтда кенг йўл очиб берилган эди. Шу сабабдан бўлса
керак, ҳатто энг олисдаги пудратчилар ҳам шу институтга буюрт-
ма топширишга ҳаракат қилардилар. Лекин ҳозир Асқаровнинг
хотиржамлигининг сабаби шундай телеграмма келишини олдиндан
билгани туфайли эди.

Ўтган йили май кунларининг бирида, иш вақти тугай деб қолган
бир пайтда тўсатдан эшик ланг очилиб, унинг хонасига юзига та-
бассум ёйилган нотаниш киши кириб келди. У баланд бўй, келбати
келишган бўлиб, устидаги майин чармдан тикилган камзули уни
яна ҳам хушқомат қилиб кўрсатарди.

ҲИКОЯ

Русчадан

Ҳақимжон ПИРМУҲАМЕДОВ
таржимаси

Расми М. ШУВАЛОВА чизган

Агар юзидаги ғалати табассуми бўлмаганида Асқаров уни меъморлардан бири бўлса керак, деб ўйлаган бўларди. Бироқ меъморлар унинг олдига бунақа табассум билан кирмайдилар, улар шаҳарнинг ҳар бир қарич ери учун талашиб-тортишиш мақсадида унинг ҳузурига «қилич яланғочлаб» келишади.

— Нима бало, кўзингни шира босганми, ҳам-курсларингни ҳам танимай қолибсан? — деди нотаниш киши.

Шундан кейингина Асқаров Олимни таниди. Талабалик пайтлари Олим институт баскетбол командасининг капитани сифатида ном қозонган, ётоқхонада унинг шундоққина ён қўшниси эди.

Уша олис талабалик йиллари улар бир-бирлари билан ҳавас қилгулик ошна ҳам эмасдилар. Олим машҳур, институтнинг фахри, шаҳарнинг олди йигитларидан эди-да. Лекин шундай бўлса ҳам ҳамкурс оғайниси тўсатдан қадамранжида қилса ким ҳам қувонмайди?

Искандар Ғаниевич меҳмонни зўр бериб уйига судрагани билан Олим барибир кўнмади: ҳаммани безовта қилишнинг нима кераги бор, яхшиси мен жойлашган меҳмонхонага борайлик, деди.

Ресторан гавжумлигига қарамасдан, уларга дарров бўш стол топилақолди. Яна қаердан, денг — нақ дераза ёнидан! «Қойил-э, Олим ҳалиям ўша-ўша Олим! — деб кўнглидан кечирди Асқаров. — Бирпасдан ҳаммани ўзига сеҳрлаб олади».

Олим Маҳкамович йирик бир химкомбинатнинг капитал қурилиш бўлимига бошлиқ эка: Бу ёқларга баъзи зарур ишлар билан, яъни ўзи меҳнат қилаётган химкомбинатни таъмирлаш бўйича лойиҳа институтига буюртма беришга келибди. Собиқ курсдошининг шу институтда бош мутахассис бўлиб ишлашини ҳам у аввалдан билган, шу боис Асқаровни орқа қилиб келган эди.

Икки ҳафта мобайнида улар уйда ҳам, ишхонада ҳам кўришиб турдилар. Аввалига Искандар Ғаниевич собиқ курсдошига биров ишонқирамайроқ қаради. Ахир, Олимнинг талабалик чоғлари Асқаровга беш қўлдай аён-да. Қандай ўқиб, қанлдай битирганини ҳам билади, энди Лойиҳа институтининг раҳбарлари билан қандоқ қилиб тил топишар экан? Лекин у бекорга хавотирланаётган эди: Олим Маҳкамович кутилмаганда бало чиқиб қолди — ишини шу қадар пухта билардики, Асқаров беихтиёроқ дўстига тав берди. У комбинат реконструкциясидан келиб чиқадиган иқтисодий фойдани рақамлар, чизмалар ва бошқа ашёвий далиллар ёрдамида кўрсатиб-тушунтириб бердики, бунга қойил қолмасдан илож йўқ. Хуллас, Олим Маҳкамовичнинг кўзлаган мақсади аниқ-тиниқ, иши пухта режаланган эди.

Олим негадир дўстидан вақти-соати етмагунча икковлари бирга ўқиганликларини сир тутишини илтимос қилди. У Искандар Ғаниевичнинг оиласига ҳам ёқиб қолди. Шунинг учун бўлса керак, Асқаровнинг иккала ўғли дарҳол баскетбол секциясига ёзилди, хўроз қичқирмасдан айвонга чиқиб олиб, тош кўтариш билан шугуллана бошлади. Хотинини эса, асти кўяверинг: ё тавба, қурувчилар орасида ҳам шунақа келишган, маданиятли, олижаноб одамлар бўлар экан-да, дея ҳайрон, «Артист, ғирт артистнинг ўзи-я,» — деб кўяди.

Шундай қилиб, Олимнинг иши кўз очиб юмгунча битди. Албатта, бунда иккала томоннинг ҳам манфаати эътиборга олинган эди.

Буюртма имзоланаётган пайтда Олим Маҳкамовичдек очиққўл, олижаноб пудратчи Искандар Ғаниевичнинг ҳамкурси экани институтдагиларга маълум бўлди. Шу сабабдан охири кун Олимнинг ресторанда бир ўтирайлик, деб қилган таваллоларига қарамасдан, ҳамма Асқаровнинг хонадонига йиғилди Асқаровнинг хотини ҳам шу институтда ишлар, шунинг учун ҳамқасаблар хотинлари билан келиб меҳмоннинг ҳурматино жойига қўймоқчи бўлдилар. Зиёфатга институтнинг бир неча бош мутахассислари билан бирга бош инженер ҳам оиласи билан таклиф этилган эди. Айтилган одамларнинг беҳато йиғилганини кўриб Олим Маҳкамович хушнуд бўлди. Меҳмондорчилик кўнгилдагидек ўтди. Айниқса, Олимнинг қувончи чексиз: гоҳ дутор чертади, гоҳ даврага чиқиб ўйин тушади, гоҳ дастурхон атрофидагиларни оғзига қаратиб талабалик йилларидан қизиқ-қизик воқеаларни ҳикоя қилиб беради. Хуллас, унинг хатти-ҳаракатлари, гап-сўзларидан шу нарса маълум бўлдики, икки курсдош бир-бирлари билан қиёматли дўст экан. Ҳар ҳолда меҳмонлар шундай хулосага келдилар.

Олим Маҳкамовичнинг антиқа ҳикоялари ҳақиқатга қанчалик яқин ё қанчалик узоқ бўлмасин, барибир Асқаровнинг кайфияти анча кўтарилди. Шундоқ ҳам коллектив ўртасида ўзига яраша ҳурмати, обрў-эътибори бўлган Искандар Ғаниевич ўтирганларнинг кўз ўнгида яна бир поғона ўсди. Бунга айтилаётган ҳар бир қадах сўзидан ҳамда уй бекасининг илиқ қарашларию очилиб-сочилиб хизмат қилаётганидан ҳам сезиб олиш мумкин эди.

Вақт ярим тундан ошгандагина меҳмонлар тарқалишди. Асқаров дўстини меҳмонхонагача кузатиб борди. Шаҳар сокин уйқуда, кўчалар тун пардаси ичра ажиб чирой қасб этган. Иккала дўст йўл-йўлакай бири қўйиб бири гапирар, кайфиятлари кўтаринки эди. Бундан кейин борди-келдини узмасликнинг, ҳатто келгуси ёзда бирга дам олишнинг маслаҳатини қилишди.

Меҳмонохона эшиги тагида Олим Маҳкамович бир гап айтиб қолди:

— Искандаржон, сенга битта шахсий илтимос. Шу илтимосимни ерда қолдирмагин, жон ошна. Чунки менинг келажаким кўп жиҳатдан унинг бажарилишига боғлиқ.

Олимнинг негадир ўзини хоксордек тутиб ялинаётгани ажабланарли эди. Бунга Искандар дўстининг навбатдаги ҳазили, деб ўйлаб, кулиб юборди:

— Қўйсанг-чи, ҳамма нарсага қўли етадиган сендек бир одамга мен — оддий лойиҳачи нима ҳам қилиб бера олардим?

— Қўлингдан келади, ошна, ўлимдан бошқа ҳамма нарсанинг иложи топилади, — дея Искандарнинг сўзини бўлди Олим. Сўнг хиёл сукут сақлаб гапида давом этди: — Лойиҳанинг шахсан сенга тегишли ери бор-ку, тозалаш иншоотлари, ўшани лойиҳалашда эски технологияни қўллаб юборсанг — бўлди. Бошқача қилиб айтганда, кислотата чидамли гишт икки-уч қатор терилса, яъни гиштини қанча қалин теришга мўлжаллаб лойиҳа тузилса, шунча соз бўлади.

— Бунинг сенга нима кераги бор? Тозалаш иншооти қимматга тушиб кетади-ку, ахир?

— Биламан, ошна, биламан. Бердисини айтгунча шошмай тургин. Биринчидан, мен уч гектар ерга тозалаш иншооти қурмоқчи эмасман. Иккин-

чидан, бундай иншоотларни қуришнинг янги, замонавий усулларини ҳам сенчалик билсам керак. Эпоксидли мум, кимёвий жиҳатдан чидамли пластикатлар, сунъий матолар, дегандек... Билмаганимни эса, албатта, мендан сир тутмасан?... Бундоқ қараганда, мен гўё қурилишни атай қимматга туширяпман. Хўш, нима учун? Менга кислотага чидамли юз мингтача ноёб гишт керак! Асосий гап шунда. Комбинатнинг реконструкция лойиҳасида ўша гиштлар кўпайтирилиб кўрсатилса — бас, иш битди ҳисоб бўлади. Тушундингми? Комбинатда фақат йиртиқ-ямоқни йўқотишга улгурияпмиз, холос, вақт эса ўтяпти, ўзимизга ажратилган гиштлар аллақачон соб бўлган. Илтимос қилишимнинг боиси ҳам шу. У ёғидан хотиржам бўлавер, сенинг ёрдамингда ундирилган гиштлар фақат комбинат учун ишлатилади. Қолаверса, қани ўзинг айт-чи, қайси объект дастлабки ажратилган маблағ ҳисобига битган? Шундай экан, тозалаш иншооти қурилишининг технологиясини ўзгартириш ҳисобига оламжаҳон иқтисодий фойда олганимиз билан сизлар лойиҳада белгилаган маблағни етказа олмасак керак. Етиб қолсаку зўр иш бўларди-да — корхонамиз раҳбарларининг ҳам, менинг ҳам бошимизга бахт қуши кўнади! Яна бир масала. Биз томонларда меҳнат ресурслари ошиб-тошиб ётгани йўқ. Фақат мўмай даромад эвазигагина одамларни ишга жалб этиш мумкин. Реконструкция қилиш — агар билсанг, курортда дам олиш эмас, биродар: майдон тор бўлиши мумкин, чанг, газ бўлиши мумкин. Иш ҳақи фонди эса, ишнинг умумий қимматига қараб белгиланган. Хуллас, ошна, ўл, дейсанми, кул, дейсанми — ёрдамингга муҳтожман.

— Хўп, ана, сенингча бўлақолсин, дейлик. Лекин лойиҳани қандай қилиб ўзгартирмоқчисан? — Асқаров аста-секин хушёр торта бошлади.

— Ҳаҳ, авлиё-ей, мунча содда бўлмасанг! — Олим Искандарнинг елкасидан авайлабгина қучди. — Ахир, мен кейинроқ, тозалаш иншоотини зарарли муҳитдан химоя қилиш усулини ўзгартириш тўғрисида рационализаторлик таклифини киритаман-да. Албатта, фикрларим ҳар томонлама исботланган, қўлимда эса энг ишончли лойиҳа бўлади... ана шу лойиҳани менга сен тайёрлаб беришинг керак.. Ферштейн? Кейин менинг бу таклифим қурилиш банкидан осонроқ ўтиши ҳамда майдаган ғаламисларнинг оғзини ёпиш учун лойиҳани ўзгартиришга институтнинг, яъни сенинг ёзма розилигинг керак бўлади, дўстим. Қалай?

Асқаров миқ этмай узоқ ўйга толди. Олим Маҳкамовичнинг эса сабри чидамай, яна гапира кетди:

— Аслида келган заҳотим мақсадимни лўнда қилиб айтақолсам бўларди-ю, лекин сен унда мени тушунмас эдинг. Бу ишнинг ҳал бўлиши мен учун мингдан бир имконият, ошна. Ахир, қачонгача бўлим бошлиғи бўлиб ўтиравераман? — Олим ҳали ҳам Асқаровни қучиб турар эди. — Биламан, тозалаш иншоотлари — сенинг ейдиган нонинг, бу соҳада сенга тенг келиб бўлмайди. Лойиҳани чизу қолганини бизга қўйиб беравер. Қасам ичиб айтаманки, бизнинг қурганимиз тозалаш иншоотлари ичида энг яхшиси бўлади! Истасанг, бутун реконструкция ишларини ўз қўлингга ол, мен эса лойиҳангга кўрсатилган ҳамма хомашёларни ҳатто ернинг тагидан бўлса ҳам топаман. Хўш?

Улар гап билан бўлиб, ўзлари сезмаган ҳолда

меҳмонхонадан узоқлашиб, Асқаровнинг уйи томон йўл олдилар.

— Эски қадрдон сифатида сен ёрдам бермансанг... — дея ҳужум қилишда давом этди Олим Маҳкамович. — Уларча институт менинг илтимосимиз ҳам ҳатто уч гектар ерга етадиган гиштни қалаштириб ташлашлари мумкин эди... Қарабсанки, тозалаш иншооти ҳам... Менга қара, балки сенга ёрдам қилиш керакдир? Тупроқнинг анализини тайёрлаб берсам, гишт ундириш ҳам осон кўчармиди?

— Бу-ку қийин эмас-а, — деди Асқаров ниҳоят тилга кириб.

— Менимча ҳам, бу қийин иш эмас. Шу соҳанинг билимдони бўлсанг, гиштинг жуда зарурлигини назарий асослаб бериш сенга чўт эмас, — дея айёрона кулди Олим Маҳкамович. Лекин Искандар Ғаниевич бу гапга индамади.

Улар маҳаллама-маҳалла индамай ўтиб боришаркан, Олим Маҳкамович оғзидаги тайёр ошдан ажралиб қолаётганини ичдан сеза бошлади. Асқаровнинг уйига етгач, тўхташди.

— Кетар жафосига яна юзта-юзтадан отамизми, а? — деди у.

Уйнинг кўчага қараган деразасидан атрофга ёруғ шуъла таралар эди, — демак, ҳали ҳеч ким ухламаган. Искандар Ғаниевич дўсти билан бошлашиб, ичкари кирди.

— Ана холос, ҳеч ажралгиларинг келмаяптими, дейман, а? — деди Асқаровнинг хотини ҳазил аралаш, уларни қарши оларкан.

Ўзини яна қадрдон уйида ҳис қилган Искандар Ғаниевич зора шу билан кўчадаги гапларга чек қўйилса, деган умиддан чехраси ёришиб, хушчақчақроқ бўлиб қолди. Лекин собиқ курсдоши ҳамон ниятидан қайтмаган эди. Дастурхон устида яна тилга кирди:

— Искандар, ўзинг ҳам тушуниб бўлсанг керак, танишлигимиз ҳурмати учунгина олдинга бош эгиб келмадим. Айтмоқчиманки, ишимизнинг мўмайгина «соққаси» ҳам бор... ҳаммага етади, сенинг улушинг ҳам тайёр. — Олим Маҳкамович эринчоқлик билан кўзини шифтга қадаб, бир оз ўйлаб олгандан сўнг қўшимча қилди: — Дейлик, битта зўр «Жигули»га етадиган... ахир, ҳалиям тўртгилдирагинг йўқ-ку, а? — Шундай дея у дўстига зимдан назар солди, унинг лоқайд юзига кўзи тушиб шошиб қолди: — Албатта, бу камлик қилса, кўпроқ сўрашинг ҳам мумкин.

Искандар Ғаниевич ўрнидан турди-да, индамай у ёқдан-бу ёққа юра бошлади.

— Ҳей, сал мундай очилсанг-чи, одамни хит қилиб юбординг-ку! — деди Олим Маҳкамович сабри чидамай. — Е тавба, сендақа соддани энди кўриб туришим. Олдинга тайёр ош турибди-ку, ахир! Йўқ, ҳозир кириб хотинингга айтаман нимадан воз кечиб турганингни. Ҳар ҳолда у бунинг сендан кўра яхшироқ тушунади.

Олим шунчаки ҳазиллашиб айтган эди, лекин барибир мўлжалга тегди: Асқаров бирдан бўшашиб ўриндиққа чўкди.

— Олим, худо ҳаққи, бунақа ишларга оиламни аралаштирма! Майли, сен айтгандай бўлақолсин — тозалаш иншоотининг лойиҳасини қилиб бераман. Лекин ҳозир... мени тинч қўй, оғайни. Кўнглим нимагадир хижил бўлиб турибди.

— Ҳечқиси йўқ, ўтиб кетади. Менга ишонавер, ҳаммаси бизнинг бошдан ҳам ўтган, — деди Олим

огзининг таноби қочиб. Сўнг қадаҳни лиммо-лим тўлдирдию бир кўтаришда ичиб юборди. Асқаров билан ҳам, унинг хотини билан ҳам хайр-маъзурни қуюқ қилиб ташқарига йўналди. Икки ҳатлашда ҳовлига чиқиб, ундан кўчага ўтдию қандайдир куйни хиргойи қилганча қоронғилик бағрига кириб, кўздан ғойиб бўлди.

* * *

Олим Маҳкамович кетдию Асқаровнинг ҳаёти яна эски изга тушиб олди. Тўғри, анчагача ишхонада ҳам, оилада ҳам унинг номи тилга олиб турилди, лекин бундай пайтлар Асқаров суҳбатга аралашмасди. Умуман, Искандар Ғаниевичнинг феъли шунақа — олди-қочди гапларга вақтиням, ҳушиям йўқ. Ҳамкасабалари ундан собиқ курсдошини яна меҳмонга айтишни сўрайвериб безор қилиб юборишди. Хуллас, одамларнинг тилида Олим Маҳкамович афсонавий қаҳрамонга айланди. Айниқса, институтдан бир-иккита лойиҳачи химкомбинатга командировкага бориб келдию Олим Маҳкамович тўғрисидаги афсоналар яна кўнайди.

Ҳар байрам ундан табрик қоғози келиб турар, қутлов сўзлари эса фақат Олим Маҳкамовичга хос бўлган мазмунда, ҳазил-ҳузуллар билан битилар эди. Баъзида ўзи ҳам кўнгирак қилиб қолар, лекин аксари пайт Асқаров билан фақат иш тўғрисидагина гаплашар, бир сўз билан айтганда, Олим Маҳкамович химкомбинатни катта умид ва катта ишонч билан реконструкцияга тайёрлар эди. Ажабланирлиси шундаки, у тозалаш иншооти тўғрисида сира оғиз очмасди. Янги йил олдиан, асаблари дош беролмадими ё вақт ҳукмини ўтказдими — ишқилиб, дўстини байрам билан табриклаб бўлгач, одатдагидек ҳазил оҳангида унга берилган ваъдани эслатди: «Совғанғизни кутавериб тоқатимиз тоқ бўлди-ку, қачон бизни хурсанд қиласиз?», деди.

Янги йил арафаси бўлгани учунми, Асқаров байрамона кайфиятда эди, ҳазилга ҳазил билан жавоб қилди: «Баъзи ошна-оғайнилар Янги йил совғаси туғул, умуман бунақа эътиборга лойиқ эмаслар...» — деганга ўхшаш бир гап айтди. Лекин сира қутилмаганда Олим Маҳкамович бир оз тарадудланиб қолди. Арзимас бўлса-да, ҳар қалай, нина санчиб олганидан кўнгли хушнуд тортган Искандар Ғаниевич февралгача ваъдасининг устидан чиқишини айтиб, трубкани қўйди.

* * *

Асқаров химкомбинат жойлашган шаҳарга — республиканинг у чеккасига поездда йўлга чиқди. Аслида у оғиркарвон уй хўжаси эди. Командировкаларга камдан-кам ҳолларда чиқар, ҳатто меҳнат отпускасини ҳам яқин-атрофдаги дам олиш уйи ёки санаториялардан бирида ўтказар эди. Самолётга чиқай деса, саломатлиги кўтармайди. Май ойи эди. Кўпчилик учун ҳали отпуска даври бошланмаган, шунинг учун вагонларда йўловчилар сийрак, Асқаров ҳам юмшоқ диванли купеда ёлғиз бир ўзи кетаётган эди. Поезд яхши-да! Йўлакка чиқасан, вагоннинг у бошидан-бу бошига юриб оёгининг чигилини ёзасан, зериксанг, ку-

пега кириб хотининг чамадонга эҳтиёт шарт деб солиб қўйган журнални варақлайсан ёки бўлмаса, стаканни тўлдириб, томоғингни куйдириб иссиқ чой ичасан, шундан кейин истасанг — ухла, истасанг — деразадан зулумотга чулганган ташқарига кўз тик!

Асқаров эрта билан ана шундай тетик кайфиятда уйғонди. Йўлакка чиқди. Вагон ойнасидан липлип ўтиб турган симёғочлар, онда-сонда учраб турадиган дарахтлар, жарликлару дўнгликлар, ундан нарида кенг ястанган далаларни томоша қилиб бораркан, бирдан кўнглида қадрдон бош туйғу уйғонди. Ахир, у бебаҳо болалиги ўтган юртига кириб бормоқда! Ахир, боягина темирйўлни кесиб ўтиб, тўлганиб-тўлганиб узоқларга оқиб кетган дарё қаердадир унинг болалиги билан ҳам кесишади!

Станцияда Асқаровни Олим Маҳкамович хотини билан кутиб олди. У бир қарашдаёқ курсдошининг негадир авзойи бузуқлигини пайқади. Йўлда толиққан бўлса керак, деб ўйлади ичиди. Машинага ўтириб йўлга чиққанларидан кейин Олим Маҳкамовичнинг хотини Асқаровдан ҳол-аҳвол сўрай бошлагачгина меҳмоннинг чехраси бир оз ёришди. Лекин бари-бир Олим Маҳкамович дастлабки режасидан воз кечишга тўғри келди: «Йўқ, — деди у хаёлчан, — бугунча иш-пиш ҳақида ҳеч қандай гап бўлиши мумкин эмас. Уйин-кулги қилган маъқул, кўнгилдаги бор губор тарқаб кетади».

Улар меҳмонхонага етиб келиб, тўғри иккинчи қаватга кўтарилишди: хонанинг калити Олим Маҳкамовичнинг чўнтагида эди. Икки хонали бундай «люкс»ни кўриб Асқаровнинг оғзи очилди: умри бино бўлиб бунақа ҳашаматли хонада яшаманган эди!

Олим Маҳкамовичнинг оғайнилари Асқаровнинг келишидан беҳабар эдилар, унинг обрўли бир институтда йирик лойиҳачи мутахассис, қолаверса, Олим Маҳкамовичнинг энг яқин дўсти ҳамда курсдоши эканини жуда яхши билардилар. Шу боисдан бир оғиз таклиф этилиши билан ҳамма кечки пайт Олим Маҳкамович яшайдиган котежга йиғилди. Аёллар биринчи қаватдаги катта хоналардан бирида дастурхон тузатгунларича, Олим Маҳкамовичнинг иккинчи қаватдаги кенг кабинетда комбинатдагилар билан Искандар Ғаниевич ўртасида суҳбат қилиб кетди. Гурун мавзуси соҳасига сал яқинлашдимми — тамом, бундай вақтлар Асқаров давранинг гулига айланиб кетарди. Олим Маҳкамовичнинг хотини ҳаммани дастурхонга таклиф қилиш учун иккинчи қаватга кўтарилганида Асқаров костюмини ечиб қўйган, қўлида қалам билан йиғилганларга ниманидир қизишиб тушунтираётган эди...

Эрталаб Асқаров боши оғирроқ бўлиб уйқудан уйғонди. Ювингани ваннахона томонга ўтатуриб, беихтиёр холодильникнинг эшигига қўл югуртирди. Очдию ҳайратдан тек қотиб қолди: холодильник турли-туман ичимлигу ноз-неъматларга, бешта шишада чех пивоси, қатор «Нарзан» минерал сувлари ҳамда икки шиша қатиқ билан лиқ тўла эди.

«Қойил-э, Олим!», деб юборди у беихтиёр ва бирдан кўнгли тоғдек кўтарилди. Сўнг кечагина эшитган куйлардан бирини хиргойи қилганча, маза қилиб чўмилди. Ваннахонадан чиққач, қатиқ билан минерал сувни аралаштириб айрон қилиб ичди. Сал ўтмай оғзидаги нохуш таъм йўқолгандек

бўлди, Олим билан учрашишга ҳали эрта эди, шунинг учун у комбинатга пиёда йўл олди. У химкомбинатни, унинг цехлари, устахоналарию оморларини ёлғиз бир ўзи айлангиси келди.

Комбинатда реконструкцияга жиддий тайёргарлик кетаётганини узокдан кўрибоқ сезиш мумкин эди. Унинг деворлари тагида бўлажак тозалаш иншоотига мўлжалланган ўн мингларча гишт уйилиб ётарди. Ундан нарёгда — бостирмалар остида «Като» маркали қудратли автокранлар қурилишга шай турарди. Асқаров комбинат ичкарасига кириб борган сари дўсти Олимнинг ғайрат шижоатига тасаннолар айтарди. Қаёққа қараманг, унинг бақувват қўлининг излари бордек...

Аста-секин цехлар, устахоналар ишчилар билан тўла бошлади. Текин ошхонанинг ланг очилган эшикларидан аччиқ дамланган қахва ҳиди анқиб турарди: комбинатда нонушта вақти тугаётган эди.

Бирдан ошхона олдида турган бир тўп ишчи орасидан ўрта бўйли, тўладан келган, энига кислотага чидамай коржомо кийиб олган бир киши ажралиб чиқди-да, Искандар Ғаниевичга пешвоз юрди. Ниҳоят бир неча қадам нарида тўхтади-да, ошхона олдида турган тўдага қараб қичқирди:

— Айтмадимми, савлатидан ўзимизнинг Зулқарнайнга ўхшайди-ку, деб. — Кейин бесўнакай гавдасига ярашмаган чаққонлик билан Асқаровга ўгирилиб, жилмайганча «Зулқарнай... Зулқарнай...» дея кўз очиб юмгунча бўлмай, калта, бақувват қўллари билан каловланиб қолган Асқаровни қучоқлаб олди.

Зулқарнай... Искандар Ғаниевичнинг кўз ўнгида лип этиб мактабда ўқиб юрган чоғлари ўтди. «Зулқарнай» лақабини ўзига ўша йиллар ортирган эди. Эҳ-ҳэ... энди улар ҳаммаси олис ўтмишга айланган, ҳатто хотира кўзгусидан ҳам ўчиб кетган.

— Нима, танимаяпсанми? — деди бояги киши. Унинг шамолдан қорайган, япалоқ юзига бир зум табассум ёйилди. — Тўғри-да, орадан шунча вақт ўтиб кетган бўлса... Иигирма беш йил-а, ҳазилакам гапми?... Ҳунар мактабини битирганимдан бери шу комбинатда ишлайман, яқинда пенсияга чиқаман: бизнинг комбинат, оғайни, қандолат пиширмайди. Лекин, қойилман, жуда савлатли бўлиб кетибсан. Яша! — У бир қадам орқага чекиниб қулиб юборди. — Фаттоҳман, ахир — девор-дармиён қўшнинг, эсладингми энди?

Асқаров шундагина болаликдаги қўшнисини, доимий ҳимоячисини таниди. Бирин-кетин бошқалар ҳам етиб келишди. Уларнинг орасидан Искандар Ғаниевич ўзининг ҳамқишлоқлари Мели Валиев, Йўлдош Нуоров, Рашид Ғуломов, Воҳид Уриновларни таниб олди. «Эҳ, болалик...» Ҳаяжонланганидан томоғига алланарса тиқилгандек бўлди...

Асқаров кабинетга кириб келганида собиқ курсдоши креслода ястаниб ўтирган эди.

— Цехларимизни айланиб юрганмишсан ишчилар хангамалашиниб. Қалай?.. — деди Олим Маҳкамович жилмайиб унга пешвоз чиқаркан, гўё «Кўрдингми, ернинг тагида илон қимирласа билан», дегандек оҳангда.

Асқаров дўстининг кенг ва ёруғ хонасини кўздан кечираркан, деворларда осиглиқ турган реконструкцияга оид чизмалар, план ҳамда талай сурат-

лар унинг эътиборини жалб қилди. Бурчакда, пастаккина стол устида бўлгуси комбинатнинг макети.

— Ие, дўстим, юзинг кўкариб кетибдими? Нима бўлди? — дея меҳрибонлик билан сўради Олим.

— Ҳеч гап. Флотация цехида бўлган эдим, ҳамқишлоқларим ишлар экан... Биласанми, Олим, — дея бирдан жонланди Асқаров, — комбинатнинг салкам ярим ишчилари менинг ҳамқишлоқларим, синфдошларим, қариндошларим, дўстларим чиқиб қолди. Уларнинг болалари ҳам шу ерда ишлаётган экан... Мен ҳам шулар билан бирга ишлардим-да, агар...

Шу пайт телефон жиринглаб, Асқаровнинг сўзи бўлинди. Олим Маҳкамовични зудлик билан директор ҳузурига чақиришаётган эди.

У хийла вақт йўқ бўлиб кетди. Бу фурсат ичида Искандар Ғаниевич хонада чизмалар борми, план, макет борми — ҳаммаси билан танишиб чиқди. Олимнинг иш столида бир тушунтириш хати ва устига «Тозалаш иншооти» деб ёзилган альбомга кўзи тушиб, қўлига олди-да, дераза яқинига бориб синчиклаб кўздан кечириб бошлади.

Қишда Искандар Ғаниевич лойиҳанинг бир вариантыни дўстига юбора туриб батафсил йўл-йўриқ кўрсатган бўлса ҳам, баъзи ҳисоб-китобларни атай чиқазмаган, чизмаларини ҳам хомаки қилган эди. Ҳозир эса унинг қўлида пишиққина — энг яхши лойиҳалаш институтиникидан қолишмайдиган бир иш турарди. У деразадан стол ёнига қайтди ва беихтиёр чўнтагидан ёндафтарчасини чиқарди. Лойиҳадан у ўзи учун керакли анчамунча янгиликлар топган эди.

«Буларни қаёқдан олди экан?», дея хаёлидан ўтказди Асқаров, тушунтириш хати билан чизмаларни бир-бирига солиштирар экан. Шунинг устига Олим кириб қолди.

— Менга қара, Олим, бунақа технологияни ўтган йили менинг олдимга борганингда ҳам билармидинг?

— Ҳа-да. Сен нима деб ўйловдинг — бир сенинг калланг ишлайдию бошқалар фақат тавсияномани кутиб ўтиришсинми, бўлмаса?

— Олим, гапни кўп олиб қочма. Бунақа тозалаш иншоотини ўзинг ҳеч кўрганмисан, деяпман сенга.

— Бўлмасам-чи. Бурноғи йили ГДРлик ҳамкасабаларимиз ҳузурида — Халле шаҳрида бўлган эдим. Улардан баъзи нарсаларни илиб олдим. Олтингугурт кислотаси чиқадиган цехдаги жиҳозларга кўзинг тушгандир?

— Ҳа, кўрдим. Лекин нега менамдан яширдинг? Ахир, бу янгиликни биз ҳам ҳисобга олардик.

— Демак, бош мутахассис жаноблари ўзгартиш киритишга розилик бера эканлар-да? — дея мамнун қулди Олим.

— Розиликка-ку розиман-а, лекин гап фақат шундами? Ке, яхшиси ГДР хотираларидан гапир? — Сендан яширадиган сирим йўқ, ошна, — деди Олим. — Кечқурун меҳмонхонада иккита зўр китоб совға қиламан, келишдикми?

Асқаров институтнинг расмий қоғозига баъзи гапларни ёзиб берди. Олим Маҳкамович бир неча минутдан сўнг машинкада босилган тайёр хат билан қайтиб кирди. Искандар Ғаниевич ўқиб ўтирмасдан унга имзо чекди.

— Мана, елкамдан тоғ ағдарилгандай бўлди. Кечиргин-у, Искандар, қизлардан ҳам инжиқроқ-

сан-да. Салдан кейин қандай қилиқ чиқарасан — худо билади. Хўш, тушликни қаерда қиладилар?

— Ҳамқишлоқларимга ваъда бериб қўювдим. Оқшом ҳам улар билан бирга бўлсам керак. Кечирасан, ошна, уларга йўқ дея олмадим. Бир ҳисобда, ўзим ҳам уларни жуда соғинганман.

Искандар Ғаниевич ҳамқишлоқлари билан уч кун бирга бўлди. Меҳмонхонадаги серҳашам хонасига эса жуда кеч қайтарди. Икки кеча синфдоши Фаттоҳ билан тонготар суҳбатлашиб чиқди. Асқаровнинг лойиҳа муаллифларидан бири эканидан хабар топгач, гапнинг охири бориб комбинат реконструкциясига тақаладиган бўлди. Ҳамқишлоқларининг комбинат реконструкциясига кўнгилли ёрдам бермоқчи эканликларини билиб, у бениҳоя суюниб кетди.

«Цехларимизни ўз кўлимиз билан қурамиз!» деди Нуруллаев, ҳамманинг фикрини ифодалаб.

Энг ажабланарлиси — Фаттоҳ «Тозалаш иншооти»нинг чангини чиқариб танқид қилди, ҳатто Искандар Ғаниевичга жанубга — турдош корхонага бориб келишни маслаҳат берди. Ўтган йили у ерга командировкага борганида, ўша турдош корхонанинг тозалаш иншоотини синчиклаб ўрганган экан.

Эртаси куни Искандар Ғаниевич ботиниб-ботинмай «Тозалаш иншооти» лойиҳасига жиддий ўзгартишлар киритилади, деганида, бу англикни ҳамқишлоқлари қизгин қабул қилишди. Асқаров бу антиқа одамлар билан суҳбатлашаркан, уларнинг комбинат реконструкциясига лоқайд қарамаётганликларини сезиб, ичидан тер босиб, ўзидан уялиб кетди. У кейин ҳам бир неча бор шу ҳолга тушди. Айниқса ёлғиз қолганида...

Умр бўйи у лойиҳа қизиқиб, оқибатда яхши мутахассис сифатида ном қозонди. Лекин... шу лойиҳалар орқасида турган одамларни ҳам кўра олди-ми? У ўзини «кўра оладиган»лар тоифасидан деб ўйларди. Бироқ комбинат цехларини кўриб, ишчилар билан узоқ суҳбатлашгандан сўнг, одамлар деганда шу пайтгача мавҳум оломонни тасаввур этиб келганини ҳис қилди. Хўп, ана, одамларни-ку унча ҳис қилмади, ҳеч бўлмаса, Фаттоҳга, Мелига ўхшаш кадрдонларини, ҳамқишлоқларини нечук ёдга олиб турмади? Бундай фикрлар уни қийнар, дилини тобора куйдирар эди.

Бу орада у Олим Маҳкамович билан учрашмади ҳисоб. Дўсти ҳам жуда банд бўлди.

Жўнаб кетадиган куни ҳам Искандар Ғаниевич собиқ курсдоши билан мумкин қадар учрашмаслик чорасини излади. Ваҳоланки, Олим Маҳкамович кеча телефон орқали уни уйга — меҳмонга чорлайвериш, худонинг зорини қилган эди: ахир, Асқаров юртига қайтиб кетяпти, ҳеч бўлмаса, сўнгги кун... Йўқ, Искандар иложи борица ўзини олиб қочди — Фаттоҳларниқига боришга ваъда бериб қўйганини айтди.

Фаттоҳлар уйда Асқаров жуда ғалати аҳволга тушди: алламаҳалгача негадир эшикдан кўз узмади, кутилмаганда Олимнинг келиб қолишидан чўчиб ўтирди, хайрият, бахтига ҳеч ким келмади. Ухлаш олдидагина унинг чехраси ёришди — собиқ курсдоши билан бўлиши мумкин бўлган нохуш суҳбатдан қутулганига шукр қилди. Бутун командировкаси давомидаги ана шундай изтиробли дамлари худди беамағни тушдек ортда қолган эди. Эрталаб Фаттоҳнинг машинасида вокзал-

га жўнаркан, кайфияти бениҳоя чоғ, машинага ўрнатилган кичкинагина радиодан таралаётган шўх бир қўшиққа жўр бўлиб хиргойи қилар эди. Йўл-йўлакай, чамадонни олиш учун Фаттоҳ иккаласи меҳмонхонага кириб чиқдилар. Нарсалар олдиндан йиғиштирилган, чамадонни стол устида тахт турар эди. Шу пайт диванда ётган, чет элда чиқарилган жуда чиройли бир «дипломат»га кўзи тушдию юраги ўйнаб кетди: ё тавба, қачондан бери ўзига шунақа «дипломат» топишни орзу қилиб юрарди! Портфель ниҳоятда бежирим, қирралари никелли, тимсоҳ танасига ўхшатиб атай ғадир-будур ишланган қоплама териси нақ кўзни олади! Устида эса бир парча қоғозга шоша-пиша битилган хат. «Искандар! Қилган яхшиликларинг учун катта раҳмат. «Дипломат» — совға! Савлатингдан от хуркади, бухгалтерларнинг папкасини ташла энди, сенга ярашмайди». Асқаров беихтиёр чамадончани очди: биқинига ажнабий ёрликлар ёпиштирилган турли рангдаги хилма-хил шиша идишчалар — фаранги атр-упа бўлса эҳтимол, ҳар ҳолда, хотинига мўлжаллаб олинган бўлса керак; тагроғида эса тахи бузилмаган даста-даста пул... Асқаров бир зум ҳушини йўқотди, креслога чўкди.

Олдинма-кейин вокзалга Асқаровнинг бошқа ҳамқишлоқлари ҳам етиб келдилар. Поезд ҳали-вери кўринмасди, перронда туриб шовқин-сурон билан битта шампан очдилар. Улар вокзалда учраган қандайдир таниш-билишларига бу ерга кимни кузатишга чиққанларини айтишар, ҳадеб Асқаровни мақтаб, кўкларга кўтарашар, айниқса, тозалаш иншоотини фахр билан тилга олишар эди. Умрида уни биров бунақа дабдаба билан кутиб олмаган ёки бирон ёққа кузатмаган эди. Поезд аста-секин ўрнидан жилди ҳам, Асқаров пастгача тушириб қўйилган ойнадан вагон билан баробар қадам ташлаб келаётган ҳамқишлоқларига тикилиб тураркан, ғоят қийналиб кетди, ҳатто: «Оғайнилар, мен сизлар ўйлаган ажойиб инсон эмасман. Аблаҳман, порахўрман!», деб кичкириб юбормоқчи ҳам бўлди-ю, лекин журъат қилмади.

Вагонда ҳаёт қайнай бошлади: билетлар йиғиб олинди, чойшаблар тарқатилди, кимлардир ҳатто чой-йича бошлади, Искандар Ғаниевич эса ҳамон очик ойна қаршисида тик турар, тун қоронғисидан кўз узмас эди. Лекин у ташқарида бирон нарсани кўрмас, сезмас, тинмай ўзи ҳақида, ҳаёти тўғрисида ўйлар эди. Ниҳоят шундай бир аянчли, лекин энг оқилона хулосага келди: ҳа, унинг ботиний тозалаш иншооти синовдан ўта олмади, биринчи жиддий имтиҳондаёқ чиппакка чиқди. Демак, қандай қонунлар яратилмасин, йўл-йўриқлар кўрсатилмасин, инсоннинг ўз тозалаш иншооти пишиқ-пухта бўлмаса, ҳаммаси бир пул экан!.. Асқаров ўзининг ҳозирги ҳолатига мос сўз ахтарди, тополмади. Лекин ҳеч кутилмаганда бир ҳамқишлоқининг Олим Маҳкамович тўғрисида айтган гапи ҳаёлига келиб қолди: «Ақлли, лекин виждони чирик одам... бизга тўғри келмайди», деган эди у.

Асқаров гўё олтин топгандек қувониб кетди, «Чирик... чирик...», дея шоша-пиша такрорлай бошлади, сўнг эса ғайритабиий бир алфозда, «ялтироқ» дипломатни аста қўлига олди-да, теваарак-алаңлади, яқин атрофда ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, портфельни вагон ойнасидан жон-жаҳди билан улоқтирди...

Абдулхай
Носиров

Азиз тупроқ

Ўзбекистон, энди сен фақат,
Сиру Аму ораси эмас.
Ошиб дашту тоғ, денгиз —
сарҳад.

Шарқу Ғарбда оласан нафас.
Ўзбекларда одат бор қадим,
Қайси ерга қони томса бас —
Уша ерни атар — Ватаним...
Уша жойни билар муқаддас.
Шунқорларнинг Волга бўйида,
Москвада танкларда ёниб —
Днепрда оқди қуйида,
Хуторларда қолди тўлғониб.
Ленин шаҳрин қамали чоғи,
Очликни ҳам бўғди ҳайқириб.
Кемаларда чўкканда гоҳи,
Қора денгиз тошди айқириб.
Урра дея Литва юртида
Қузганида фашист тўдасин, —
Осколкалар сачраб бетида,
Қайинзорлар олди танасин.
Ўзбекистон азиз тупроғи,
Замин узра қутлуг қолсин деб,
Ўзбек номи, руҳи, чироғи,
Мангу порлаб улуг қолсин деб —
Гулласин деб яна боғларни,
Чашмаларга лабларин тугтиб —
Не қишлоғу юрт-қучоқларни
Ўзбекистон тупроғи этиб —
Гуллар аро ётибди бу кун
Не Алпомиш, Рустам, Бунёдлар...
Бошларида айланади кун,
Қошларида — учқур қанотлар.
Ўзбекларда одат бор қадим,
Қайси ерга қони томса, бас —
Уша ерни атар — Ватаним...
Уша жойни билар муқаддас.
Шу боисдан буғун ўлкамиз,
Бепойндир мамлакат қадар.
Дунё юкин тугтиб елкамиз,
Ер шарини меҳримиз поклар!

* * *

Жоним, иккимизни замин йўргаклаб,
Қўёш эркалади бағрида кулиб.
Енма-ён чопибмиз ўйнаб ва сакраб
Мен ўжар Жайхуну, сан Сайхун бўлиб.

Ошиқиб, ҳаприқиб, югурдим, ёндим,
Чўл, дала, боғларда изинг топгани —
Иссиғу совуқда адашдим, толдим...
Васлингга етганда ўтлигим қани?

Оролда қовушган қўш дарёдай жим,
Кўксингга бош қўйиб асиранг бўлдим.

* * *

Шоирларнинг дард, меҳр, чидам...
Осмонида чарақлаган кўз —
Жажжигина қалам учидан
Порлаб чиққан кичиккина сўз —

Не қудратки, ол шафақ янглиғ,
Шуъла сочиб етти оламга —
Тугёнлари қалбга санчиб тиг,
Ер юзида ёқар аланга.

Тинчлик учун...

Мен куртакман — эртанги ҳаво—
Яшил-яшил япроқ бўламан.
Соф ҳавога тўлсин бу маъво,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен дарёман: Жайхун, Энасой,
Амазонка, Рейн, Волгаман...
Бағримда ҳур сузсин балиқ, Ой,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен — тоғ. Унсин чечак, лолалар,
Мен уларсиз тошман, ноламан.
Жайрон каби чопсин болалар,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Шаҳардирман: Масков, Прага,
Хиросима, Тошкент, Туламан...
Уруш нима? Биаламан, нима?! —
Тинчлик учун овоз бераман!

Ғам, фарёдман — ҳарб
арзандаси,
Юзим қора, — номус қиламан.
Тубан, разил эмасман асли... —
Тинчлик учун овоз бераман!

Шодликдирман — гўдак кўзида,
Офтобдан бир қатра зиёман.
Қуёш кулсин Ернинг юзида,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен — ИНСОН! Каюмарс¹
авлоди,
Шоҳлигимдан юксак тураман. —
Шоҳлигимни унутсин ёдим —
Тинчлик учун жангга кираман!!!

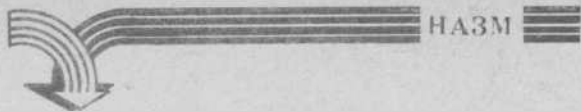

Аёл жангга кирса...

Аёл жангга кирса — Шердир, бўридир,
ағёр шўридир,
уйи қурийдир,

Спаретра гувоҳ бунга,
Тўмарис гувоҳдир, —
Евуз Кирнинг муроди ўтга ёққан қор бўлди.

¹ Каюмарс — афсоналарга кўра биринчи инсон ва биринчи шоҳ.

АЗИМ
СУЮН

Аёл жангга кирса — эрки кирадир,
кеки кирадир,
юрти кирадир,

Барчиной гувоҳ бунга,
Гулолим гувоҳдир, —
Евларнинг топгани — ой ўроғи — дор бўлди.

Аёл жангга кирса — томчи — сел денг, ҳей,
ел — довул денг, ҳей,
Зебо — эр денг, ҳей.

Ватаним гувоҳ бунга,
Вашар гувоҳдир, —
Халқим она қизларин жони номус-ор бўлди.

Аёл жангга кирса — кўз-қош ул тараф,
тоғ-тош ул тараф,
қуёш ул тараф,

Тупроқ кўп гувоҳ бунга,
Дунё кўп гувоҳдир, —
Эркаклар гуноҳидан улар қадди дол бўлди.
Аёл жангга кирмайди — ёниб турса ўчоғи,
Узилмаса ёт қўлдан бўйнидаги мунчоғи,
Кишвари омон бўлса, топталмаса эл боғи,
Дуога қўлин очиб, доим бахти ёр бўлди!

Асрлар ҳикояти

Иўллар юрдим саргашта,
Иўллар — менинг кўзларим.
Бу иўлларда ҳар гўша
Афсоналар сўзлайди...

Искандар асабий, тунд,
Бўридай ҳаёл сураб:
Юлдуздек учди беш кун,
Бир тумандан йўқ хабар.
Наҳот, бир тоғ қишлоғин
Бўйсундирмоқ машаққат.
Ё адашди қўшини —
Бу тоғлар мисли каманд.
Ё ўзга ёв келди дуч —
Тунда ғафлатда қолди?
Балки, бир илоҳий куч
Бевақф сеҳрига олади?
Нелар кечмас оламда,
Бир тасодиф, эҳтимол,
Минг черикка бир зумда
Келтирган қирон-завол?..
Кўчма тахтдан Искандар
Телбадай сакраб турди.
— Жўнасин иккинчи бор!..
Ҳавога бир мушт урди.

Искандар асабий, тунд,
Сойдаги ойдай титрар.
Юлдуздек учди беш кун,
Иккинчи бор йўқ хабар.
Бир зарб билан очунни
Парчалаган яроғи
Тобун қилолмас Нурнинг!
Наҳот, шу бир қишлоғин?
Бу қишлоқнинг улуси
Ё умидсиз ҳаётдан?
Ё яралган бариси
Самандардан, сабогдан?
Жаҳонгирнинг қўшини
Шу жойда мағлуб, наҳот?
Унгими бу? Тушимми?
Ё ростдан кетди омад?
— Йўқ! Искандар қичқирди. —
Тайёр бўлсин бир туман!
Шафқат кутмасин энди,
Ўзим, ўзим бораман!!!

Ёвқур қишлоқ ораси
Атиги бир кунлик йўл.
Сал илганар қораси
Оралиги яйдоқ чўл.
Қолди омонат пойтахт
Искандарнинг ортида.
У борар — йўлбарс келбат,
Минг лашкарнинг олдида.
Юракдаги ғазаби
Кўзларида акс этар.
Тортди йўлнинг танобин,
Ана, қишлоқ — забт этар!
— Олтин-н-н!

Кимдир ҳайқирди.
— Олтин-н-н!
Қўшин — телба. Қийқирав.
— Олтин-н!
Кўкдан қуёш йиқилди.
— Олтин-н!
Қўшин кетди тирқираб...
Искандар кўрди аниқ;
Қишлоққа кириш йўлга
Сочиб ташланган олтин
Ёнар мисли аланга!
Искандар кўрди аниқ;
Қўшин унга ташланди.
Искандар кўрди аниқ;
Ур-сур, талаш бошланди.
Искандар кўрди аниқ;
Қиндан чиқди қиличлар:
Искандар кўрди аниқ;
Санчар... чопар... йиқилар...
Искандар кўрди аниқ;
Лашкаридан тирик йўқ.
Искандар кўрди аниқ;
Ёв дегандан дарак йўқ.

(Шамолдай эркин, шўх қиз
Бир қаради қоядан.
Бошин чангаллаб, ёлғиз
Биров кетар соядай...)

Билмадим, бу афсона
Ва ёки чин ҳақиқат.
Не бўлса бўлсин, аммо,
Уқаман маъни фақат!
Уша қадим қишлоқда
Эл-юрт бугун бахтиёр.
Афсоналар қулоқда
Қолиб кетмайди бекор.
Ташлайман теран назар
Асримнинг ишларига.
Кирар, ҳатто, хавф-хатар
Боламнинг тушларига!..
Зотан, башар олтиннинг
Сеҳрига бўлди шайдо
Тўймас, чангали унинг
Ҳар ерда ҳозир, пайдо
Икки қитъа — икки юрт
Ёвлашди олтин дея.
Қирар эллар бир-бирин
Олтин ҳаётдир гўё.
Қўрқаман, о, Дунё, сен.
Оқизиб ёшгинангни,
Искандардай қолмасанг,
Чангаллаб бошгинангни!..

¹ Нур қалъаси, ҳозирги Нурота райони.

Юсуфжон
Латипов

Икки ҳикоя

Кекса эман қўшиғи

унис Гулминозларнинг деразасига яна бир бор қараб қўйдию ҳуштак чалиб нари кетди. Сал ўтмай иккинчи қаватдаги ўша дераза очилиб, қиз боланинг овози эшитилди: Мунис ортига ўгирилиб, қўл силкиди.

Бир оздан кейин Гулминоз уни йўлакда қарши олди.

— Болалар келишдими? — деб сўради Мунис энгашиб туфлисининг ипини ечаркан.

— Биринчиси ўзинг. — Гулминоз уни ичкарига бошлади. — Телевизор қўйиб берайми? Болалар келгунча кўриб ўтирасан. Акамдан бўлак ҳеч ким йўқ уйда.

Мунис бош чайқади: «Йўқ».

— Энди стулларни жой-жойига қўяётувдим, — дея жилмайди Гулминоз, — ҳуштак чалган ким экан, деб қарасам...

— Манавини нега гулнинг ёнига қўйдинг? — деди Мунис «оқ эшак»ка ишора қилиб.

Чиннидан ясалиб, роса зеб берилган бу ўйинчоқ дераза токчасидаги сопол тувакчага қўйилган эди. У гўё тувакчада ўсган қипқизил хитой атиргулини ҳидлашга чоғлангандек бўйнини чўзиб турар, қора бўёқ билан билинар-билинемас чизилган «эгар»ига эса ўрик данагидек бир гунча мингашиб қолган эди.

— Емонми? — дея ҳайрон бўлди Гулминоз. — Чинни-ку, ахир. Зокир оғам туғилган кунимга совға қилган.

Мунис «зўр нарса совға қилибди» дейишдан ўзини тийиб қолди. Зокир — Гулминознинг поччаси. Мунис уни таниса ҳам, гапла-

Расми О. АСОМОВ чизган

шиб кўрмаган, лекин ҳар доим йилтираб, ўйнаб турувчи қўйкўзларини жинидан баттар ёмон кўрар эди.

— Ҳар қалай, эшак аҳмоқ ҳайвон...

— Ҳечам! Аҳмоқ эмас, — дея эътироз билдирди Гулминоз. — Кўрган бўлсанг, телевизорда айтишган: эшак жонивор жуда кўп ҳайвонлардан ақлли экан.

Ўртага жимлик чўқди. Гулминоз «эшак»ни кўлига олиб, авайлаб яна жойига қўйди.

— Вой ўлмасам, чой қўйишни ҳам унутибман. — Гулминоз хонадан чиқаркан, Мунисга табассум билан назар ташлади.

Бир озда: кейин улар чой ичиб ўтиришарди. Иккови ҳам худди талқон ютгандек жим. Негадир Муниснинг боши эгик, аҳён-аҳёнда пахта гулли пиёладан чой хўплаб қўяди.

— Нон билан олиб ўтир, — деб жимликни бузди Гулминоз. — Дарс тайёрлаясанми?

— Оз-моз, — деди Мунис бош ирғаб.

— Ҳайронман, имтиҳонларни қандай топшираман экан. Ҳеч нарса ўқигим келмайди. Қўлимга китоб олсам, миямга қаёқдаги бемаъни хаёллар келади...

Яна жимиб қолишди. Мунис ундан қандай «бемаъни хаёллар» келишини сўрамади, Гулминоз ҳам айтмади.

— Қўшиқ эшитасанми? — деб сўради қиз дик этиб ўрнидан тураркан. — Зўр пластинкаларим бор. Акам яқинда Тошкентдан опкелдилар. Алла Пугачёвани яхши кўрасанми? Менга ёқади. Овози сеҳрли...

Гулминоз пластинкани қўйиб, йигитга қадди-коматини намойиш қилмоқчидек дераза ёнига бориб турди. Мунис унга зимдан разм солди. Ҳаворанг атлас халат қизнинг нозик белига ёпишиб турарди. Бўялган тирноқлари лоладек кип-қизил. Бир даста лола...

— Сен чой ичиб тур. Онамга бир оз қарашиб юборай.

— Ердамлашайми? — деди Мунис ўрнидан кўзгалиб.

— Йўғ-э, ўтиравер. Онам эркак кишининг ошхонада ўралашганини ёмон кўрадилар.

Қиз эшикни охишта ёнди. Мунис худди шуни кутиб тургандек, дарров дераза олдига яқинлашди. «Оқ эшак»ни тувакчадан олиб қўйди. Сўнг қўлини орқага қилиб, хонада у ёқ-бу ёққа юра бошлади. Бир неча дақиқа шу тахлит юргач, кўзига тушиб турган сочларини таради, сўнг жойига бориб ўтирди.

У бошқалардан барвақт келгани учун хижолат чекаётган эди. Бугун мактабдан чиқиб уйга бордию чала-чулпа тушляк қилди. Китоб ўқиган бўлди. Ҳеч вақога тушунмади. Оёғи негадир Гулминозларникига тортаверди. Мана икки ҳафтадирки, Гулминоз унга рўйхуш бермайди. Биринчи Май байрамидан кейин Мунисдан ўзини опқочадиган бўлиб қолди. Йигит эса қизнинг бу «ўйин»ларини билиб-билмасликка олар, юрагини очиш учун қулай фурсат пойлар эди. Ё шунинг учун вақтли келдимикан?

«Қайдам, — деб ўйларди у, — балки бор гапни тўкиб солиш ўринсиздир. «Ўлган экансан-ку!», демайди... Ахир, ўзи ялиниб ёнимга борди-ку! Таклиф қилмаса, келмасдим ҳам. Унга нима ёмонлик қилибманки, қовоқ-тумшугини осилтириб юради? Байрам куни индамай ташлаб кетиб

қолганимми? Нима қилишим керак эди бўлмаса? Анойн гапларни айтавермасин, одамни уялтириб... Хайрият, бугун ранг-рўйи очик... У мени яхши кўради! Йўқса, қиз бола бўлатуриб... Ушанда очикдан-очик...»

Ушанда байрам намойишидан кейин кинога тушмоқчи бўлишган эди. Бахтга қарши, район марказидаги иккала кинотеатрнинг ҳам яқинига йўлаб бўлмас, тумонат одам билан тирбанд экан.

— Қишлоққа кетдикми? — деб таклиф қилиб қолди Гулминоз тўсатдан. — Кетдик!

Мунис иккиланибгина унга эргашди.

— Темир йўлдан юрамиз! — дея ирғишлади қиз.

Шпалларни бир-бир босиб боришяпти. Темирйўл бўйлаб қатор тизилган акас дарахлари қийғос гуллаган. Эндигина чигит ташланган яланғоч далалардан ҳовур кўтарилиб, кўзларни жимирлатади. Атрофда барра ўт-ўланларнинг ҳиди...

— Зўр-ай! — деди Гулминоз ҳавони искаб. — Тоза-а... Хоразмда тоғ йўқлиги ёмон. Тоққа чиқиб, лола терсанг...

— Шундай ҳам чиройли... Хоразм.

Гулминоз Муниснинг гапини маъқуллагандай бош ирғаб қўйди, сўнг унга зимдан назар ташлади: йигит костюмини ечиб, елкасига ташлаб олганча, ўйчан борарди. Юзи иссиқдан сал кўпчиган.

— Мунис, соқолингни оласанми?

— Ҳовва. Ҳафтада бир марта лезва билан оламан. — Мунис ажабланиб чаккасини силаб қўйди. — Нимаиди?

— Ҳеч... ўзим. Акам ҳар куни олади. Соқолим қаттик, деб куйиб-пишаверади. Электр устараси бор, «Харьков» деган.

— Меники ҳали сийрак, — деди Мунис ўксигандай. — Электр устара ёмон, юзга тез ажин туширади.

— Йў-ў, яхши. Юзни уқалаб, массаж қилади! Мунис у билан тортишиб ўтирмади.

— Вой, сувнинг тиниқлигини... Зовур ёқалаб кетайлик!

Гулминознинг севинчи ичига сигмас эди. Темирйўлдан паства тушишди. Экскаватор зовурни казиб, чиқариб ташлаган уюм-уюм тупроқ тоғ тизмаларини эслатади.

— Шу ерда ўтирайлик, — деди Гулминоз ялинганнамо оҳангда, баландроқ тепа ёнида тўхтаб. — Тоққа ўхшайди...

Мунис қовжираган ажриқлар устига, Гулминоз ундан сал нарига — барра қўйпечаклар устига рўмолча тўшаб ўтирди. Бир оздан кейин йигит ёнбошлаб олди. Осмон кўм-кўк, шишадек тиниқ. Майин эпкин қаёқдандир ёқимли йўнғичқа ҳидини димокқа уради.

— Мунис!.. — Қиз деярли шивирлаб гапирди. Йигит ажабланиб унга тикилди.

— Кел, бошингни тиззамга қўйиб ёт...

— Қўйсанг-а... шу ер тузук! — Йигит чалқанча ётиб, кўзларини юмди.

Гулминоз офтобда ярақлаб турган шойи кўйлагининг этагини кафти билан силай бошлади. Сўнг зовурга, шилдираб оқаетган сувга кетма-кет кесак иргитди.

— Мунис!..

Йигит чурқ этмади.

— Сочингни қатикқа ювасанми?

— Йў-ўқ. Шампунга.

Гулминоз унга яқинроқ сурилиб ўтирди.

— Қоп-қора... Қундуздай товланишини...

Мунис қизнинг нозик бармоқларини ҳис этди. Баъзан онаси шундай қиларди, лекин унда Муниснинг гаши келарди.

— Мунис!.. — Гулминознинг овози титраб чиқди.

Иигит ўрнидан турди:

— Кетамизми?

Мунис кета бошлади. Йўл-йўлакай эгилиб, шмига илашган ажриқларни қоқиб туширди. У Гулминоз орқасидан келяптими ё зовур бўйида қолдими — билмади. Угирилиб қарашга эса ботинолмади. Нимадир халақат берди. Фақат уйга келибгина сал энгил тортди...

— Мунис!

Иигит чўчиб тушди.

— Пластинка қуруқ айланиб ётибди-ку? — деди уйга Зокирни бошлаб кирган Гулминоз.

Мунис хижолат чекиб, энсасини қашиган бўлди. Сўнг Зокир билан саломлашди.

— Чойнақда чой бор, Зокир оға...

Зокир икки қўлини кўксига қўйиб, қизга таъзим қилди. Гулминоз кулимсираб чиқиб кетди. «Роса ясенибдими! — деб ўйлади Мунис Зокирга зимдан кўз югуртириб. — Кўзлари бир жойда турмайди-я... Уғрига ўхшайди. Яна, ялтоқланишини айтмайсизми...»

— Вечерми? — Зокир Мунис қўйиб узатган чойдан хўплади. — Бизлар ўнинчини битказганда мунақа гаплар йўқ эди. Ҳазатиб¹ қолинглар! — Мунис гапнинг тагига етолмади. Зокир буни сезди шекилли, яна давом этди: — Эх, мактабда ўқиб юрган пайтларимда ҳозирги ақлим бўлсамиди, бай-й... Қизларни бирма-бир қўлдан ўтказардим. Ичим нақ ёнади. Энди тўғри келмайди. Қаридик, ошна. Бунинг устига бола туғилди... ўгил. Ҳозир роддомда.

Зокир оғзининг таноби қочиб гапирарди. Кейин бирдан тўхтаб, пиёлани стол устига қўйдию чиқиб кетди.

Мунис кираверишда синфдошларини кўриб, базўр ўрнидан турди: Зокирнинг пойинтар-сойинтар гаплари уни курсига ёпиштириб юборгандек эди

— Э, э, Минус! Шу ердამисан? — деб шанғиллади Аҳмад хонага кирган захоти. — Е плюс бўлиб қолдингми? — У баъзан ҳазиллашиб, Мунисни «Минус» деб чакирарди. Аҳмад стулни унинг ёнига суриб ўтираркан, тиззасига шапиллатиб урди: — Бор, пластинкани айлантир, оғайни!

Аҳмаднинг одати шунақа: бировга иш буюришни яхши кўради. Мунис итоаткорона ўрнидан туриб, пластинка қўйди. Шу пайт эшик очилиб, яна икки-учта қиз кирди. Уларнинг орқасидан Зокир кўринди; у ҳадеб сарик, сепкилдор қизнинг елкасига, белига бармоғи билан нуқирди.

— Қаёққа шошасиз мунча? — деди қиз Зокирни жеркиб: У синфдаги энг шаддод қиз — Салима эди. Зокир хиринглаб, «Хизматдамиз», деб қўйди.

Қизлар бир зумда хонани ўзлариники қилиб олишди. Айниқса, Салима билан Аҳмаднинг оғизлари сира тинмас, бир гапириб, ўн кулишар

эди. Гулминоз чинни ликопчаларда «қуш тили» олиб кирди. У халатини ечиб, шойи қўйлагини кийган, ҳусни яна ҳам очилиб кетган эди. Аҳмад Гулминозга тикилиб қолган Мунисни турткилаб, қулоғига шивирлади:

— Пластинка... оғзингни очаверма! Яхшироғидан!

Мунис туриб бориб пластинкаларни титкилай бошлади. Шу пайт димоғига аллақандай ёқимли бир ҳид урилди. Кўз қири билан ёнида турган Гулминозга қаради. Оҳ! Бу ушбўй ҳид қизнинг хиёл қабариқ кўксига ёйилган сақичдек тим қора сочиникими ё чироқ нурларида ял-ял товланаётган шойи қўйлагиникими!.. Гулминоз стол устида тартибсиз қалашиб ётган пластинкалардан биттасини қўлига олди. Унга шохлари тарвақайлаб кетган кекса эман дарахти ва рутубатли куз осмонининг тасвири туширилган эди. Қиз пластинкани гилофдан чиқарди-да, нозик ҳаракатлар билан радиолага ўрнатди. Пластинка вазмин айлана бошлади...

Бу қадим ҳикоя,

Йўқ унга ниҳоя.

Булутлар азалдан

Солмишлар соя...

Булутлар, булутлар

Ой юзинг тўсмишлар.

Бегуборим...

Уларнинг нигоҳлари бир лаҳза тўқнашди... Мунис ўнғайсизланиб, болаларга кўз югуртирди: Зокир Салиманинг ёнидаги бўш жойга ўтириб олиб тинмай латифа айтар, болалар кулишар, айниқса, Салима қотиб-қотиб кулар эди; ана, Аҳмад ўрнидан туриб масхарабозлик қилди; Салима яна хаҳолади, кулгининг зўридан Зокир томонга сал қийшайиб қолди. Зокир қафти билан Салиманинг иягини силаб қўйганини Мунисдан бошқа ҳеч ким сезмади. Ногоҳ Салима кулгидан тўхтаб, «Вой» деганча дик этиб ўрнидан турди. Ҳамма Зокирга тикилди. «Ҳозир айтади Салима, — деб ўйлади Мунис Зокирга боқаркан, — шарманда бўлади энди...»

— Намунча битдек гимирлайсиз? — деди Салима жимликни бузиб ва қув кўзларини ўйнатиб қолди.

Гурр кулги кўтарилди. Болалар буни Салиманинг ҳазили деб тушунишган эди. Зокир гарчи уларга қўшилиб кулган бўлса ҳам попуғи бир оз пасайди. Гулминоз нима учундир хонадан чиқиб кетгач, у ҳам ўрнидан қўзғалди. Узр сўрагандай, «Отеснинг ёнига кирай», деб қўйди. Лекин ҳеч ким унинг гапига парво қилмади. Ўйин-кулги қизиди. Болалар роса ўйин тушишди. Салима қанчалик қистамасин, қизлар унамади. Ниҳоят, болалар чарчаб, яна жой-жойларига ўтиришди.

— Жўра, қўлингдан бир қултум сув ичайлик! Жон жўра! — дея ялинди Аҳмад Мунисга. Мунис ижирганиб йўлакка чиқди. Орқасидан яна Аҳмаднинг овози келди: — Муздек бўлсин!

Мунис йўлакдаги эшикларнинг қай бири ошхонаники эканини билолмай пича тусмолланиб турди. Шу палла чап томондаги хонадан Гулминознинг «Қўйсангиз-а», дегани эшитилди. Мунис ўша хона эшигини очди. Юзига иссиқ, ёқимсиз ҳаво урилди. Зокир билан Гулминоз бирдан ўгирилиб қарашди; қизнинг белидан ушлаб турган

¹Ўйнаб, яйраб қолинглар, демоқчи (шева).

Зокирнинг жундор билаги шалвираб паства тушди...

Мунис кўзларига ишонмади! Муздек сув бўйнидан қўйилгандек. Томоғига нимадир келиб тиқилдию шахт билан орқасига бурилди. Апилтапил туфлисини кийди-да, ипини ҳам боғламай, зиналарни тапирлатиб тушиб кетди.

У ёзги кинотеатр ёнидаги хиёбонга бурилди. Мадори қуриб, қандайдир панно ўрнатилган бетон супачага ўтирди. Боя бўғзига тиқилган нарса кўзидан отилиб чиқди. Эсини танибдики йиғламаган Мунис ҳозир ўзини бошқаролмай қолган, кўзларидан гўё ёш эмас, ногоҳ алданган ҳис-туйғулари тинмай оқар эди...

У анчагача тентиб юрди. Бир пайт кимнингдир «Мунис!» деган жарангдор овози қулоғига чалинди. Яна Гулминозларнинг кўчасига келиб қолибди. Орқасига қайтди.

— Мунис! Тўхта... Мунис!

Бу — Гулминоз эди, албатта. Уларнинг деразаси тарақлаб очилди, кимдир қаттиқ қулди; ланг очик деразадан қандайдир оқ нарса тушиб кетгандек бўлди. Портлашга ўхшаган бўғик бир товуш эшитилди. Синган нарса «оқ эшак» эканини ҳозир қиз ҳам, йигит ҳам пайқамади. Нафаси бўғзига тиқилиб энтикаётган қизнинг юраги қафасдан қутулмоқчи бўлаётган қушдек тинмай потирлар-

ди. У йигитнинг қўлидан чўчинкираб ушларкан, Мунис байрам куни сочларини силаган бу нозик бармоқларни тагин яқиндан ҳис этди.

— Мунис! У аҳмоқ. Биласанми... эш-шак у! — Қиз ўпкаси тўлиб бошқа гапиролмади.

Муниснинг бардоши тугаган эди. У Гулминознинг заиф қўлларидан осонгина чиқиб, тез-тез юриб кетди.

— Мунис!.. — деди қиз кўзларида ёш гилтиллаб.

Йигит эшитмади.

Очик деразадан эса тун кўйнига қўшиқ ва шуъла тўкиларди. Кимдир яна кекса эман сурати туширилган пластинкани қўйган шекилли...

...Булутлар, булутлар

Ой юзинг тўсемишлар.

Беғуборим, шафқат қил,

шафқат.

Унутмоқ мен учун

ўлимдир фақат!

— Кетма, Мунис!.. — дея пичирлади қиз алам билан.

Пластинка ҳамон айланарди. Гўё бу кўҳна заминнинг кўзи тиниб, боши айланарди.

Январь қуёши

ша куни қалин туман тушди. Гўё бутун шаҳар туман бағрига сингиб кетгандек. Фақат яқин орадаги симёғочларда осилиб турган қалпоқли чироқларгина милтираб турар, оппоқ туман қўйнидан атрофга хира ёғду

таралар эди.

Ҳали эл оёғи тинмаган, нигоҳлар жиддий, айни вақтда, юзларга қандайдир ташвиш кўланка ташлаган. Бундай кезларда кўнгилга ғалати ҳислар тумандек бостириб киради, киши маъёс тортади, ўзини қўярга жой тополмай қолади: бу зерикарли туйғулар чангалидан тезроқ қутулгиси келади — ҳаловат истайди... Ахир, ғам-ташвишга кимнинг кўзи учиб турибди?

Шу атрофдаги кўчалардан бирида машина қаттиқ тормоз берди. Ногоҳ чийиллаган товушдан узун-қисқа бўлиб бораётган йўловчиларнинг баданига муз югурган бўлса ҳам, улар ҳамон қаёққадир ошиқардилар. Авария бўлдимикан? Ё битта-яримта одамни?.. Ким билади, дейсиз... Кимга керак бу даҳмазалар? Барини текшириб, чиғириқдан ўтказадиган кишилар, идоралар борку! Улар уйга боришлари керак: иссиқ, ёруғ, бироз дим... Лекин уймисан — уй! Уларнинг назарида бу жойга на туман, на қору ёмғир ва на дарахтларни таг-томири билан қўпориб ташлайдиган кучли довул киролади. Лекин туман... нинанинг тешигидек жойдан ҳам кўзга чалинмай кириб боравераркан. Кўзлар... Уларда айб йўқ. Улар телевизор кўряпти... Томошага қадалган кўзлар!

«Ановини қара! Бели тасмадеккина экан... Илондек тўлғонади-я!»

«Мультикни кўрмайсанми, тирранча! Ҳалитдан кўзинг юмиляпти...»

Бошпанамисан — бошпана!

Фақат анҳор лабидан бораётган Ғойиб ҳеч ёққа шошмайди, устма-уст чекади. Сигаретанинг фильтрга яқинлашиб қолган чўғи бармоқларини куйдира бошлагач, яна бошқасини ўт олдиради.

Кучсиз шамол ёқимсиз, кўнгилини айнитувчи касалхона ҳидини димоққа уриб турарди.

Ғойиб истар-истамас одимлайди. Баланд пошнали туфлисининг тош йўлкага урилиб чиқараётган товуши ҳам негадир асабга тегади: бутун вужуди жимирлаб, баданида сон-саноксиз чумоли ўрмалагандай туюлади. У катта кўчанинг муюлишида тўхтади. Қаёққа боряпти ўзи? Уйга сира оёғи тортмаяпти. Шу тобда еру кўкка сиғмай турган одам уйда бемалол ўтира олармиди? Бир нарса юрагини бетўхтов ғижимлаётгандек. Тўйиб-тўйиб йиғласа... У илгари кўп йиғлаган. Овлоқ жойларга бориб кўзёши тўкарди. Кўпинча, канал бўйида соатлаб сувга термулиб ўтирар, ўша куни ён дафтарчасида ҳаяжон билан битилган сатрлар пайдо бўлар эди. У дардини одамлардан яширмасди, кўзёшларини пинҳон тутарди, холос.

Нима қилиб қўйди? Қизни қучоқламоқчи бўлдимми? Ўпмоқчимиди? Наҳотки!.. Наҳот у шу мақсадда қўл чўзган бўлса? Унда... мақсади не эди? Гавҳар ҳам шундай деди: «Мақсадингиз нима?!» У жавоб қайтаролмади, ерга боқиб қолди.

«Сен уни қаттиқ ўкситдинг, Ғойиб!»

«Наҳотки! Нималар деясан? Ахир мен...»

«Ҳовлиқма! Сен баъзан кўксингга уриб гапиришни яхши кўрасан. Лекин билиб қўй, қиз сенга

каттиқ ишонарди. Сен бу ишончни поймол этдинг! Нега шундай қилдинг? Жавоб бер!»

«Билмайман... Қийнама бунча!»

«Сен қийналишни яхши кўрасан-ку. Йиғлаб, енгил тортасан. Бировлар учун дард ютасан, алам чекасан. Кимсан ўзинг?»

«Инсонман ахир!.. Яна, эҳтимол, шоирдирман, ҳали китоби чиқмаган...»

«Шоирсан! Бу дегани — инсонларнинг ёниб турган виждонисан! Энди айт-чи, Виждон, нега шундай қилдинг?!»

Ғойиб тор, қоронғи бир кўчага бурилди. Туман борган сайин қалинлашар, намҳуш ҳаводан унинг аъзойи-бадани дир-дир титрар эди.

«Нега шундай қилдим?», дея ўйларди у изтироб билан. Билмайди. У ҳеч нарсани билмайди...

* * *

Улар бир йил олдин танишган эдилар. Ўша куни адабиёт ва санъат бўлимининг мудирини Турсунов театрга — янги спектаклнинг премьерасига кетган, Ғойиб ҳонада ёлғиз, нима биландир машғул эди. Эшик тақиллагач, у бошини кўтарди.

— Мумкинми? — деди хушбичимгина бир қиз ийманиб эшикни қия очганича.

— Келинг! — деди Ғойиб шартта ўрнидан туриб.

«Тавба, нега ўрнидан туриб кетди? Ҳеч кимга бунчалик илтифот кўрсатмасди-ку».

— Ўтиринг! — У ҳамон тик турган қизга жой кўрсатди.

— Раҳмат...

Қиз ўтирмади. Тугмалари ечилган пальтосининг чўнтагидан тўрт букланган қоғоз олиб, Ғойибнинг столига қўйди. Ғойиб дафтардан йиртиб олинган бу варақни шошилмай кўздан кечиргач, пича ўйга толди. Кафти билан қоғозни текислаб, қизга юзланди.

— Онангиз бормилар?

Қизнинг қуюқ киприклари ерга боқди.

— Йў-ў...

Ғойиб яна қоғозга тикилди:

— Синглим... Гавҳаржон, шеърингиз анча яхши. Дуруст ёзилган. Лекин сал равонлик етишмайди. Яна...

Гавҳарнинг боши борган сайин қуйи эгиларди. Ғойиб буни сезиб, гапини ичига ютди. Қизнинг озгин бармоқлари пальтонинг тугмалари атрофида бетўхтов тимирскиланарди.

— Майли... чиқарамиз!

Гавҳар ялт этиб унга боқди. Нигоҳида пинҳоний мунғни ҳис қилиб, Ғойиб бошқа гапирмади. Қиз кетди.

Эҳтимол, шу куни Турсунов ишда бўлганида кейинги воқеалар рўй бермасмиди. Ғойиб шеърни қайта ишлаб, мудирга кўрсатди. Турсунов тепакал бошини силаган кўйи шеърни бир неча марта ўқиб чиқди.

— Қаерда ишларкан... бу қиз?

— Тўққизинчи синфда ўқиркан... Димитров номили мактабда, — деди Ғойиб «ишкали» чиқиб қолишидан хавфсираб, чунки Турсунов ўқувчиларнинг шеърларидан кўпроқ қусур топарди.

— Тўққизда? — У кўзойнагини стол устига олиб қўйди. — Зўрку. Чистий талант! Шанба сонига берса бўлар, а?

Ғойиб енгил тортди.

Гавҳар редакцияга тез-тез келадиган бўлди.

Гоҳ шеър, гоҳ мактаб ҳаётидан ёзилган хабар билан. У ҳар гал уч қаватли бинога кираверишдаги эшикни очганида димоғига қандайдир ёқимли хид урилар, юраги алланечук шитоб билан тепа бошлар эди. Бу — босмаҳонадаги тоза қоғоз ва газета бўёгининг ҳиди эканини Гавҳар кейинчалик Ғойибдан эшитди. Қиз зиналарни бир-бир босиб, оҳиста, эҳтиёткорлик билан юқорига — редакцияга кўтарилгач, эшик тутқичини сезилар-сезилмас чертарди. Ичкаридан жавоб бўлмаса ҳам, эшикни очарди. Хонада гоҳ Турсунов, гоҳ Ғойиб ўтирар, баъзан иккови ҳам бўлишар эди. Учинчи стол ҳамиша бўш. Қиз салом бергач, ўша бўш жойга бориб омонатгина ўтирарди.

Шу асно баҳор ўтди, ёз ўтди. Бир куни дарсдан чиқиб, уйига сумкасини ташладию редакцияга отланди. Пахта терими билан бўлиб анчадан бери редакцияга ҳам йўли тушмаган эди.

Гавҳар эшикни очганида Турсунов ҳам, Ғойиб ҳам қоғоздан бош кўтармай нималарнидир ёзиб ўтиришарди.

— Келинг, Гавҳарой! — деди Турсунов ёзишдан тўхтамай.

Ғойиб шарикли ручкасини ярми тўлғазилган қоғоз устига қўйиб, қизнинг илиқ кафтини сиқиб саломлашди.

— Кўринмай кетдингиз? — Турсунов кўзойнагини кўлига олиб жилмайди.

— Пахтада эдик...

— Ҳа, дарвоқе. Етоллими? — Ҳар доим адабий тилда сўзлаб, бошқаларни ҳам шунга ундовчи Турсунов бу сафар шевада гапириб қўйганини сезмай қолди.

Қиз бош ирғади.

— Ундай бўлса, бугун мириқиб шеър ўқийдиган кунимиз экан-да, а? Қани, келтиринг-чи...

Турсунов кўзойнагини узун бурнининг устига қўндирди. Гавҳар қалин дафтарни унинг олдига қўйиб, Ғойибга кўз қирини ташлади. Йигит кенг пешонасини кафтига тираб, уйчан нигоҳини қоғозга қадаган бўлса-да, бутун хаёли уларда эди.

Турсунов ўмганини столга тираб, дафтарни варақлай бошлади. Қиз уни синчковлик билан кузатарди. Турсуновнинг қулоғи устидаги сочлари кокилдай ҳурпайиб турар, негадир қизнинг гашини келтирар эди. Ҳозир ўрнидан туриб, ёнига борсаю силлиққина қилиб тараб қўйса, шунда унинг тўпдек думалоқ боши бунчалик беўхшов кўринмаган бўларди.

Ўқиган шеърларини қайтадан кўздан кечираётган бўлим мудирининг манглайи тириша бошлади. У гоҳ эшитилар-эшитилмас мингиллаб кўяр, гоҳ бошини сарак-сарак қиларди. У дафтарнинг сўнги саҳифаларига шунчаки кўз югуртириб чиқди-да, чуқур уф тортиб қизга қаради. Гавҳар ундан кўзини олиб қочиб, ерга боқди. Ғойиб бўлим мудирига бир кўз ташлаб қўйди: у ҳозир Турсуновнинг нима дейишини жуда яхши биларди.

— Биласизми...

Ғойиб ҳар гал шу сўзни эшитганида Афанди латифаларидан биттаси эсига тушиб, кулгиси кистарди. Афанди одамлар «билмаймиз», «билаамиз», «ярмимиз билаамиз, ярмимиз билмаймиз», деганида ҳам уларга ҳеч нима айтмаган. Лекин Турсунов Афанди эмас, у жиддий одам.

— Биласизми... — Турсунов яна шу сўзни такрорларкан, дафтарни стол четига суриб қўйди.

Ҳозир бу сўз Ғойибга даҳшатли туюлди, гўё Турсунов унинг юрагига пичоқ суқиб, битта бу-радио кейин кўзларини лўқ қилганча «Виласиз-ми?», дегандек.

Бўлим мудирини ўз нутқини бошлади. Салобат билан тинмай очилиб-ёпилаётган каттақон оғиздан бўлак бошқа нарса қизнинг кўзига кўринмай қолди. Ихчамроқ бир хандалак бемалол сигадиған ана шу оғиздан шеър ёзиш «сир»лари дув-дув тўкиларди. Турсунов адабиётни ағдар-тўнтар қилиб, улур кишилардан кўчирмалар келтирар, бу борада унинг зеҳнига, хотирасига қойил қолиш керак эди. Чунки у улурларнинг гапларига бирон-та ҳам четдан сўз қўшмай, айнан китобдагидек қилиб айтарди!

— Бу шеърларингиз жуда бўш. Вообщё, биринчиси анча дуруст эди. Нега кейингилари ёмон? Ё уни бирор ёқдан... кўчирганмидингиз? — деди ниҳоят мудир ва қизга айёрона боқди.

Ғойиб шу пайтгача бош кўтаришга кўрқиб турган эди, бироқ Турсуновнинг кейинги гапидан чўчиб, қизга ўғринча назар ташлади. Унинг назарида қиз бир лаҳзада кичрайиб қолгандек туюлди.

Совуқ жимликдан хона тарс ёрилиб кетай дерди. Эшик очилди. Қабулхона котибасининг булғор қалампиринано гавдаси кўринди. У Турсуновга редактор чақираётганини айтдию Ғойибнинг кўнгли бироз жойига тушди. Бўлим мудирини кўзойнагини ғилофга солиб, муҳаррир хузурига шошилди. Лекин Гавҳар ундан олдинроқ эшикдан чиқиб кетди. Хонада ёлғиз қолган йигитни қандайдир куч тинмай ташқарига тортқиларди. У кўп ўйлаб ўтирмасдан қоғозларни стол тортмасига тикиштирди. Зиналарни тапирлатиб паства тушаркан, йўл-йўлакай пальтосини елкага илди.

Ғойиб серқатнов кўчанинг муюлишида қизга етиб олди. Гавҳар Ғойибни кўргач, одимини сал секинлатди.

— Ундан хафа бўлдингизми, Гавҳар?

— Йўғ-е, нега энди. Ҳаммаси тўғри гаплар...

— Тўғри-ку-я, лекин барибир ундан хафа бўлманг! Ўзи яхши одам. Вилимдон, тўғрирог, илмий одам. Уни тушунган киши гап-сўзларини кўнглига олмайди. Омади юришмаган-да бечоранинг.

— Кимнинг?

— Турсуновни айтяпман. Ёшлигида шеърлар ёзаркан. Бироқ... Ўзи зўр журналист. Жонли ёзади. Фақат шоир эмас.

— Турсуновдан хафа бўлганим йўқ. У ҳақ гапни айтди. Мендан шоира чиқмас экан.

— Ундай деманг, Гавҳар!

— Юпатманг, Ғойиб ака... — Қиз маънос нигоҳларини ундан олиб қочди.

— Менга ишонасизми?

Гавҳар индамади.

— Агар исботлаб берсам-чи!

Қиз «исботланг» дегандай қараб қўйди.

— Сизда шоирликнинг учта белгиси бор...

Гавҳар юришдан тўхтаб, Ғойибга унча ишон-қирамай тикилди. Йигит кулимсираб турарди. Гавҳар маънос жилмайди: «Ҳазиллашяпти».

— Юринг, четроққа чиқайлик, айтаман. — Ғойиб унинг тирсагидан ушлаб, «Газли сув» деб ёзилган дўконча ёнига бошлади. — Айтайми?

— Айтинг!..

— Ҳм-м, биринчиси, — дея йигит лабларини

қимтиб, пешонасини уқалади, — кўзлардан билинади.

— Кўзлардан?!

— Ҳа. Кўзларингиз ажойиб, Гавҳар!

— Қўйсангиз-а, Ғойиб ака, ҳазилни. — Қиз кулди. Йигитнинг назарида у нозланиб кулди, ёноқларига қизиллик югуриб, гунча кўз очгандай бўлди.

— Рост, Гавҳар, ишонинг! Улар баъзан ғамгин, мунгли... Яна... ақлли.

Қиз энди сал жиддий тортди.

— Иккинчи белгисини айтсам, юракда дардингиз бор... Онангиз йўқлар.

— Сизнинг қандай дардингиз бор? — деб қўқисдан сўраб қолди қиз.

— Менингми? Нима десам экан? — Ғойиб бошини қашиди. «Бу қизга барини айтиш жонз-микан?» — Ҳа, айтганча, тақдиримиз сал ўхшаш-роқ. Отам йўқ. Етими, саккизми ёшимда қайтиш бўлганлар. Ушанга ҳам ҳадемай, йигирма йил бўлади...

Ғойиб жимиб қолди. Ундан тамаки ва атир ҳидлари анқиб турарди.

— Учинчиси... — Ғойиб қизга қўлларини чўзди. — Қўлингизни беринг! — Қиз узатди. Йигитнинг кафтидаги илиқ ҳароратдан қалбида майингина титроқ уйғонди. — Айтмабмидим! Ҳаммаси тўппа-тўғри! — дея хитоб қилди Ғойиб. — Бармоқларингиз нозик... Бармоғи тўмтоқ кишидан ёзувчи-шоир чиқмайди. Уқдингизми? Виров шундай деб айтувди.

Гавҳар ўтдай ёнаётган қўлини йигитнинг кафтидан олиб, сочини тузатган бўлди. У Ғойибнинг ярми ҳазил, ярми чин йўсинда айтган бу гапларига ишонишни ҳам, ишонмасликни ҳам билмай қолган эди. Бояги тумандай кайфияти бир зумда тарқаб кетди. У бугун қандайдир ажойиб, айна чоқда, галати ва «сир»ли одамни учратди. Ҳали ҳеч ким унга бунчалик эътибор билан қарамаган эди. Шунданми, йигит «Шанба куни келинг», деганида ўйламай-четмай «Хўп», деб юборди.

Ғойиб учун иш қунари билан дам олиш қунарининг фарқи йўқолди. Шанба, яқшанбада ҳам хонасида тутунга кўмилиб ўтирадиған бўлиб қолди.

— Сенга уйдан кўприкнинг таги яхшими? — дея ҳазиллашарди қоровул Собир ака.

Ғойиб жавоб бериш ўрнига мийғида кулиб қўярди.

— Ҳукумат сендайларни боқса, одам бўладиган турқун бор, — деб яна тегажоқлик қиларди қоровул.

Ғойиб пашша учса билинадиған хонасида соатлаб ёлғиз ўтиришни севар, бундай кезлар хаёл дарёсига бутунлай кўмилиб кетар эди. Гоҳо кейинги қуналарда ёзилган шеърларини қайта-қайта ишлаш билан машғул бўлса, гоҳо паства тушиб Собир ака билан бирга чойхўрлик қилар эди.

Шанба куни у яна, одатдагидек, тушлик қилгач, редакцияга борди. «Литературная газета»нинг янги сонини варақлаб кўрди. Сўнг бошини била-гина қўйиб, кўзларини юмди. Мудроқ аралаш уни яна хаёл опқочди. Нимадир қуюндек уни шиддат билан ҳавога кўтарди. Қўл-оёқлари бўшашиб ўзига бўйсунмай қолди. Кейин қуюн гирдобида айланаверди, айланаверди...

Ғойибга хонада уни кимдир қузатиб тургандек туюлди: бошини кўтарди. Рўпарасида шу чоққача

жимгина табассум қилиб турган Гавҳар баралла кулиб юборди.

— Вой, Ғойиб ака-ей, ухлаб қолибсизми?

— Ухлаганим йўқ. Ўйлаётган эдим, — дея ўзини оқлади Ғойиб.

— Нималарни ўйладингиз? Билсак бўладими...

Иигит қизнинг сўз оҳангида аллақандай илиқлик ва эркалашни туйиб, шунга мос гап қилмоқчи бўлди:

— Сизни. Келармикан ё келмасмикан, деб ўйландим.

— Кел, дедингиз, келмайманми, ахир... — Гавҳар унга маъноли боқиб, жилмайиб қўйди.

Ғойиб газетани йиғиштира бошлади. «Чиройли экан бу қиз. Шу пайтгача пайқаманман. Ё илгари бундай очилиб кулмагани учунми? Ғамгин кишининг ранги совуқ бўлади, хунук кўринса керак. Мен ҳам хунукманми? Йўғ-е...» У тўзгиган сочларини кафти билан силлиқлаб, яна қизга юзланди:

— Шеърларни опкелдингизми?

Гавҳар бир ҳафта олдин Турсуновнинг кўлида «абжари чиққан» дафтарини узатди.

— Сиз ҳам шеър ёзасизми, Ғойиб ака?

— Гоҳ-гоҳ ёзаман...

— Китобингиз чиққанми?

— Чиқиб қолар. Бир йил бўлди, навбат кутиб ётибди нашриётда

Қиз унга халақит бермаслик учун бошқа нарса сўрамади. Лекин сал ўтмай беихтиёр яна Ғойибнинг диққатини бўлди.

— Ғойиб ака, бўлимларингда икки киши ишлайдими?

— Учтинчиси кетган...

— У ҳам шоирмиди?

— На шоир эди, на одам... на махлуқ!

— Нега ундай дейсиз?

— Нега бўларди. Шундай мавжудотлар ҳам бор. Худо яратган... Еғлиқ жойга кетди. Редакцияда пул топиш осонмас. Қалла оғритиш керак. Бугун йиғилиш, эртага командировка. Чопа-чоп. Кейин кун бўйи бурунни столга тираб ёзасан. Шошинч бўлса, машинкага югур, диктовка қил! Ярим кечада саҳифага кўз ситиб ўтир... Хуллас, унга ёқмади. Иш эмас, пул керак унга! Газета ўрнига пул босиб чиқаришса, қоровулнинг ити бўлишга ҳам рози эди...

Ғойиб дафтарни ёпиб қўйди.

— Битта шеър ўқинг, Гавҳар!

— Шеърми? Ихм... Яхшироқ шеър билмайман ҳам...

Ғойиб хона бўйлаб аста одимлади. Турсуновнинг столида турган телефон апаратини негадир четга суриб, дераза томонга боқди:

— Майли... Ўзим ўқийман.

Ғойиб стол чеккасига омонатгина ўтирди. Кўзларини юмиб, шифтга боққанича шеър ўқий бошлади. Лаҳза ўтмай унинг сал бўғиқ, сал титроқ овози қиз қалбини батамом ишғол этди... Гавҳарнинг кўз ўнгида ғамгин сукутга толган рус ўрмони, заъфарон ёноқларида биллур томчилар титраб турган сўнгги япроқлар намоён бўлди. Табиат чалаётган бу ҳазин куй бора-бора авжга миниб, маҳзун жилмайиб турган тилла кокилли қизга айланди. Дам ўтмай қизнинг бошига оппоқ-оппоқ капалаклар келиб қўнаверди, қўнаверди... Вутун борлиқ оппоқ бўлиб қолди... Оп-поқ...

— Чиройли шеър экан! — Шеър ниҳоясига ет-

гач қиз киприкларини пирпиратиб шодон қийқирди.

Телефон жиринглади. Ғойиб трубкани кўтарди.

— Ало... Салом! Бошқа ерга тушибсиз. Ҳечқисни йўқ. — Ғойиб яна трубкани жойига қўйди.

— Зўр! — деди қиз тагин.

— Ахир, у — Пушкин! Яна битта шеър бор... Куз ҳақида.

Сўлим сукути, ғариб жилваси билан —
Оилада суюмсиз боладай мунгли...

Ажойиб-а! Сиз қайси фаслни ёқтирасиз, Гавҳар?

— Менми? Баҳор яхшимасми?..

— Баҳор яхши. Менга кўпроқ куз ёқади. Негадир ёқади, билмайман... Унга ачинаман, раҳмим келади. Куз — баҳорги туғилишнинг ниҳояси.

— Шунинг учун севасизми уни?

Савол оҳанги ғалати эди, Ғойиб бир зум ажабсиниб, ҳазилга йўйди:

— Нега энди? Куз — баҳор яна келади, дегани.

Биласизми, табиат ўзига ўзи шафқатсиз ҳукм ўқийди. Инсонни ундан қудратли деймиз, лекин у ўзига ҳукм ўқийдими? Ҳар доим ҳам эмас! Баъзан қўроқлик қилади, гуноҳларини яширади, ўзини гўлликка солади. Бошқалар кўзига оқ кўриниш учун урингани-уринган...

— Ахир, инсонни табиатнинг фарзанди, дейишади-ку, — деб сўз қотди Гавҳар.

— Тўғри. Бироқ... майли, шундай бўлгани тузукроқ. Ҳаммасининг малҳами — она ТАБИАТ!

Улар жимиб қолишди.

— Ғойиб ака, болаларингиз борми?

— Бор. Қизим... Ҳа-я, шеърларингизни унутиб қўйибмиз-ку. Асосий нарса қолиб, роса сафсата сотибмиз.

Улар тагин пича суҳбатлашиб ўтирдилар. Гавҳар кетди. Ғойиб сигаретани ўт олдириб, хонада сузаётган кўкиш тутунга тикилганича ўйга чўмди.

Кейинги шанбада Гавҳар редакцияга келмади. Янаги шанба куни ҳам Ғойиб хонада ёлғиз эди. У қизнинг келмай қўйганига хафа бўлмаса-да, ажабланарди.

Ўртада хафа бўладиган ҳеч гап ўтгани йўқ. Гавҳарнинг ўзи ғалати қиз экан: бир қарасанг кулиб туради, бир қарасанг, кўзлари бирданига қорайиб кетгандек, ғамгин... Ҳозир йиғлаб юборади, деб ўйлайсан...

Сўлим сукути, ғариб жилваси билан —
Оилада суюмсиз боладай мунгли!

Худди Гавҳарга қарата айтилгандек! Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас. Ахир, унинг баҳори ҳали олдинда-ку! Дардсиз одам борми?! Лекин етимлар оч-яланғоч эмаслар. Кўчада ётган одам йўқ ҳозир. Ети-и-м! Намунча совуқ бу сўз? Ё у руҳият билан боғлиқми? Руҳий кемтикликми? Бўлмаса нима? Меҳмондорчиликда лаби учган пиёлага чой қўйиб узатишса, ғалати бўлиб кетасан. Лаби учган пиёлада ҳеч кимнинг чой ичгиси келмайди... Ахир, инсон пиёла эмас-ку! Лекин «пиёла» деб ўйлайдиганлар бор...

Ғойиб қишлоқ томон оқиб ўтувчи анҳор бўйида тўхтаб, сокин ўрмалаётган сувга тикилди. Шаҳар узра энгил туман пардаси чўкаётган эди.

«Сўлим сукути, ғариб жилваси билан...» Иигит

ўзича гудраниб, ён-верига аланглаб қўйди. Унинг ғалати одати бор. Миясига қаттиқ ўрнашиб қолган бирор мисра шеър ёки анойи ибораларни кун бўйи такрорлаб юрар, баъзан бировнинг ёнида ҳам овоз чиқариб айтиб юборар эди. Айни чоқда шеърини кайфият билан бирга унинг хаёлини яна бошқа бир ташвиш чулғаб олган: «Гавҳар нега келмай қўйди? Балки...»

Ғойиб касалхона ёнидаги йўлакка бурилди. Шу пайт шифохона дарвозасининг қаршисидаги магазиндан чиққан қизга кўзи тушиб, бирдан қувониб кетди. «Гавҳарми? Кўрмади. Нега бошига оқ рўмол ўрабди?» У қадамни тезлатиб, қизга етиб олди.

— Гавҳар... Салом, Гавҳар!

Ғойиб қиз узатган муздай бармоқларни сиқиб қўйди. Унинг сўлғин чехрасига, ич-ичига ботиб кетган қоп-қора кўзларига боқиб, бир оз ажабланди.

— Тобингиз қочганмиди, Гавҳар? Нега индамайсиз? Бормай қўйдингиз.

Қизнинг кўзларида ёш ҳалқаланди.

— Нима бўлди? Тинчликми?

— Отамнинг мазалари қочиб қолди... — Гавҳар юзини четга буриб пиқ-пиқ йиғлади. Ғойибнинг тиззалари қалтираб кетди...

— Қўйинг, Гавҳар... Йиғламанг...

Қиз пальтосининг чўнтагидан рўмолча олиб юз-кўзини, бурнини артиб қўйди.

— Майли, Ғойиб ака, ҳозирча...

— Уйга борапсизми?

— Ҳавванг. Сиз-чи, ишламоқчимисиз? — деб сўради Гавҳар.

— Бугун ишламайман. Кўнглим негадир хижил... Кириб пича ўтирайлик. Юринг!

— Кеч бўлиб қолади-да.

— Ҳали эрта, юраверинг! Кейин бирга кетамиз.

Қиз ноилж кўнди. Собир ака жойида йўқ эди. Юқорига кўтарилишди. Хонада чироқ ёниқ. «Боя ёддан чиқибди» деб ўйлади йигит. Ғойиб иш столига ўтириб, ғаладонни очди. Нималарнидир тахлаган бўлди. Қиз Турсуновнинг столига суяниб турарди.

— Ўтирмайсизми... ўтиринг!

Гавҳар «йўқ» дегандай бош тебратди.

— Қачондан бери ётибдилар... отангиз?

— Уч-тўрт кун бўлди. — Қиз чуқур хўрсинди.

Ғойиб ярим очик ғаладондаги қоғозга нималарнидир чизди. Орага оғир жимлик чўкди. Фақат неон чироқларнинг гингиллаши асабга тегарди. Гавҳар телефон абонентлари рўйхати китобчасини беихтиёр қўлига олиб, варақлай бошлади. Сўнг қилт этиб ютиниб қўйди. Йигит ўрнидан туриб унга яқинлашди. Гавҳар ҳамон телефон китобчасини мақсадсиз варақларди. Йигит унинг нам тортиган қуюқ киприкларига термилди. Узоқ термилди. Ва...

...У қизни бағрига тортиди.

— Вой! Бу нима қилганингиз, Ғойиб ака! — Қиз ундан қочиб стол орқасига ўтди. Иккови ҳам энтикиб нафас олишарди. — Бу нима қилганингиз... Ғойиб ака? Мен сизни ўйламовдим... шундайсиз деб!

Йигит уйқудан чўчиб уйғонган кишидек жавдиради. Гавҳарнинг қисилган кўзлари унга ғалати боқиб турарди. Йўқ, ғалати эмас, даҳшатли!..

— Нега бундай қилдингиз, Ғойиб ака?

— Билмадим... — Ғойиб бошини қуйи эгди.

— Мени шундай қизлардан деб ўйладингизми? Шунга чақирганмидингиз, Ғойиб ака?

— Билмадим...

— Нега билмайсиз? Мақсадингиз нима эди?

— Билмадим, Гавҳар... Билмайман, дедим-ку! Мени қийнаманг, Гавҳар, барибир буни сизга тушунтиролмайман. Ўзим ҳам тушунолмай қолдим. Худди тушдагидай...

Қиз секин эшикка йўналди.

— Тўхта, Гавҳар! Кечиринг мени! Ҳозир ҳеч нарса айтолмайман.

Йигит юзини четга бурди. Қизнинг оёқ товушлари қулоқ тутиб, эшикка суянганча қотиб қолди. Кейин чироқни ўчирдию эшикни қарсиллатиб ёпди ва зиналардан чоққилаб пастга тушди.

— Хў-ўв! — Собир ака уни имлаб тўхтатди. — Рози бўлмадимиз, а?..

Ғойиб унинг қувлик акс этиб турган башарасига тарсаки тортиб юборишдан ўзини зўрға тийди. Шошилаётгани учун жаҳл билан қўл силтаб, чиқиб кетди.

Уларни қалин туман пардаси ўраб олган эди. Чорраҳага етишгач, қиз тўхтади. Қузатганингиз етар, энди кетаверинг, дегани эди бу. Йигит ундан кўз узолмай жим тураверди. Сўнг бўғиқ товушда гўлдиради:

— Мени кечиринг, Гавҳар! Агар иложи бўлса...

Гавҳар индамади. Чорраҳада бурилган машина чироқлари қизнинг юзларини ёритди. У йиғларди...

— Кечиринг мени...

Гавҳар тез-тез юриб кетди. Йигитнинг назарида у чошиб бораётгандай туюлди. Ғойиб лабига сигарета қистириб, қизнинг ортидан пича юрди... Гавҳар кириб кетган қоронғи кўча ўртасида нафасини ичига ютиб, узоқ тикилиб турди. Ундан анча нарида эшик очилиб, кўчага бир дам ёруғлик тушди-ю, тагин сўнди.

* * *

Ғойиб ҳамон боши гангиб кўча айланар, юравериб-юравериб, ҳолдан тойиб, қоронғи бир кўчанинг бошига келиб қолган эди. Тўхтади. Миясини хануз ўша азобли сўроқлар кемирарди:

«Нега жим бўлиб кетдинг, Виждон?»

«...»

«Ҳеч нима деёлмайсан. Одам ғалати... Баъзан ўзининг кимлигини билмай туриб, бошқаларни билишга қизиқади... Мен энди кимлигимни билман. Ниҳоят, ўзимни танидим!..»

— Жонингдан тўйганмисан, ҳайвон! Ҳе-е...

Ғойиб орқасига ўгирилиб, кўзлари қамашиб кетди. Қоп-қора бир одам унинг устига боестириб кела бошлади.

— Ичсанг, хурмачангга сиққанича ич-да, ит!

— Мен ит эмас, инсонман! — Ғойиб нега бундай деди, ўзи ҳам билмай қолди.

— Инсон?! Вах-ха-хе-хе... Инсонга қаранглар! Ажинамасмисан ўзи? — Унинг оғзидан қовурдоқ ва ароқнинг омухта иси келиб турарди.

— Сен тўнғизсан! — деб юборди Ғойиб.

— Нима-а... Мана бундан тотиб кўрдинг келятими, инсон? — У гурзидек муштини Ғойибнинг бурни тагига нуқди. Йигитнинг димоғига бензин худди урилди. Бутун вужуди алангаланди. У қўлларни қайирмоқчи бўлди, лекин беҳос кучли зарб-

дан чалқанчасига йиқилди. Ҳалиги одам уни аямай тепа бошлади.

— Вах-ха... Ҳа, зўр, ничик?!

Сўнг бирдан ҳаммаси тинчиб қолди. Сал ўтмай кабина эшиги ёпилди. Ғойиб гандираклаб тургунча бўлмаш машина вағиллаб ўрнидан кўзгалди.

— Тўхта-а... тўн-ғиз-з!! — дея Ғойиб жон жаҳди билан кабина эшигига интилди. Бошига тарс этиб нимадир урилдию кўзларидан ўт чақнаб кетди... У кўчада анча вақт кўксини ерга бериб ётди.

Қалин туман оппоқ чойшабини унинг устига ёпмоқчи бўларди.

У юзида қандайдир илиқлик туйди. Ўрнидан кўзгалмоқчи бўлди. Елкалари зирқираб, аъзойибаданига оғриқ таралди. Яна ўзидан кетди.

Туман оппоқ чойшабини ҳамон унинг устида силкитарди.

Бироздан кейин у ҳушига келиб нима бўлганини хотирлашга ўринди. Қоронғи кўзларига ёруғлик тиниб кела бошлади...

«Нима бўлди... Уялпманми? Наҳот... Тирикман, ўйлаяпман-ку. Нима бўлди ўзи? Нега... инсонлигини пеш қилдинг... Тушунармиди у... тўнғиз! Гавҳар тушунмади, тўнғиз тушунармиди?»

— Войдод, одамлар! Ердан беринглар! Бу ерда одам бор экан... Йўлда одам ётибди. Войдод!

Қандайдир аёлнинг қичқирғидан сўнг атрофдан ҳар хил овозлар кела бошлади.

— Пиёнми?

— Билмайман, одам ётибди... Худойим-ей!

«Ким у? Олисларда жавраётганлар ким? Намунча қўрқишмаса... Нега мен учяпман? Ҳа, учяпман! Тушларимда учардим. Энди ўнгимда ҳам... Қушдай учяпман! Наҳот мен эркин қушман? Қуш...»

— Тирикми?

— Билмасам... Гугурт чақ!

— Тирик! Йиғлаяпти...

— Скорийга тилпон қилайми?

— Балниса икки одим-ку...

«Ғалати гап. Одам йиғласа, тирик бўладими? Кулса-чи?... Кулиши ҳам керак-ку... Гавҳар, нега йиғлаясиз? Тириксиз... тириклар куладилар ҳам! Мен... кетмоқчиман, Гавҳар. Узоқларга... Ана учяпман. Энди эркин қушман... Дарду қувончларингизни ҳада этинг, Гавҳар... Олиб кетай!»

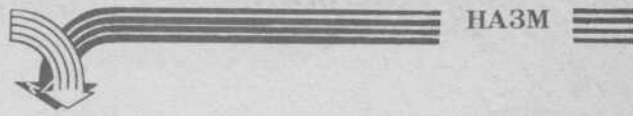
— Замбилга ортаверайликми?

«Йўқ... йўқ! Қопларга жойланглар... Мен уларни осмонга тўкаман. Қуёш уларни куйдиради!»

Уша куни Гавҳар туни билан тўлғониб чиқди. Йигитнинг ғамгин, шу билан бирга ўктам қиёфаси кўз ўнгидан нари кетмасди. У гоҳ юзини ёстиққа босиб унсиз йиғлар, гоҳ шифтга термулганича, хаёлан ёниб гапирар эди:

— Севаман сизни, Ғойиб ака, севаман! Умрим бўйи куйиб ўтсам ҳам, севаман! Ахир, сизни севмай бўладими, Ғойиб ака!

Эргалаб кечаги қалин тумандан асар ҳам қолмади. Фақат дарахтларнинг новдаларини оппоқ қиров қоплаган, бетафт январь қуёши заррин нурларини замин узра эндигина ёя бошлаган эди.

Шукур Содиқов

* * *

*Шахло кўзларингда пориллайди шавқ,
Севгининг бетақроқ қасидасидай.
Сен рўйи жаҳонга бермоқдасан завқ,
Ердаги гўзаллик маъбудасидай.*

*Сенсиз баҳорларнинг йўқдир ифори,
Сенсиз товланмагай кўкда камалак.
Қанча Машрабингнинг осилган дори,
Сенинг сочларингда турган жамалак.*

*Сен тоза туйғулар Дездемонаси,
Кўнглингни Яголар авраб юрибди.
Ўзбекнинг қон ютган бир Отеллоси,
Менинг кўкрагимдан қараб турибди.*

*Шундай қисмат билан боғландим
сенга;
Бошимга кўтарган осмоним ўзинг.
Ўзгача эътиқод керакмас менга,
Мангу сигинажак имоним ўзинг.*

* * *

41-йил олмалари

*Фаслларни етаклаб бораётган Вақт,
Езни олиб келди ҳосилга тўлиқ.
Олмазор бағрида етилмоқда Бахт,
Шохларда пишмаган олмалар бўлиқ.*

*Ногоҳ бўрон турди, даҳшатли бўрон.
Беаёв мевасин узди шохлардан.
Осуда ҳаётга келтирди қирон,
Еру-замин титраб кетди оҳлардан.*

*Бўрон қориштириб кетди тупроққа,
Олмалар мангулик томон йўл олди.
Шунда, илк бор хазон тушиб япроққа,
Дунёнинг сочлари оқариб қолди.*

Муҳтарам Назир Сафарович, учрашувлардан бирида ёшлик йилларингиз ҳақида қизиқарли ҳикоя қилиб берган эдингиз. Комсомоллик даврингиз ҳақидаги бу хотираларда меҳнатнинг ҳаётимиздаги улкан аҳамиятини алоҳида таъкидлаган эдингиз. Ижозатингиз билан суҳбатимизни ана шундан бошласак.

— Меҳнат — буюк мўъжиза, у инсонни инсон сифатида шакл-

лантирган қудратли омил. Доҳиймиз Энгельс буни биринчи бўлиб илмий жиҳатдан асослаб берганини яхши биласиз. Аммо эксплуатацияга асосланган, машаққатли, шарафсиз меҳнат кишини аксинча онгсиз махлукка айлантириб қўяди. Инқилобгача меҳнат ҳам, меҳнат аҳли ҳам бирдек бекадр эди. Ер ҳам, сув ҳам бир тўда заминдор бойлар қўлида, камбағал ёш-ялангнинг меҳнатга ташна билак кучидан бўлак ҳеч вақоси йўқ. Етим-есир, чоракор бечоралар йил ўн икки ой заминдорлар даласида қора терга ботиб меҳнат қилса-да, бир яктаги икки бўлмас, сочига оқ тушса ҳам ўша-ўша йиртиқ чопон, сўққабош, оч-юпун яшарди.

Жиззахда ҳафтада икки марта бозор бўларди. От бозор, қўй бозор, жун бозор, товуқ бозор қатори мардикор бозори ҳам бор эди. Лайлатулқадри кутаётгандек, бутун вужуди кўз бўлиб мардикор ёллаш учун келадиганларни пойлаб турган азамат йигитлар, бола-чақасига бир бурда нон топиб келиш умиди кўчага етаклаб чиққан қари-қартагларнинг аянчли қиёфаси ҳануз кечагидек кўз олдимда. Мардикор ишлатиш шарти — кун чиққандан кун ботгунча. Кун чиққунча биров келиб билагиндан тутмадими, тасом, ўша куни ризкинг қийилгани, бола-чақангнинг оч қолгани шу. Мен бутун умрини мана шундай омад ўйини, муҳтожликда ўтказган юзлаб ҳамшаҳарларимни биламан...

Етти нушти саводсиз ўтган ота-онамнинг фикри зикри мени ўқитиб мулла қилиш эди. Саккиз ёшимда биринчи муаллимам Ҳикматой буви халфадан ўқишни ўргандим. Онам, фарзандлари турмагани туфайли, мени Шохизинда авлиёга назир қилиб, отимни Назиркул қўйгани, бошимда узун кокил ўстиргани эсимда. Кокилим бола билагидек бўлиб, тақимга тушгудай узун, учиди ёнғоқдек кўзмунчоғи бор эди. Мактабда қизлар «қиз бола, қиз бола» деб мени эрмак қилавергач, Ҳикматой буви халфа қўлимдан етаклаб Собир домла мактабига топшириб келди. Гапнинг қисқаси, кокил туфайли онамдек кадрдон бўлиб қолган муаллимам билан хайрлашдим. Бу орада 1916 йилги машҳур Жиззах қўзғолони бошланиб кетди. Бу давр во-

«Ёшлик — буюк афсунгар...»

Отахон адиб, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси,

Ҳамза номидаги Республика

давлат мукофотининг лауреати

Назир Сафаров — редакциямиз меҳмони

Ёшлик сизлар учун ани ва зақават
мактабидир. Бу мактабда ҳўб ва кўп
ўқиб-ўқиб энга нафр етказишга
ошиқинг, азиз фарзандларим!

Назир Сафаров

қеларини «Кўрган-кечирганларим» романимда ба- тафсил тасвирлаганман. Хуллас, халқнинг сабр-қоса- си тўлиб, пичоқ суякка тақалганининг оқибати эди бу кўзғолон.

Орадан бир йил ўтмай Улуғ Октябрь кўёши юртга шуъла сочди. Доҳий Ленин раҳнамолигида меҳнат- кашлар ҳокимияти тузилиб, халқлар озодликка чиқ- ди. Биринчи мактаблар, клублар очилди, турли уюшмалар, комсомол ва пионер (кашшоф) кўмитала- ри ташкил топа бошлади.

Жиззах волость комсомол кўмитасидаги комсомол- лар сафи кундан-кунга ўса бошлади. Мактабларда янги-янги пионер ташкилотлари пайдо бўлди. Буюк доҳийнинг «Саводсиз мамлакатда социализм куриб бўлмайди», деган даъвати маданий инқилобнинг му- қаддими эди. Уезд комсомол комитети, уезд маориф шуъбасининг кўрсатмаси билан қишлоқларда савод- сизликни, чала саводликни битириш курслари очил- ди. Курсларда дарс бериш учун саводхон комсомол аъзолари танлаб олинди. Самарқандда таҳсил олаёт- ган Ҳамид Олимжон, Насрулло Охундий, Жўрабой Аҳмаджон, Маҳмуд Розихонов, Оқил Салимов ва бошқа фидойи комсомоллар бу курсларда дарс берар, саводи чиққанларга тантанали вазиятда гувоҳнома- лар топирилилар эди.

Жиззахда янги очилган «Намуна» мактабида ўқиб юрган кезларим шаҳарда ёнилғи танқис, ўтин-кўмир тиллага баробар эди. Темирчи тоғам, мисгар акамга қарашиб, отамнинг чойхонасига чой ташиб, янтоқ ўриб, тезак териб оилга баҳоли қудрат ёрдамлашиб ўқиб юрган ўша кунларимни эсласам, ҳали-ҳануз товонларим зирқираб кетади! Менинг ёшимдаги бола- ларнинг барчаси у пайтда оиланинг суянчиги эди-да.

Янги мактабда ўқиб юрган чоғимда кўнглимда ком- сомолга кириш орзуси туғилди. Комсомолнинг асосий вазифаси социализм курилиши ишида фаол иштирок этиш, хурофот, эскилик сарқитларига қарши аёвсиз курашмоқ эканини ёд билардим. Аъзо бўлиш шарт- лари ҳам аниқ: биринчи навбатда йўқсилнинг боласи қабул қилинади. Менинг ажодим темирчи ўтган. Отам Сафар, падари бузруквори Берди билан темир- чилик қилган. Ёши қайтиб қолган чоғида у Жиз- захнинг бозор жойида офтоба самовар қайнатиб, аҳли раста, косибларга доғсув етказиб бериб турган. Отамнинг шу офтоба самовари менинг комсомолга киришимга жиддий гов бўлган. Кекса отамга сув ташиб ёрдамлашиб билан бирга темирчи-мисгарга шогирд тушиб, ҳалол меҳнатим билан кун кўриб юр- ганим ҳақида турли ҳужжатларни кўрсатганимдан кейингина комсомолга қабул қилишди. Шунга ҳам ҳозир роппа-роса олтмиш йил бўлибди...

1916 йилги Жиззах кўзғолонида куйиб култепага айланаётган, қаққайиб баҳайбат гишт устуларигина қолган капшонни кўплашиб қайта тиклаб клубга айлантирдик. Кунчиқш тарафда «Оқ том» деб ата- лувчи собиқ рус-тузем мактаби, кунботарда — биз- нинг клуб биноси. Бу дастлабки маданият ўчоқлари шаҳар қиёфасига бўлакча салобат бағишлаб турарди. Клубимизда «Санойи нафиса» драма тўғарагини туздик. «Намуна» мактаби ўқитувчилари Абдулла Аҳмедов, Абдусаттор Абдураззоқов, хушовоз ҳофиз Ҳайдар Солнев, уста Аҳмадхўжа, Турдикул заргар ва бошқа ўнлаб иқтидорли ёшлар билан бирга кичик- кичик сахна асарларини намойиш эта бошладик.

Труппамизга Жиззах туман фирқа кўмитасининг ташвиқот-тарғибот бўлими мудир Саид Аҳмедов ҳам бадий раҳбарлик, ҳам режиссёрлик қиларди. Репертуаримиздаги «Илмоқ чўмич», «Саводсизлик

қандай ёмон», «Туркистон табиби» каби сахна асар- ларининг босма нусхаси йўқ, қоғозга хуснихат билан кўчириб олинган. Кечқурунлари Жиззахда маълум ва машҳур Раҳим кўғирчоқчи, ўғли Фахриддин сур- найчи билан шаҳарни бошига кўтариб карнай-сурнай чалиб халқни томошага чорлайди. Театрнинг ёш дек- ламатори Шарқи Сафаровнинг бўйнидаги темир ку- тичага: «Билетдан тушган маблағ революция кураш- чиларига ёрдам берувчи халқаро ташкилот — МОПР ҳисобига ўтказилади», деб ёзиб қўйилган. Қутича муҳрланган. Маблагни тегишли идорага топширамиз.

Томошаларимизга одам сизмайди. Сахна безаги эса бор-йўғи битта эски парда ва «давра» лампа. Одамохун, эпчил ва қув Боймат Ойматов эшиқ олди- да туриб томошабинлардан этик, тўн, чорик йиға- ди — артистларни кийинтириш керак. Кийим берган томошабин бунинг эвазига бепул томошага кирити- лади. Труппамиз шаҳарда анча шуҳрат қозониб, «Аршин молчи», «У ўлмасин, бу ўлсин», «Бурунги сайловлар» каби йирик пьесаларни намойиш эта бош- ланганимизда ташвишларимиз янада кўпайди. Ар- тистларни кийинтириш учун энди кўп кийим керак бўлиб қолди. Тонготарга чўзилган томоша чоғлари залдан хуррат овозлари, уйқусираган товонлар кел- ди: «Боймат ака, чоригимни беринг, уйқум келди, кетаман...»

Мен ўша йилларда кенг ташвиқот ишларини олиб борган труппа аъзоларидан Тожибой Одил, Юсуф Йўлдош, Тоифа Жалолитдинова, Ҳанифа Усмонова ва бошқа ўнлаб сафдошларим номини ҳамиша хур- мат билан эсга оламан.

— Одатдагидан бошқачароқ, яъни муҳаббат ҳа- қида бир савол бермоқчиман: ўша йилларда «ком- сомоллар севиши мумкин эмас», деган гаплар юрар- кан. Қизик, шу гап тўғрими? Умуман, сиз муҳаббат деган муқаддас туйғуга қандай қарайсиз?

— Гарчи айнан шундай бўлмаса-да, севги, муҳаб- бат тўғрисида ёзилган шеърлар ёшларни ижтимоий юмушлардан, давр улар олдига қўйган мураккаб ишларни бажаришдан чалғитади, деган чалқаш фикрлар бўларди. Уша давр учун эҳтимол бу жоиз бўлгандир ҳам. Ўрни келиб қолди, гарчи бироз эриш туюлса-да айтаман: халқда «Дарди йўқ кесак, ишқи йўқ эшак» деган бир гап бор. Севги — бу йигит ва қиз ўртасида муқаррар рўй берадиган интим туйғугина эмас. Муҳаббат бу — жуда кенг маънодаги шахсий кечинмалар наҳри. Мен шундай деб ўйлайман. Севги асли онага бўлган муҳаббатдан бошланади. Она- сини, туғилиб ўсган жойини севмаган одам Ватани, элини севолмайди. Эл-юртга меҳрини изҳор қилол- маган одам ёрга ҳам кўнгил қўя олмайди.

Кимлигини эслолмадим, алломалардан бири тах- минан шундай деган экан: «Баъзан ниҳоятда гўзал ва хушбичим аёл кўрмисизгина йигитга кўнгил қўйиб яшаётганидан ажабланамиз. Уша аёл йигитнинг бизга номаълум хислатларини тона олган. Балки шудир муҳаббат деганлари...»

— Мабодо, фалакнинг гардиши билан Сиз ҳозир олий ўқув даргоҳининг биринчи курс талабаси бўлиб қолсангиз, вақт ва имкониятлардан қандай фойда- ланар эдингиз?

— Ўтган умримга асло ачинмасам-да, аммо бу нарса энди менга ўхшаб ёши ўтиб қолганлар муяссар бўлолмайдиган орзу эканига афсусланаман. Вақт — бу шундай бир ноёб жавоҳирки, уни йўқотишнинг ўзи оғир жудолликдир. Улуғ Пушкин «Ешлик — буюк афеунгар» деб бежиз айтмаган, ахир. Ешларимиз ҳар томонлама билимдон, зукко бўлиб етишишлари

учун бизда ҳамма шароит муҳайё. Улар фақат ана шу ноёб ва қайтарилмас лаҳзалар қадрига етишлари, қунт билан изланишлари, ўқишлари лозим.

Бир йигитга қирк ҳунар оз дегандек, одам боласи қанча ўқиса, шунча кам. Ҳар ҳолда, мен олий ўқув даргоҳи талабаси бўлиб қолганимда энг аввало, вақтимни жуда қадрлаган бўлардим.

— КПСС Марказий Комитетининг июнь (1983 йил) ва Ўзбекистон Компартиясининг XI Пленумлари совет ёзувчилари зиммасига ҳам катта масъулиятли вазифаларни юклади. Ёзувчи ҳаёт ҳақиқатини бутун мураккаблиги билан тасвирлашда қандай принципларга амал қилиши керак? Янги инсонни камол топтиришда адабиётнинг имкониятларидан қандай фойдаланиш керак?

— КПСС Марказий Комитетининг июнь (1983 йил) Пленумида бадиий сўз қудратига, совет адиблари фаолиятига жуда юксак баҳо ва ишонч билдирилди. Замонамиз тўғрисида гоёвий-бадиий юксак асарлар яратиш, воқеликка фаол аралашиб, жамиятимиз олдидаги долзарб масалаларни дадиллик билан ёритиш ва уларнинг тезроқ ҳал этилиши учун жонбозлик кўрсатиш — буларнинг барчаси бугунги кунда совет ёзувчилари олдида турган муҳим вазифалардир.

Адабиётнинг имкониятлари бениҳоя ранг-баранг. Лекин ўша имкониятлар энг аввало ёзувчининг виждонидан бошланади. Қаламқаш одам доимо пок ва ҳалол бўлмоғи шарт. Тўғрисузлик, принципиаллик ҳар қандай расмиятчилик, шуҳратпарастлик каби иллатларга қарши курашда ёзувчига қанот бўлади. Ёзувчи зийрак ва ҳушёр бўлмоғи лозим. У партия ва давлатнинг кўз-қулоғи, ленинизм гоғларининг фаол тарғиботчиси. У давр нафасини ҳаммадан аввал илғаб элга элтувчи шахс.

Воқеликка фаол аралашиб ёзувчи қаламини чарқлайди, халқ ибораси билан айтганда, тилини узун қилади. Гапга чечан бўлмаса ҳам, кўкраги орден ва гурурга тўла дехқонлар, чўпонлар, механизаторлар билан суҳбатлашган, сувда, лойда, қорда дала кезган ёзувчи, уларнинг кўзига кўзи тушган қаламқаш ҳақиқатни ёзишдан чўчимади. Бундай адибнинг ёзганини эл ҳам севиб ўқийди.

— Бугунги ижодкор ёшлар, умуман, навқирон адабиётимиз ҳақидаги мулоҳазаларингиз?

— Назмда ҳам, наср ва драматургияда ҳам баракали ижод қилаётган ёшлар анчагина. Устозлар изидан бориб, шеърят муҳлисларига яхши танилиб қолган ёшлардан Шавкат Раҳмон, Қутлибека Раҳимбоева, Тоҳир Қаҳҳор ижоди менга айниқса манзур. Шавкатнинг нафис ва ўйчан шеърлари, Қутлибека ижодидаги қатъият ва дадиллик китобхонга завқ беради. Эмин Усмонов, Эркин Аъзамов, Нурали Қобул, Тоғай Мурод, Тоҳир Малик, Хайридин Султонов, Мурод Муҳаммад Дўст каби носирларимизнинг бир-бирига ўхшамаган, аммо бирдай илҳом билан ёзилган асарлари севилиб ўқилмоқда.

Ёш адибларнинг меҳнатдан чўчимаглиги, ўз устида қунт билан ишлаши, кўп ўқиши, ютуқлари ҳаммамизни қувонтиради, албатта. Аммо нимагадир танқидчиларимиз улар ижодини атрофлича таҳлил қилиб беришга шошилмаяптилар. Агар улар ёшлар ижодига конкрет ёндашиб, асарларини илмий асосда таҳлил қилиб беришса, ёш қаламқашлар бундан ўзларига тегишли хулосалар чиқариб олишар эди.

Яна бир масалага тўхталиб ўтмоқчи эдим. Айрим матбуот органлари бўш, хом-хатала асарларни ҳам эълон қилмоқда. Ана шундай заиф асарлар ҳатто

тўплам ҳолида нашриётларда чоп этилмоқда. Яқинда бир ёш шоирнинг шеърӣ тўпламини ўқиб қолдим. Ҳеч нарсаи тушунмадим. Мен яхши-яхши шеърлар ёзиб, тўпламларини нашриёт планига йиллаб кири-толмай юрган кўпгина истеъдодли ёш қаламқашларни билганим учун ҳам бу «учқур» шоирнинг китобини ўқиб хафа бўлиб кетдим. Ҳатто ўнлаб китоб чиқариб китобхонларга танилиб қолган айрим етук адибларнинг шошилиб чиқарган бўш асарлари ёшларга сабоқ бўлмоғи лозим. Донолар китобни «ақл чироғи» деб атаганлар. Бас, шундай экан, бадиий асар қалбга руҳий озук, маънавий завқ бағишламоғи керак...

— Саксониячи йилларнинг комсомол-ёшларига, «Ёшлик» журналхонларига тилақларингиз?

— «Ёшлик» журнаlining нашр этила бошлагани албатта, журналхонлар учун ҳам, ёш қаламқашлар учун ҳам айни мудоао бўлди. Журнал эшиги барча ёшлар учун очик. Бироқ бу даргоҳдан туриб унинг юксак дидли, зукко ўқувчиларига ўз фикрини маъқуллатиш машаққатли меҳнат. Ўз иқтидори, ижоди ва китобхон эътиборини қадрай билган қаламқашгина катта мақсадларга эриша олади.

Мен журнал саҳифаларида илк асарлари эълон қилиниб, кўпчилик назарига тушган ёш қаламқашларнинг бундан кейин ҳам қунт билан изланишлари, ишлаш ва ўрганишларини истардим. Ёшларга ёлғиз ўғитим шу: шуҳратпарастлик ва ҳасадгўйликдан ҳазар қилинг! Китобхон қўлдан қўймай суйиб ўқийдиган асарлар ёзишингиз учун эса бизнинг жамиятимизда ҳамма шарт-шароит муҳайё.

Ёшларимиз жаҳонда биринчи социалистик жамият пойдеворини яратган улўғ Ленин сафдошлари, революция қаҳрамонлари, граждонлар ва Улўғ Ватан уруши ветеронлари, меҳнатқаш ота-боболари номига муносиб бўлмоғи лозим! Улар бугунги кунда БАМда, Нуқоратуироқ ерларни ўзлаштиришда жонбозлик кўрсатишмоқда, космосни тадқиқ этишмоқда, илмфан кўкида жавлон уришмоқда. Буларнинг бари кишини қувонтиради, шубҳасиз. Аммо КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Ю. В. Андронов айтганидек «ёшлар ҳам ҳар хил бўлади».

Яқинда, юмуш билан Матбуот уйига борган эдим. Бино ичкарасига ўтмоқчи бўлиб турганимда, рўнарадаги тахтага осиглик ёшгина йигитнинг суратига кўзим тушиб қолди. Сурат олдида чиройли кийиниб олган уч қиз қиқирлаб кулишиб турибди. Яқинроқ бориб қарасам, сурат қора ҳошияга олинган, пойида бир дона гул ҳам бор: журналлардан бирининг адабий ходими фожиали ҳалок бўлган экан. Пешонамдан муздек тер чиқиб, ҳамон қиқирлаб турган қизларга юзланиб:

— Нимага куляпсизлар, қизларим, ахир бир тенгдошларинг ҳалок бўлибди-ку? — дедим.

Қизлар, гапим тугамай, бор овозда ҳохолашиб ичкарига югуриб кетишди. Поста турган милиционер йигит: «Хафа бўлмаг, ота, ёш-да, булар нимани билишарди», деб кўнглимни ёзмоқчи бўлди. Мен, салкам саксон йиллик умрида анча-мунча воқеаларни бошидан кечирган одам, ҳайратдан донг қотиб қолдим. Хафа бўлмай бўладими? Бировнинг қайғусига кулиб қарайдиган бундай одамлардан нима кутиш мумкин?..

Ёшларга айтадиган гапим кўп. Аммо бунинг учун бир учрашув озлик қилади. Бугунгисини ҳамир учидан патир деб биласиз.

Суҳбатни М. ЮСУПОВ ёзиб олди.

Ободон Дўсова,

Шовот районидаги Киров номли
колхоз бригада бошлиғи,
Социалистик Меҳнат Қаҳрамони,
КПСС XXII ва XXVI
съездларининг делегати

Заминнинг чин фарзанди бўлайлик

Бригадамизнинг бугунги иш куни ҳам тугади. Қуёш Жайҳун ортидаги кенгликларга бош қўйдию осмон юзидаги паға-паға булутларни алвон рангга бўяди. Қишлоғимиз мана шу пайтларда ниҳоятда гўзал бўлиб кетади. Ҳавода, далалар узра сезилар-сезилмас, ҳарир мовий туман муаллақ қотиб қолади. Қаерлардандир шўх музика садолари, ёш-ялангларнинг қийқириқлари, қувноқ ҳазил-мутоибалар қулоққа чалинади. Салқин, енгил шабада елади.

Пахта терими авжи қизиган кунлари бригадамиз аъзолари уйларига кетмай ишлайдилар. Шу ерда, шинамгина дала шийпониди, ҳовуз бўйидаги сўриларда дам оладилар. Оқшом қўйнида кимдир китоб ўқийди, кимдир кашта тикади. Бугун эса ёшлар баҳс уюштирдилар. Мунозара мавзуи: «Сиз бахтни қандай тушунасиз?» Бошда унча қовушмаган баҳс аста-секин жонли тус ола бошлади.

— Бахтни ҳар ким ўзича тушунади, — деди қизларнинг сардори Римма Рўзимова, — кимдир маънавий бойликка интилади, кўпроқ китоб ўқиш, театрға бориш, кино кўришни, дўстлар орттиришни орзу қилади ва мана шундан бахт топади. Кимдир эса сандигини ҳар хил мол-дунёга тўлатишни ўйлайди, холос.

Даладан ниҳоятда чарчаб келган бўлишимга қарамай, қизларнинг гурунгига диққат билан қулоқ солардим. Уларнинг қизгин гап-сўзлари бир нарсани ёдимга солди. Биз яқиндагина район партия комитетининг пленумида КПСС Марказий Комитетининг шу йилги июнь Пленуми материалларини муҳокама қилган эдик. Ушанда худди мана шу гаплар айтиб ўтилган эди. Бригадамиз қизлари бу гапларни ўзларининг содда тилида, ўз тушунчалари доирасида баён этмоқда эдилар.

Уртоқ Ю. В. Андроповнинг Марказий Комитет Пленумида сўзлаган ёрқин нутқи меида катта таассурот уйғотган эди. Айниқса, мана бу гаплар кўнглимдаги кўпдан буён ўйлаб юрган фикрларимга ҳамоҳанг эди: «Бизда кўпинча «турмуш даражасини ошириш» деган иборадан тез-тез фойдаланиб турилади. Аммо уни баъзан оддий талқин этиб, аҳоли даромадларининг ва истеъмол буюмлари ишлаб чиқаришнинг ўсишинигина назарда тутишадди, холос. Ҳақиқатда эса турмуш даражаси тушунчаси анча кенг ва бойдир. Кишиларнинг онглилиги ва маданиятини, шу жумладан, турмуш маданияти, ҳуқуқатворини доимий ўстириш ҳам ва айтишим мумкинки, оқилона истеъмол маданияти ҳам турмуш маданияти тушунчасига киради... Бўш вақтдан маънавий-эстетик нуқтан назардан олганда баракали фойдаланиш ҳам, хуллас жами йигилиб, социалистик маданийлик деб аталишга муносиб бўлган нарсаларнинг ҳаммаси «турмуш даражаси» тушунчасига киради».

...Бундан бир неча йил аввал мен Москвада бўлганимда Чингиз Айтматовнинг «Момо ер» қиссаси асосида тайёрланган спектаклни томоша қилган эдим. Асар қаҳрамони Тўлганойнинг она ер, қадрдон дала шаънига юраги тўлиб айтган гаплари қалбимда катта таассурот қолдирди. Ушанда ногоҳ ўз киндик қоним тўкилган еримни, қадрдон даламни кўз ўнгимга келтирган эдим.

«Қадрдон далам», дедиму ўйланиб қолдим. У ҳақиқатан ҳам ўз далам, ўзимнинг далам, менинг йиғирма етти йиллик қадрдоним.

Ҳа, мен майдони етмиш гектардан ортиқроқ мана шу бригадага 1956 йилда ишга келган эдим. «Мен унинг тилини тушунармиканман, у мени тушунармикан?», деб хавотирланардим. Ер астойдил меҳнат қилган кишига ўз саховатини очиб бераркан. Аста-секин 35, 40, 50 центнерлик марраларни эгаллай бошладик. Кейинги йилларда мана шу далада олтиш центнердан ҳосил ундириш учун кураш олиб борапмиз.

Жуда ёш пайтимдан пахта териш машинасининг рулига ўтирдим. Мана шу далада Хоразмда биринчи бўлиб турсунойчилар ҳаракатини бошлаб юбордик. Йиллар ўфди. Бригадамиз ишчилари қатори мен ҳам инсон сифатида, меҳнаткаш сифатида эл орасида

обрў-этибор топдим. Ҳаммаси мана шу она ери-
мизнинг саховатидан.

Турмушимиз тўқ, уст-бошимиз бутун, ҳеч камчи-
лигимиз йўқ эди. Лекин биз, Хоразм воҳаси акти-
вистларининг бир нарсадан ҳеч кўнглимиз тўлмасди.
У ҳам бўлса — халқимизнинг моддий турмуш дара-
жаси билан маданий турмуш даражаси ўртасидаги
кескин фарқ, номутаносиблик эди. Ҳа, ўз эртақларию
дostonлари, номи тилларда дoston ҳофизларию шоир-
лари билан машҳур бўлган Хоразм воҳаси меҳнат-
кашларининг маданий турмуш савияси замон талаби
даражасига чиқиб ололмаётган эди.

Районимизнинг ўзидангина мисол келтириб
қўяқолайлик. Едимда, буидан ўн беш йиллар аввал
қайси бир кенгашда ўтирган эдим. Докладчи одам-
ларимиз ҳозир тўқ-бадавлат яшаётганликлари, бироқ
маданий турмушида ҳали анча камчиликлар бор-
лиги тўғрисида гапириб, кимнидир мисол келтирди.
«Фалончи акамнинг уйини бориб кўрдик. Ҳатто
ўқигани бир дона ҳам китоби йўқ экан». Ҳалиги
танқид қилинган одам сапчиб ўрнидан турди: «Битта
китоб-ку топилади денг-чи!» Кейин суриштириб би-
лишса, унинг уйда ягона китоб бўлиб, у ҳам «Моск-
вич» автомашинасини қандай бошқариш ҳақидаги
қўлланма экан...

Эллигинчи йилларнинг охирида «Бир келиб
кетинг қишлоғимизга» деган қўшиқ чиққан эди. Уни
таниқли артисткамиз Султонпошша Раҳимова ижро
этарди. Қўшиқда гуллаб-яшнаётган қишлоқ жамоли
тараннум этиларди. Лекин, афсуски, бу қўшиқ чирой-
ли орзу, умид эди, холос. Чунки аксарият қишлоқ-
ларимиз қиёфаси кўрimsиз эди. Ҳар қайси катта
иш ўз ижросини кутиб ётади, деганлари тўғрига
ўхшайди. Ўзимизнинг районда бўлиб ўтган бир воқеа
ҳақида гапириб берай.

Уша йилларда Раҳим Тоҳиров деган ҳамқишлоқ-
гимиз Тошкент Ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш инженерлари институтида ўқирди.
Езги таътил кунларидан бирида у Тошкент атрофида
яшайдиган кадрдон ўртоғини бошлаб келиб қолади.
«Юр, сенга Хоразмни кўрсатиб келаман» деган экан,
дўсти ҳам юқоридаги қўшиқнинг таъсириданми,
рози бўлибди. Иккаласи Шовотга бир амаллаб етиб
келибдилар. Чанг-тўзондан ўзларини зўрга танир
эмишлар. Дўсти тинмай ярим соат йўталгандан сўнг
Раҳимнинг қўлидан ушлабди:

— Дўстим, қўй бу юртингни, кетдик биз томон-
ларга!

Аммо киндик қони тўқилган жойдан ким ҳам ке-
чарди! «Агар ўқишимни тугатиб, бирор бир ишнинг
бошини ушласам, — деб аҳд қилибди бўлгуси инже-
нер ўшанда, — бор куч-гайратимни она қишлоғимни
обод этиш учун сарфлайман».

Уша собиқ студент Раҳим Тоҳиров ҳозир райони-
миз партия комитетининг биринчи секретари. У
институтни тугаллагач, колхозда оддий инженер
бўлиб ишлади. Сўнгра «Узсельхозтехника» бирлаш-
масида бош инженер бўлди, совет ташкилотларида
хизмат қилди. Мана, ўн йилдирки, район коммунист-
ларига сардор!

Раҳим Тоҳиров ўз иш фаолиятини энг аввало қиш-
лоқда турмуш маданияти даражасини кўтаришдан
бошлади. Унинг қайси бир партия активи йиғилиши-
да жон куйдириб айтган гаплари ҳали-ҳали қулоғим-
да: «Ахир қачонгача биз шундай яшаймиз, ўртоқ-
лар? Ҳар биримизнинг данғиллама, колхоз маданий
саройидек келадиган уйларимиз бор. Аммо ичига
кирсангиз — бўм-бўш. На стол-стул кўрасиз, на китоб

жавони, на диван. Бу йўқчиликданми? Асло! Она
замин биздан саховатини аямапти. Ҳар бир хонадон
йилга беш-олти мингдан соф даромад қиляпти.
Деярли икки оиланинг бирида енгил машина бор.
Аммо йўлларимиз ёзда чанг, қишда лой... Бундай
хунук манзараларга чек қўйиш вақти келмади-
микан?»

Райком секретари янги ишга куйиб-ёниб киришдию
бошқаларни ўз ортидан етаклади. Қишлоқларда
турмуш маданиятини кўтариш учун умумхалқ юри-
ши бошланди. Бу катта иш бошида районнинг кўзга
кўринган, нуфузли кишилари Октябрь Ҳайитбоев,
Бахтиёр Ражабов, Йўлдош Ҳусайнов, Юсуфжон Шо-
киров, Биберажаб Раҳмонова ва бошқалар турдилар.

Бизнинг ҳаракатимизга энг катта тўғаноқ бўлаёт-
ган нарса бу хутор системасининг мавжудлиги эди.
Район аҳоли пунктларининг ҳар жой-ҳар жойида
яккам-дуккам уйлар бўлиб, улар аҳоли пунктдан
ажраб қолганининг устига, пахта далаларини кен-
гайтириш, бинобарин, механизациядан унумли фой-
даланишга тўсиқ эди. Биз энг аввало ана шу муаммо-
ни ҳал этишга киришдик. Бахтиёр Ражабов бошлиқ
саккиз кишидан иборат архитектура группаси иш
бошлади. Хутор ҳолида жойлашган ўн бир минг
хонадоннинг учдан икки қисми ободонлашган аҳоли
пунктларига кўчирилди. Кооператив уйлар қури-
лиши авж олдириб юборилди. Шу йил охирига бориб
чеккада жойлашган биронта ҳам уй қолмайди.

Қишлоқда турмуш маданиятини юксалтириш
бўйича тузилган комиссия аъзолари маҳалла ва
кўчаларни ўз аталиқларига олдилар. Улар маҳаллий
матбуот ва радио эшиттиришларида фаол қатнашиб,
умумхалқ курашининг бориши ҳақида кунма-кун
хабар қилиб турдилар. Кўчалар, далаларга олиб
бориладиган йўллар текислаб, асфальтланди. Бар-
ча уйлар оқланди. Энг яхши кўча ва энг озода уй
учун махсус совринлар ажратилди. Ҳар бир ҳовлида
мевали дарахтлар экишни назорат остига олдик. Бир
неча йил ичидаёқ район қишлоқларининг жамоли
бутунлай ўзгарди, ёшариб кетгандай бўлиб қолди
гўё.

Саксониячи йилларнинг бошига келиб Шовот район
марказини янада кенгайтириш ишлари авж олдириб
юборилди. Унлаб ва юзлаб янги, типовой уйлар қад
кўтарди. Ҳозир табиий газ қирмаган кўча ва хонадон
қолмади, деса ҳам бўлаверади.

Меҳнаткашларимиз кучи билан ҳашар асосида 20
минг томошабинга мўлжалланган спорт комплексини
қуриб битказдик. «Ғалаба» дам олиш ва истироҳат
боғининг довуғи бутун областга ёйилган. Боғ гиёҳ
ҳам, унмайдиган тақирлик устида ҳашар йўли билан
бунёд этилди. Ҳозир бу ерда мароқли дам олиш учун
барча қулайликлар бор. Кафе ва рестороанлар, оталар
чойхонаси, рақс майдончаси, сокин соя-салқин хиё-
бонлар — буларнинг ҳаммаси меҳнаткашларимиз
учун мўлжалланган. Районимиз марказига яқинда
шаҳар статуси берилганида ҳам бу ўзгаришларнинг
роли катта бўлди.

Ҳозир районимиз марказида ҳашаматли маданият
саройи қурыпмиз. Шовотни энг кўркам, энг обод
районлардан бирига айлантиришда ўз кучимиз бил-
лан қурилган иккита асфальт заводи ва мрамар за-
водининг аҳамияти катта бўлмоқда.

Меҳнаткашлар турмуш фаровонлиги тобора ортиб
бораётганига қуйидаги фактлар ҳам яққол мисол
бўла олади: районимизда областга ягона, барча қу-
лайликларга эга бўлган оналар ва болалар касал-
хонаси ишлаб турибди. Лимонад, пепси-кола ва му-

раббо ишлаб чиқарадиган заводни яқинда ишга туширдик.

Шовот райони Хоразмнинг донгини Ватанимизга ва ундан ҳам олисларга таратишда ўз хиссасини қўшиб келмоқда. Регби командамиз бутуниттифоқ мусобақаларида муваффақиятли қатнашаётир. «Партия XIX съезди» колхозига қарашли «Манақ гуллари» бадий ҳаваскорлар ансамбли София шаҳрида бўлиб ўтган халқаро фестивалда Димитров мукофотига сазовор бўлиб қайтди.

Эндиликда Хоразм воҳасининг марказида жойлашган Шовот шаҳри областнинг энг кўркем, замонавий шаҳарларидан бирига айланди, дея тўла асос билан айтиш мумкин. Яқинда турмуш маданиятини ривожлантириш юзасидан область семинар-кўриги бизнинг районда ўтказилганлиги ҳам фикримизга ёрқин далил бўла олади. «Замонага муносиб яшашни шовотликлардан ўрганса бўлар экан...» Семинар қатнашчиларидан бири айтган мана шу сўз биз учун ҳар қандай аъло баҳодан ҳам юксакдир. Мен бир нарсага аминман: неча-неча минг йиллардан бери халқимизни боқиб, кийинтириб келаётган она замин бугунги гуллаётган жамоли учун ўз фарзандларидан, меҳнатқаш ўғил-қизларидан беҳад миннатдор бўлса арзийди. Чунки қадимий чўлни гул қилган ана шу фарзандлар, ана шу ўғил-қизлардир.

Бизда ҳалол меҳнати билан халқимиз ҳурматини қозонган кишилар оз эмас. Киров номи колхоз механизатори Санамжон Йсмоилова, «Коммунизм» колхозининг чорвадори, ВЛКСМ XIX съезди делегати Жамила Машарипова, ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати Бекажон Худойберганова, шу мукофотга сазовор бўлган қурувчи Йўлдош Қурёзов... Уларнинг барчаси ишлаб чиқаришнинг турли участкаларида фидойилик билан меҳнат қилаётган ёшлардир.

Лекин, афсуски, шундай фаровон замонда яшаб, ҳаётда тўғри йўл танлай билмаётганлар ҳам учраб туради. Улар тўқликка шўхлик қиладилар, ҳаром-хўрлик йўлига ўтиб оладилар. Буларнинг ҳаммаси, менимча, салбий тарбиянинг оқибати бўлса керак.

Яқинда районимиз халқ судида шов-шув бўлган

бир воқеа кўриб чиқилди. Район социал таъминот идорасининг собиқ катта инспектори Комил Сафарбоев икки йил давомида ўз ташкилотининг раҳбари устидан турли-туман ташкилотларга «думалоқ хатлар» ёзиб юрган. Бошлиқни порахўрликда, ўз вазифасини суиистеъмол қилишда айблаган. Ўзинг туҳматларини ўнлаб комиссиялар текширган. Қўйилган ҳамма айблар ёлгон бўлиб чиққач, туҳматчи аниқланиб, икки йил қамоқ жазосига ҳукм қилинди. Бу жиноятчи қирчиллаган қирқ ёшида турмада ўтирибди. Ҳолбуки, унинг ҳамкасабалари деҳқончилик қилмоқдалар, уй-жойлар бунёд этмоқдалар, эл-юртга, жамиятга фойдали иш билан шуғулланмоқдалар.

Еки яна бошқа бир мисол. Шу йил январь ойида ҳеч қаерда ишламай юрган Карим Саидов, Матсафо Раҳимов, Ражаб Эшмуродов деган ўсмирлар «СССР 60 йиллиги» совхозида яшовчи Омон Машариповнинг уйига ўғирликка тушганлар. Ахир, ўзингиз ўйлаб кўринг ҳозир ўғирлик қиладиган замонми? Нима етишмзаяпти ўша кимсаларга? Менимча, тарбия борасида, айниқса ёшлар тарбияси борасида биз ҳали талайгина ишларни амага оширишимиз керак бўлади. Партиямиз Марказий Комитетининг шу йилги Июнь пленумида идеология масалалари муҳокама қилингани ҳам мазкур масала эндиликда қанчалик катта аҳамият касб этаётганидан далолат беради.

...«Бахт нима?» Бригадамиз қизлари ҳамон бир нималар деб чуғурлашар, баҳснинг ниҳояси ҳали-бери кўринадиган эмасди. Мен эса ўйлардим: «Бахт — бу ҳар кимнинг қалб ардоғидаги нарса, қизларим. Уни ҳар ким ҳар хил тушунади. Кимлар учундир бахт тўнғич ўғлони ва қизчасининг табассуми, кимгадир эса севгилисининг бир оғиз ширин сўзи... Учинчи тоифа одамлар бахтни Ватанга, ўзини улғайтириб, вояга етказган заминга хизмат этишда деб биладилар».

Мен эса ўзимни ўша учинчи тоифадаги кишилар қаторига қўшаман. Ўзимни она замин фарзанди деб биламан. Унга хизмат қилишни, уни ардоқлашни ҳаётимнинг ягона мақсади деб тушунаман. Мен таниган, эргашган, ҳаётларига ҳавас ва тақлид қилган кишилар ҳам худди ана шундай деб тушунадилар...

Маҳкам
Маҳмудов

«БИРИНЧИ БЎСА» ДАН «ТЎЙ» ГАЧА

Тўкин куз. Талабалар таътидан қайтиб, яна ўқув юртлари бағрига келган. Ёшлар оқшомлари тўда-тўда бўлиб театрға ошиқишади. Улар бу ерга шунчаки дам олиб, бўш вақтларини ўтказиш учун эмас, балки ўзларига тинчлик бермаётган чигал маънавий муаммоларга жавоб излаш учун ҳам келишади. Андижонга гастролга келган «Ёш гвардия» театри ўша пайтларда қизиқарли изланишлари, ғоявий-бадий бақувват спектакллари билан кенг томошабинлар диққат-эътиборини қозонган эди. Театр репертуарида ёш драматург Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Биринчи бўса» лирик драмаси ҳам бўлиб, андижонлик ёшлар айниқса шу асарни ёқтириб қолишди. Бир неча кун давомида «Биринчи бўса»га етишиш, яъни шу номли спектаклга билет топиш анча қийин бўлди.

Негаки, асарда соф муҳаббат, қиз боланинг ҳаё-иффати, одоб-назоқати, ёшлар ҳаётига оид мураккаб маънавий муаммолар ҳақида баҳс борар эди. Асар қаҳрамони ор-номусли, соддадил ўсмир Шокир бир қизни қаттиқ севади, ҳатто маъшуқасини кўрганида қалтираб, тили сўзга айланмай қолади. Дил изҳорини қандай баён этишни доимо ўйлаб юради. Хуллас, Шокир ана шундай авайлаб, ардоқлаб юрган севгилисининг бир куни шаҳар хиёбонида бошқа бир йигит билан ўпишиб турганини

кўради... Шокир учун бу жуда катта фожиа. Йигитнинг соф севги ҳақидаги тушунчаси дарз кетади.

Асарда ҳар қандай шароитда ҳам бир-бирига садоқатини йўқотмайдиган вафодор севишганлар образлари ҳам бор. Булар Нодир билан Феруза, Ҳамид билан Чарос. Уларнинг покиза муҳаббати Шокирни ҳам, Роҳатни ҳам ўз хатоларини чуқурроқ англашга мажбур этади.

Асарнинг бошидан охиригача ор-номус, шарму ҳаё ҳақида баҳс боради. Кимгадир бу гаплар жуда сийқа, майда-чуйда бўлиб кўриниши мумкин. Аммо, айрим ёшларда бундай туйгулар камайиб бораётган бир пайтда бу фазилатларнинг улуғланиши айни муддаодир.

«Ёш гвардия» театрининг бошқа яхши асарлари қатори, «Биринчи бўса» спектакли театрга ҳам, авторга ҳам катта шухрат келтирди. Бу асар кейинги тўрт йил давомида 500 мартадан зиёд намойиш этилганлиги ҳам фикримизнинг далилидир. «Биринчи бўса»нинг кўриги пайтидаёқ «Советская культура» газетаси: «Совет драматургиясига янги бир истеъдодли драматург келиб қўшилди», деб ёзган эди. Орадан кўп ўтмай Абдуқаҳҳор Иброҳимов номига Озарбайжондан хат келди. Мақтубда Меҳнат Қизил Байроқ орденли Кировобод драма театри «Биринчи бўса» пьесасини сахнага қўйгани ҳақида хушxabар битилган эди. Мазкур спектакль Озарбайжонда бўлиб ўтган Ўзбекистон адабиёти ва санъати кунларида намойиш этилиб, икки халқ ўртасидаги мустаҳкам қардошлик алоқаларига бир далил бўлди.

Дастлабки ютуқдан руҳланган автор дадил ижодий ишга киришди. Абдуқаҳҳорни кейинчалик иқтидорли драматург сифатида танитган «Арра» драмаси ана шу жўшқин кайфият самараси сифатида вужудга келди. Бу асар биринчи бор Фарғона область драма театрида сахна юзини кўрди. Спектакль бош қаҳрамони, кишилар соғлиғини сақлаш соҳасида авваллари катта хизмат қилган тажрибали врач, кейинчалик эса таниш-билишларининг ишларини битказиш билангина умр ўтказиб, шарафли бурчини унутган Мансуров ролин театрнинг етакчи актёрларидан бири Жалолхон Охунов ижро этди.

«Арра» қаҳрамони Муроджон, хотини Холида кандидатлик ишини тезроқ ёқлаб олиши учун илм-фанга бутунлай алоқаси бўлмаган ишлар билан шуғулланади. Ўғли Ботирни медицина соҳасида ўқийсан, деб мажбуран институтга жойлашга уринади. Ботир эса медицинага бутунлай қизиқмайдиган йигит. Унинг бирор касб-хунар билан иши йўқ, чунки ота-онасининг арзандаси, егани олдида, емагани кетида. Ва-шанг кийиниш, шахсий машина, маишат

бўлса — бас. Сир эмаски, медицина ўқув юртларини бир амаллаб битириб, касалхона ва поликлиникаларда ишлаётган айрим ёшлар шу йўл билан «хунар» ўрганишган. Бундайларнинг қўлида беморлар қандай шифо топади? Тахикардия билан стенокардиянинг фарқига бормай, иккаласига бир хил дори ёзиб берган «шифокор»ларни кўп марта учратганмиз. Айланма йўллар билан санъатга кириб қолган рассомнинг асарини хоҳламасангиз кўрмайсиз, бастакорнинг асарини истамасангиз тингламайсиз. Аммо билимсиз, малакасиз врачга ишингиз тушиб қолса-чи? Бундай кимсаларнинг қўлига тиг ушлашидан кўра ёмон нарса йўқ. Бу жамиятимизга бутунлай ёт иллат. Хўш, унга ким «диагноз» қўяди, ким аниқлайди? Шундай пайтларда ана шу дардларни истеъдод нури билан аниқлаётган ижодкорлар ёрдамга келишади. Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Арра» драмаси мана шундай асарлардан. Аввало, нима учун асар «Арра» деб аталади? Арранинг медицинага нима алоқаси бор? Шундай саволлар туғилиши табиий. Уша вақтда бу сарлавҳа кўп қатори бизга ҳам галатироқ туюлган эди. Лекин бу рамз, тимсол ҳақида автор биздан кўра кўпроқ ўйлаган экан. Аввало, бу таниш-билишчилик муносабатига ишора. Аррани биров у томондан, биров бу томондан тортмасе, иш битмайди. Автор асар номи «Қарс икки қўлдан чиқади», ёки «Қўл-қўлни ювади», деб аташи ҳам мумкин эди. Лекин, «Арра» замирида бошқа маъно ҳам бор: таниш-билишчилик арраси ҳаёт дарахтини арралаб, қуритади. Яна бир ишора: илгари нозик жарроҳлик пичоғи билан мураккаб операциялар қила оладиган шифокор Мансуров энди бундай ишларга яроқсиз бўлиб қолган. Энди унинг қўллари арра ушлашга ярайди холос. Арра билан эса, табиийки, шифокорлик қилиб бўлмайди.

Атоқли совет адиби ва драматурги, тўрт марта СССР Давлат мукофотининг лауреати Николай Евгеньевич Вирта «Арра» асарига юксак баҳо берган эди. У, Душанбеда бўлиб ўтган ёш драматурглар кенгашида бу асарни таржима қилишни ўз зиммасига олган ва уни кўпгина республика театрларига тавсия этган эди. Н. Виртанинг айтишича, Абдуқаҳҳор Иброҳимов ўз истеъдоди «арра»си билан Мансуровларнинг чиринган дарахтини арралаб, жамият хиёбонини тозалайди. Мансуров билан унинг дўстлари фанга, медицинага бутунлай алоқасиз аллақандай шубҳали, ғаразли ишлар орқали бир-бирига боғланиб қолишган. Бир одам бошқа кишининг ишини тўғрилаб беради, у эса ўз навбатида учинчи одамнинг ишини битиради ва ҳоказо. Профессор Мансуров доимо бошқаларнинг илтимосларини ўринлатиб юради ва ўзи ҳам бошқаларга илтимос қилади.

Шахсий манфаатпарастлик ботқоғига ботиб қолган Мансуров узоқ вақтлардан буён ҳовлиси-

даги шифокорлик хонасида беморларни қабул қилмай қўйган. Фарғона театрининг рассоми саҳнада профессор хонасининг эшигини чирмовуқ ўтлар говлаб, ўргимчак ини босиб кетган ҳолда кўрсатади. Бутун саҳнани эгаллаган ўргимчак инларига турли рангдаги телефон трубкалари осилган. Асардаги ижобий қаҳрамон — профессор Мансуровнинг укаси Аҳмаджон. У — қишлоқ ўқитувчиси, шаҳардаги қинғир ишлардан чарчаган акасининг аҳволига ҳам ачинади, ҳам истеъзо билан кулади. Лекин, бизнингча, бу образ анча пассив бўлиб, ёрқин характер даражасига кўтарилмаган. Қишлоқ ўқитувчисининг ички дунёсини яхшироқ очиб бериш учун уни кескин тўқнашувларга аралаштириш лозим эди. Асарда эса у воқеаларни четдан кузатувчи бегона шахс бўлиб қолган.

«Арра» Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг ижодий ҳаётида катта из қолдирди. У мана шу асар туфайли устози, драматург Николай Виртанинг ҳурмат ва ишончини қозонди.

Абдуқаҳҳор Москвада, Олий адабиёт курсида ўқиб юрган пайтларида жаҳон драматургияси усталари Лопе де Вега, Кальдерон, Корнель, Расин ижоди билан яқиндан танишиб, ўз устида қаттиқ ишлади. Натижада, унинг «Зўлди», «Мени айтди демаңг», «Бу замон ўғлони», «Тўйдан олдин намоиш» («Сочқи») асарлари пайдо бўлди.

«Бу замон ўғлони» биринчи бор Фарғона область театри саҳнасида, «Зўлди» Сурхондарё область театри саҳнасида, «Мени айтди демаңг» Беруний номидаги Тошкент Политехника институтининг эксперименталь студияси (СТЭМП) саҳнасида томошабинларга тақдим этилди. «Зўлди» спектакли айниқса катта доврўқ қозондики, бу нарса Сурхондарё область театри коллективининг ижодий муваффақиятидан ҳам бир нишона эди.

Асар қаҳрамони Мерос Ворисовнинг ҳаёт йўли ниҳоятда «бой ва ранг-баранг». У «сермазмун» ўтган ҳаёт йўлида не-не лавозимларда ишлаб кўрмаган. Бир пайтлар, ўз сўзлари билан айтганда, «колхоз, совхоз, районнинг бош агрономи бўлган, бошланғич, етти йиллик, ўрта мактаб, архив, музей, театр, бозор, ҳаммомнинг директори бўлган, халқ судида маслаҳатчи, овчилар жамиятининг раиси, институт филиали қошидаги тайёрлов курсининг раҳбари, «обшепит» ва «биткомбинат»ни ҳам бошқарган».

Аваллари Мерос Ворисов бир ташкилотда нари-бериси билан икки-уч ой ишлаб, кейин бошқа ташкилотга хамирдан қил суғургандек, оппа-осонлик билан раҳбар бўлиб ўтиб кетаверар эди. Турли лавозимларда узоқ йиллар «бенуқсон» ишлаши туфайли бўлса керак, Мерос Ворисов буйруқ беришга, ишга машинада боришга, юмшоқ креслоларда ўтириб ҳаёл суришга ўрганиб қолган, у на ёр-дўстлари ва на ошна-оғайнилари эслайди, на ходимларининг орзу-армонлари билан қизикади, на ён-атрофи-

да бўлаётган воқеалар мағзини чақишга интилади. Эртаю кеч ўй-хаёлида, муомиласию муносабатларида юмшоқ креслолар, машиналар, лавозим ташвишлари!..

«Зўлдил» пьесаси А. П. Чехов номидаги Самарқанд областлараро рус драма театрида, сўнгра Маннон Уйгур номидаги Сурхондарё областа музикали драма ва комедия театрида иккинчи ҳаётини бошлади. Тез орада жамоатчилик тилига тушди.

«А. Иброҳимовнинг «Зўлдил» сатирик комедиясини ўз кўзим билан кўрмаганимда, Самарқандда шундай театр бор деса, ишонмаган бўлардим, — деб ёзади РСФСРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, СССР Давлат мукофоти лауреати, профессор Пётр Васильев, — ўзбек драматургиясида вужудга кела бошлаган асарлар орасида «Зўлдил» индивидуал характерда ёзилган сахнабоп комедиядир. Шундай бўлмаганда, Самарқанд Давлат рус драма театрининг ушбу вариантыни Москва Малий театри ўз репертуарига киритмаган бўларди».

«Драматург А. Иброҳимов «Зўлдил» пьесасида жамиятимиз тараққиётига салбий таъсир қилиб келаётган, кўпчилик назари тушмайди-ган, баъзан раҳбарликка тайинлаш жараёнида содир бўладиган «қўллаб-қувватлаш» проблемасини «билса ҳазил, билмаса чин» қабилдаги жиддий ҳажвия орқали кўтариб чиққан», деб ёзишган эди театршунослар Ю. Смелков ва Б. Исломов.

«Тўйдан олдин намоёиш» сатирик драмасида Абдуқаҳҳор Иброҳимов тўқликка шўхлик қилаётган айрим такаббур, чиранчоқ, манман кимсалар устидан аччиқ кулади ва томошабинни ҳам кулдиради. Асарда жуда кўп майда-чуйда юмористик воқеалардан тортиб йирик ижтимоий маъноли ҳодисаларгача соғлом қаламга олинган.

Илгари замонларда бадавлат хонадонлар катта тўй қилиб, эл-юрт олдида обрў қозонмоқчи бўлишарди. Ҳозир баъзи «янги чиққан бойваччалар»нинг ўтмишга тақлид қилишга уриниб ғоят кулгили вазиятларга тушиб қолиши пьесада ишончли акс эттирилган.

Асар воқеалари сахнадан сахнага катталашиб, кўлами ошиб боради ва ниҳоят, салбий қаҳрамонларнинг барча ҳавойи чиранишлари пуфакдай ёрилиб кетади. Шундай бўлиши табиий, чунки бу сатирик шахсларнинг бу хил баландпарвоз «фаолияти» учун жамиятимизда ҳаётий замин йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас.

Драматургнинг «Мени айтди, деманг» комедиясида масъулиятдан қочиб, бирор ишни юзага чиқармай, қуруқ сафсата билан яшовчи одамларнинг масъулиятсизлиги кескин фош этилади.

Табиийки, бирор ишнинг юзага чиқиши ўз-ўзидан бўлмайди. Тўғри, хайрли ишларга кўпчилик хайрихоҳлик билан қарайди, аммо... Ана шу «аммо»си чатоқ-да. Монтер — симчи-

роқчи Али маҳаллада қўли гул боғбон сифатида доғ чикарган. У, меҳнатсеварлиги туфайли томорқасида полиз экинларидан рекорд ҳосил етиштиради. Маҳалладаги журналист йигит, Алига тажрибангизни кенг ёйиш учун мақола ёзинг, деб маслаҳат беради. Али ёзган мақола-ни, унинг ташаббусини ҳамма оғизда қувватлайди. Амалий ишга — мақолани чиқаришга келганда, ҳамма ўзини олиб қочади — масъулиятни ҳеч ким ўз зиммасига олишни хоҳламайди.

Бу ажойиб асарни рус тилида, истеъдодли ёзувчи Андрей Кучаев таржимасида Беруний номидаги Политехника институтининг халқ театри (СТЭМП) режиссёри, республикада хизмат кўрсатган санъат арбоби Исо Еқубов муваффақиятли сахналаштиради.

Одатда, футбол ўйинида ҳар бир ўйинчи қачон менга тўп тегаркин, деб орзиқади. Масъулиятсиз одамларнинг ҳаёт майдонида эса ҳар бир ўйинчи ишқилиб, менга тўп тегмаса эди, деб орзу қилади. Бу кимсалар ҳосилдорликни ошириш ҳақида мақола ёзган Алини «бор отангга, бор онангга» қабилда ўзларидан узоқлаштиришга уринишади. Газетанинг бўлим мудири мақолани редакторга оширади. Редактор уни тақриз учун агроном Юсуповага топширади. Агроном эса уни маслаҳат учун боғдорчилик илмий-тадқиқот институтининг раҳбарларидан бири Зулфиқоровга олиб бориб беради. Зулфиқоров масалани қишлоқ хўжалик министрлигига ҳавола этади. Ҳар бир кўриниш Алининг мақоласи муҳокама қилинаётган мажлис билан бошланади. Энди Али боғидаги экинларга қарамайди, меҳнат қилмайди, ҳар кунги мажлисларда гап эшитиб, умрини ўтказилади.

Икки оғиз сўз асар сарлавҳаси ҳақида. Кўпчилик одамлар айтган гапларига жавоб беришдан қочиб, «Мени айтди деманг», дейишади. Агар ҳар бир одам ўз вазифасида масъулият сезиб ишласа, пайдо бўлган муаммоларни иложи борида амалий ҳал этса, тараққиёт ишига анча ҳисса қўшган бўлур эди.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, «Еш гвардия» театри Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Биринчи бўса» драмасини Андижонда катта муваффақият билан сахнага қўйиб, кўп сонли томошабинларга манзур қилган эди. Ўтган йиллар мобайнида автор янги ижодий муваффақиятларга эришди, унинг пьесалари республика театрлари ва қардошларимиз сахналаридан ҳам жой олди. 1982 йили Москвадаги «Советский писатель» нашриёти драматургнинг 24 босма тобоқдан иборат пьесалар тўпламини нашр этди. Бу китоб А. Иброҳимовнинггина эмас, балки ёш ўзбек совет драматургиясининг ҳам жиддий ютуғидир.

«Еш гвардия» театри бу драматург билан ижодий ҳамкорликни янада кучайтирса, янги бақувват сахна асарлари вужудга келади, деб умид қиламиз.

МАСЪУЛЛИК

Болалар ёзувчиси бўлиб туғилмоқ керак.
В. БЕЛИНСКИЙ

* * *

гайниларимдан бири шу кунларда қандай асар устида ишлаётганлигимни сўраб қолди:

Мен болалар учун бир қисса ёзаётганимни айтдим.

— Тагин болалар учунми? — Ранжигандек бўлди у. — Катталарга ёзиш қўлингдан келади-ку?

— Нега ундай дейсан?

— Ахир, болаларга ёзганинг катталарнинг назар-эътиборига тушармиди?

— Нега тушмас экан? Яхши ёзсанг, болаларнинг ҳам, катталарнинг ҳам назаридан четда қолмайди.

Унинг саволларида ажабланишга ўхшаш бир оҳанг бор эди. Гўё болаларга ёзиш, катталарга атаб асар ёзиш қўлидан келмаган одамнинг ишидек. Агар шу гапларни адабиётга алоқаси бўлмаган ёки болалар адабиётидан узоқроқ бир одам айтганда, бошқа гап эди. Оғайним дурустгина ёзувчилардан, ўзи ҳам олдинига болалар учун бир-икки асар ёзган. Аммо ёш китобхонлар дилига йўл тополмаганидан, улар муваффақиятсиз чиққанди.

Шуни тан олиш керак, — ёш китобхонлар кўнглига йўл топиш ҳамманинг қўлидан келавермайди. Бу нарса болалар адабиётининг ўзига хос хусусиятларига бориб тақалади. Ана шу маълум ҳақиқатни яна қайтаришга ҳожат борми? Менимча, бор. Чунки баъзан болалар адабиёти ҳам махсус адабиёт бўлиб, ўз тарихи ва анъанасига эга эканлигини эътиборга олмаслик ҳоллари учрайди; «катталар адабиётидаги яхши асарларни кичиклар ҳам ўқиса бўлаверади», деган сўзлар эшитилади. Ҳолбуки, кўпмиллатли совет болалар адабиёти тажрибаси махсус, мустақил, ранг-баранг ва профессионал болалар адабиёти шаклланиб қарор топганлигидан далолат беради. Болалар адабиёти сара асарларга бой. Улар болалар ҳаёти ва образларини кенг ва ҳаққоний акс эттириши билангина эмас, балки ажойиб саргузаштлар, тасодифлар, қувноқ юмор, енгил ҳазил-мутойиба, ўйин-кулгиларга бойлиги билан ҳам ажралиб туради.

М. Горький, К. Чуковский, С. Маршак, А. Гайдар, С. Михалков. А. Барто каби буюк устозларга эга бўлган болалар адабиёти эндиликда жаҳонаро обрў-эътибор қозонди. Катта адабиётнинг узвий қисми бўлган болалар адабиётининг мавқеи тобора ўсиб, унга қизиқиш йилдан-йилга ошиб борапти.

Болалар адабиётини чоп этадиган ва тарғиб этадиган нашриётлар иши, матбуот ва радио-телевидение фаолиятлари қанча кенгаймасин, барибир ёш китобхонлар ҳам тингловчилар эҳтиёжларини қонди-ролмаёпти. Катта эҳтиёжни қондириш фақатгина болалар ёзувчилари қўлидан келмайди. Бу хайрли ишга барча ёзувчилар фаол қатнашиб, ўз ҳиссаларини қўшиб бормоқлари ҳам фарз, ҳам қарз!

* *
*

Болалар учун ёзиш — пок мурғак қалбига эзгулик уруғини сочиш демакдир. Бу уруғнинг униб чиқиб, нишона берганини кўришдан ҳам қувончлироқ нарса борми!

* *
*

Ҳар қандай жиддий мавзуни ҳам болаларга мароқли, қизиқарли қилиб ифодалаб бериш мумкин ва лозим. Баъзан эса болаларга қизиқарли бўлсин деб сунъий, тағи пуч, бачкана, эрмакнамо «асар ясаб» чиқаришади. Болалар адабиётини эрмак, вақт ўтказиш (овунчоқ) воситаси, деб тушунишдан худо сақласин! Бу адабиёт жиддий вазифа-га — ёш авлодни келажак, катта турмуш синовларига тайёрлаш ишига йўналтирилиши керак. Бу ишни бажарар экан, болалик хусусиятлари-ни тўла ҳисобга олиш, самимийлик ва ҳаққонийликка амал қилиш — муваффақият гаровидир.

* *
*

Ҳақиқий болалар ёзувчисида соддалик билан донолик омухта келади...

* *
*

Болалар ёзувчиси болаларча синчков ва қизиқсинувчан бўлганда-гина бола қўнглига йўл топиб, унинг руҳий дунёсига кира олади.

* *
*

Тез таъсирланиш, сал нарсага ажабланиш хусусиятлари болалар ёзувчисида кучли бўлади. Шу нарса уни бола қалбига туташтиради, ҳамоҳанг қилади.

* *
*

Болаларда оталар ишига дахлдорлик, катта вазифаларга алоқа-дорлик туйғуларини тарбиялаш — муҳим вазифа.

* *
*

Педагогика билан сўз санъати бир-бирига қўшилганда, болалар адабиёти туғилади.

* *
*

Болаларни ўйлаганимда, дилим яйраб, ёшлигим қайтиб келгандай, ўзимни бардам сезаман. Гуё бир янги, гаштли олам ичига кириб қолгандай руҳланиб кетаман. Ана шу руҳий кўтаринкилик менга куч-илҳом ато қилади.

* *
*

Рус классик ва совет болалар адабиёти биз учун олий мактабдир. Кимки шу илғор мактабдан етарли таълим олмаса, кўп нарса ютқизади.

* *
*

Ўз ижодий вазифамни — кичик кўринган нарсаларнинг катта маъносини, оддий кўринган ҳодиса ва фактларнинг фавқулодда мазмунини очиб бера олишда, деб биламан.

* *
*

— Сиз меҳнат мавзуида кўп ёзасиз-а? — деб сўрашса, шундай жавоб берар эдим:

— Инсонийлик даставвал кишининг ижтимоий меҳнатга муносабатида кўринади. Меҳнат қилиш виждоний иш бўлиб, жамият олдигаги инсоний бурчни адо этишдир. Меҳнатни севган одамгина меҳнатқаш одамларни севади, қадрлайди. М. Горький, меҳнат кишиси асарларимизнинг бош қаҳрамони бўлиши керак, деган.

Мен меҳнат темаси деганда, меҳнатнинг ўзини (иш процессини) натуралистик тасвирлаб беришни ўйламайман. Балки меҳнатнинг романтикаси, завқ-шавқини, меҳнатдан келган маънавий қониқишни, шодликни, ниҳоят, меҳнатнинг киши маънавий-ахлоқий камолотидаги ролини кўзда тутаман.

Ёш авлод тарбиясида (демакки, болалар адабиётида ҳам) бу шарафли мавзунинг нақадар катта аҳамиятга эга эканлигини исботлаб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Биз етук шахс, баркамол инсонни тарбиялашни истарканмиз, бу ишда меҳнат кўникмаси ҳал қилувчи роль ўйнайди!

* *
*

Балалар — катта куч. Уларнинг ижтимоий ҳаётимизда тутган ўринларини сира камситмасдан кўрсатиб бериш — шарафли бурчимиз.

* *
*

Болалар адабиётимиз қанчалик равнақ топган бўлмасин, ўзбек корчагини, ўзбек тимури, ўзбек қошевойи, ўзбек стёпа амакиси образларини яратиш вазифаси ҳамон олдимизда кўндаланг турибди.

* *
*

Болалар адабиётида панд-насихат керакми? Керак, албатта. Лекин уни яланғоч ҳолда, гашни келтирадиган, ошдаги тошдек тишга тегадиган қилмай, балки гўзал бадий либосга ўраб бериш керак.

Любовь
Авдеева

Безовта шуъла

М

укаррама Тургунбоева учун рақс — таннингина эмас, балки руҳнинг ҳам ҳаракатланиши эди. Негаки, Мукаррама рақси — унинг ўзигагина хос шаклдаги яшаш тарзидир. У рақс оғушида яшар, бу дақиқалар унинг учун янгиликни кашф этиш оилари эди. «Тановар» рақс поэмаси Мукаррама Тургунбоева ижодининг гултожидир. Бу рақс монологда унинг бутун ижодига хос сирлар намоян ҳам бўлди-ю... яширинлигича ҳам қолиб кетди. «Тановар» — Мукарраманинг энг миллий, энг ўзига хос, ҳаттоки энг маҳрам асаридир. Уни ижро этиш манераси ҳам маҳрам-сирдонлик руҳида эди. Бу рақс — дилдаги дардини изҳор этувчи, саодатини орзу қилувчи, ёлғизликдан севиклиси томон, инсонлар томон интилишдек оташин иштиёқ яширинган қалб эшигини ланг очиб рақси эди.

Мукаррамага хос бўлган беқиёс шикасталик туфайлигина қомат ва қўлларнинг сиргалгансимон эшила келиши, пириллаб айланаётган бармоқларнинг липиллаб учиши каби, ана шу тугалланмаган барча латиф ҳаракатлар юзага келиши мумкин эди. Чамаси, бармоқларгина ҳаракатларни маромига етказди, гўё ўзига хос ўрин эгаллаган ташвишли лавҳаларни хотималайди; узун-узун нафис бармоқлар эса саркаш сапчийди, асабий титрайди, алам билан тебранади, гоҳ карахт бўлиб қолади.

...Оташин даъват этувчи, журъатсизгина четлатувчи, турадуддан гарангсиз қолувчи жафокаш қўллар ҳаракатининг аён акс садосидек қошлар ва киприклар учиб туради.

Учлари икки томонга очилиб, товонлари бир-бирига тақалган оёқлар ердан узилмаган ҳолда, қадам-бақадам осойишта жила боради, гавда мулойим чарх уради, жилган ёки чўккалаган кўйи тебранади — бадний ифода воситалари шулардангина иборат дейиш мумкин. Ана шу содда, оддийгина, камтарона рақс шаклларида куйловчи, эҳтиросли қўлларнинг жўшқин ҳаракатлари юзага келади.

1943 йили Мукаррама Тургунбоеванинг Давлат мукофотига тақдим қилинган ишлари намойиш этилган кўрикда, буюк рус артисти Иван Михайлович Москвин: «Тановар» — бу сўзсиз кўшиқ», деган эди. Аммо шуниси ҳам борки, бу кўшиқ сўзлари билан машҳурдир. Бунинг учун халқ орасидан чиққан номаълум аёллар ва кўҳна Фарғона, Марғилонда яшаб ижод этган машҳур хонанда, раққоса шоиралар яратган «Тановар» кўшиқларидан вокиф бўлиш даркор. Аёллар айтган ана шу кўшиқларнинг юзлаб бахтга ташна, жафокаш, жўшқин мисраларини билиш, уларнинг ўзига хос ижро йўлларида хабардор бўлиш даркор: маълумки, оҳ чеккан кўйи паст овоз билан айтилаётган хиргойига қалбдаги аламининг юксак пардаси — равон, кескин авж садолари ёриб киради. Бу кўшиқни шоирона йўлга солиб силлиқланган, симфоник поэмаларда пардозланиб янграйдиган нуҳчаларига қараб эмас, халқ орзу-иштиёқда чинакам фарёд билан айтган йўллари орқали билиш даркор! «Тановар»га теран фаҳм билан чуқур кириб боргандагина, нима учун томошабинларнинг юраги эзилганини, Мукаррамага тенгқур бўлган авлодга мансуб хотин-қизларнинг юм-юм йиглаганларини пайқаш мумкин.

Дадил айтиш мумкинки, Мукаррама Турғунбоева ижодининг юқори нуқтаси бўлган бу рақс монолоғи — олам аҳли назаридан энг хуфия қолган асардир. Европаликлар ва республикамиз аҳлининг олтишинчи-етмишинчи йилларга мансуб авлоди рақсининг интим лириклик жиҳатини идрок этиб, нафосатни туйиш қувончидан шавқландилар-у, аммо улар Мукаррамага мансуб авлод кечирган ларзали ҳаяжонларни кечирмадилар. Зеро, энди бу авлод ҳаёти ўтмишдан ўтиб келмас эди. «Тановар» эса ўтмишдан ўтдек ёниб ўтиб келаётир!

Мукарраманинг ҳар бир рақсини — «Қизил қарвон» пантомимасидаги «Пахта териш рақси» (1932), «Шоҳида» балетигаги «Паранжи ташлаш рақси» (1938) ва ниҳоят асрий жабр-зулмлардан ҳамда ўз мутаассиблигидан озод этилган совет Шарқи аёлининг рамзи бўлиб қолган «Гулсара» (шу номли мизикали драмадан) рақсини томошабинлар чинакам кашфиёт сифатида қабул қилдилар, улар бу рақсдан завқланибгина қолмай, ўзлари ҳам бамисоли қаҳрамон тимсолида тажассум топар эдилар. Бу йилларда Мукаррама яратган рақсларнинг қаҳрамонлари ўзбек аёллари учун ибрат намунаси эди.

Шиддаткор оҳангларнинг жозибали қудрати, эркин гавда ҳаракатларининг иродавор кучи, энг мумими — сурурли, мароқли, самимий завқ-шавқ театр залларида, колхоз хирмонларида баъзан паранжиси билан ўтирган хотин-қизлар дилларидаги ҳар қандай тараддуд, қўрқувни довул каби супириб кетарди. Замон олға ундарди! Замон рақс композицияларини юзага чиқарар, уларнинг қаҳрамони — Замон, ана шу Замон қизи Мукаррама эса бу қудратнинг жавҳари, замондош дугоналарини жазб этувчи, қалбларни асрий чиркинликлардан оруловчи, оҳанрабодек эди.

Ешлик кезларида Мукаррама ёкимтойгина, дўм-бокқина, ўтакетган тортинчоқ қизча эди. Рақс унга сайқал берди, қаддини ростлаб, бўйинини чўзди, бошини кўтарди, у хушқомат ўспирин бўлиб етишди. У ана шундай кезларидан рақсларини ярата бошлади. Кейинчалик Мукаррама «хукмфармолик» касб этиб, сипо бўлиб қолди. Ўттиздан ошганида хусни очилиб кетди, қирқ ёшларда унинг кўрки бекиёс эди, ҳаётининг сўнгги ойларида Мукарраманинг чехрасидан кўзингизни узолмасдингиз...

Бу чинакам, ҳатто улугвор кўрку чиройни ҳам унга рақс ато этди.

1957 йили Мукаррама Турғунбоева хотин-қизлардан иборат «Баҳор» халқ рақс ансамблини ташкил этди. 1960 йили у Ўзбекистон Давлат халқ рақс ансамблига айлантирилди.

Ансамбль тузилган кунга қадар Турғунбоева концертларда кўрсатиш учун мизикали пьесалар ва опера спектаклларида кўнлаб оммавий рақсларни сахнага қўйган эди. Аммо, ансамблнинг дастлабки программаларини тузаркан, илгари ижод қилган рақсларидаги мавзу ҳам ҳаракатлар туркумини такрорлаш йўли билан янги композицияларгина яратиш қолмасдан, ўзбек сахна хореографиясида янги йўналишни ҳам барпо этди.

Халқ орасидаги таомилга кўра, рақс кимдир ўйлаб топган образда «тажассум топиш»ни тақозо этмас, кўнгилхушлик ёинки ўкинч «ўйини»ни талаб қилмас, халқ рақси ўз дилидаги дарди, ҳасрати, сирини, кайфияти, фель-атвори, табиатини изҳор этмоққа қулай, бахтли бир имконият бўлганидан Мукаррама ҳам ижро манерасида чинакам нодир халқ раққосаси эди. У рақс техникасини юсак профессионал савияда эгаллаган, рақсларини ўз-ўзидан ёинки қалб иш-

тиёқининг амри билангина эмас, кўлига қалам-қоғоз, чизғич, паргар олганча чамалаб, ҳисоблаб, чизиб кўриб, чуқур мулоҳаза юритиш натижасида яратарди. Дастлаб у «дилдан» ўйинга тушиб, куйлар ва ритмларни мушакларига сингдирар, кейин зарбларни санаб чиқиб, ҳисоблаб кўрар, шунга қараб рақсни қоғозга туширар, сўнгра яна ҳисоблар, фикран унга либос кийдирар, ана шундан сўнг машқ қилишга киришар эди. Саҳнада эса рақсини дилдан ижро этиб, техника усулларини шу қадар пишитардики, қандайдир жисмоний қийинчиликлар бўлиши мумкинлиги ўзининг ҳам, томошабинларнинг ҳам ёдига келмасди.

Табийки, Мукаррама Турғунбоева ўз-ўзидан шундай юсак профессионал маҳоратга эга санъаткор бўлиб қолиши мумкин эмас эди. У ҳамма нарсага ўзи етишган, унинг маълумоти ҳам унча юқори эмас, деганга ўхшаган фикрлар мутлақо нотўғри. 1929 йилдан 1953 йилгача М. Турғунбоева Музыка театри студиясида ўқиди, миллий рақс борасида атоқли устоз Уста Олим Комиловдан, ажойиб раққос ва артист Юсуф Қизик Шакаржоновдан, Фарғонанинг рақс шинавандаларидан, ўша вақтларга келиб ўзбек рақси қонунлари бўйича, европача классик, сахнавий-халқ, эстрада рақслари қонунлари бўйича кенг билим орттирган Тамарахонимдан таълим олди. Россияда машҳур балетмейстер ва педагог Константин Бек Мукаррама билим олаётган студияда европача классик рақс дарсларини олиб борарди; кейинчалик Мукаррама машҳур Петербург балетининг етакчи балеринаси Екатерина Обухова, истеъдодли новатор балетмейстерлар Илья Арбатов, Александр

Томский ва ниҳоят Павел Йоркин раҳбарлигида иш-лади. Мукаррама студияда, сольфежиодан дарс берадиган педагог Саянов синфида, куйлашдан сабоқ олди. 1931 йили у Ўзбек театр студиясига ҳам кириб ўқий бошлади. Бу ерда унинг муаллимаси ҳали ёш бўлса-да, аллақачон Москвада олий театр таълимини олиб қайтган Сора Эшонтўраева эди.

Олган профессионал билимлари Мукаррамага рақсда чинакам халқ йўлини яратишга ёрдам берди, юксак маҳорати рақсни юзага чиқаришдаги барча тайёргарлик босқичларини назардан олиб қочиш, нафасини, мушак-пайларини измида тутишга шу қадар имкон берардики, томошабинлар «техника»ни пайқамас, гавда ҳаракатларини кўрмай, руҳнинг безовта ёхуд эркин ҳаракатинигина идрок этардилар...

Шундай қилиб, «Баҳор» ансамбли ҳам тузилди. Балерина ва миллий раққоса сифатида ҳам синтетик билим олган Галия Измайлова, Гулнора Мавоева, Ҳалима Комилова, Клара Юсупова, Қундуз Мирқари-мова, Дилором Шерованинг ижоди гуллаб-яшнаган пайтлар. Улар ўзбек рақсларини Мукарраманинг давридаги Бегимхон Комилова, Гавҳар Раҳимова, Розия Қаримова, Ҳалима Раҳимова, Фаҳрия Жами-лова каби артистларга нисбатан энди бошқа ма-нерада, бошқача техникада ижро этардилар. Янги авлодга мансуб раққосаларнинг ижро манераси ба-лет техник усуллари билан соф миллий ҳаракат-ларнинг умумлашган уйғунлиги заминда шакллан-ган эди. Бу манера моҳиятини тушуниш учун бир-гина мисол келтириш kifойадир: ўзбек анъанавий рақс ижрочилари чарх уриб, давра бўйлаб айлани-ладиган мураккаб комплексни қўлларини ҳавода ҳа-ракатсиз, мувозий тутганча, оёқларини ердан узма-ган ёки товонларини сал кўтарган ҳолда амалга оширадидилар. Қирқинчи ва элликчи йиллардаги раққосалар эса деярли оёқ учига кўтарилиб чарх урар, қўлларини ҳавони қамраётгандек енгил, қўлай ҳаракатлантирар, бинобарин, халқ рақси эмас, ба-лет техникаси воситасида жилишларига ёрдам бе-рардилар.

Замонавий раққосаларнинг биринчи авлодига ман-суб санъаткорлар барқарор этган халқ рақси мане-расида аввало раққосанинг қадди-қомати катта ўрин тутардики, буни хореография назариясида «гавдан-нинг мавзунлиги», «мушак кучларининг йўналти-рилиши», деб атайдилар.

Фарғонача қомат тутиш саҳнада бутун гавданинг мутлақо табиий ҳолатидек туюлса-да, лекин оёқ-лардан бел томон, бармоқ учларидан кифтлар ва кифтлардан яна бел томонга муътадил таранглик оқимлари жилиб боради, чарх уриш, югуриш, ним ўтириш пайтларида учиб турувчи кифтлардан ги-пирчилаётган бармоқларга, бошни қирғий бўйин тарзида икки томонга дикллататаётган, умуртқадан букилиб тушаётган белга кўча-кўча кучайиб боради.

Хоразмликларда эса куч оқими шиддатлироқ бў-либ, оёқлардан бел томон жилиб, йўл-йўлакай тизза-ларни эгиброк ўтади, кифтлардан бел томон жилиб, кифтларни пастга эга тушади, панжаларни қарийб ўз холларига қўйиб беради.

Бухороликларда оёқлардан ва кифтлардан жилиб борувчи кучлар оқими янада шиддатлироқ, янада қатъийроқдир, негаки, кифтларни олдинга қараб эмас, белни чаппа ағдариб, гардани оқкага ташла-тади.

Янги авлодга мансуб раққосаларда эса қанот тутиш «умумий», ягона бўлиб қолди — бутун гавда фаол

бир тарзда тик тутилади, шиддатли кучлар оёқларда ҳам, кифтларда ҳам, белда ҳам теппа-тенг сақланади.

Дастлабки даврдаги «Баҳор» раққосаларининг ижро манераси балет ва ўта миллий техник усул ҳамда ҳаракатларни бирлаштирарди, яъни улар кенг умумлашмалар томон қадам ташлаган, аммо ҳамон, устозлари, муаллимлари, мураббиялари Мукаррама Турғунбоевадан ўрганган халқ рақси манерасига яқин турар эдилар. «Наманганнинг олмаси»ни, «Тошкент баёти»ни, «Андижон полькеси»ни, «Уйғур-ча рақс»ни жуда табиий халқ йўлида, «Занг»ни, «Катта ўйин»ни, айниқса, «Баҳор вальси»ни эса ан-чагина умумлашган манерада, аммо, ҳарқалай чу-қур миллий тарздаги рақс руҳида ижро этардилар. Кейинчалик рақс манераси ўзгарди. Умумлашган пластика олдинги планга чиқди, техникавий усуллар ошқора бўлиб қолди, мураккаб ҳаракатларни ижро этиш маҳорати восита эмас, асосий мақсадга айлан-ди...

Бу даврда бутун совет хореографиясида кескин тарзда драма-балетни балет-рақс билан алмаштириш ҳукм сурмоқда эди. Қайсики, унда музика ҳар бир зарбигача мураккаб рақс комбинациялари билан му-жассамлантирилар эди. Драма-рақс ўрнини ҳисоб билан режалаштирилган, техника жиҳатидан му-раккаблантирилган эркин рақс эгаллади. Мукарра-ма балет-рақсни қабул қилмади, рақсни қалбдан ижро этадиган улуг рус балериналаридан Галина Уланова, замонавий хореография техникасининг олий математикасини татиқ қилиб, уни қалб иш-тиёқига бўйсундирган, уни ўз матонати билан енгган Майя Плисецкая маҳоратига таҳсин ўқишда ҳамда таъзим қилишда давом этди. Аммо иккинчи ўн йил-ликнинг охирига келиб, таассуфки, «Баҳор»ни пли-сецкаялар ифода этмасди... Гап шундаки, рақсади ошқора ташқи ҳаракат кўпроқ замонавийлик касб этган эди! Ғоят билвосита бўлса-да, у ҳар қалай, илмий-техник революция асрига эргашиб келмоқда эди. Ешлар серҳаракат рақсга қизиқар, ундан завқла-нар, унинг шиддатидан ҳузур топар эдилар.

Турғунбоева хореографиядаги янги йўналишни савқи табиий билан эмас, шуур билан чуқур ҳис қилиб, замонавий янги композициялар барпо этди. Аммо шу кезларда унинг ўз ижрочилигида руҳий бир ўзгартиш, узилиш юз берди. У барча рақслари маромини тезлаштирди, ҳаттоки «Тановар» ҳам «те-тик» маромда ижро этиладиган бўлиб қолди. Айниқ-са, олтмишинчи йилларда ҳаваскор раққосалар ора-сида ёппасига «Тановар» билан қизиқиш бошланиб кетди. Улар, одатга кўра, ҳаракатлар «техникаси»ни ижро этар, ёки «Интизорман, келақол, ёрим, кутдира-кутдира, келмай дилимин эздинг, кўзим йўлингда, ёрим!», қабилдаги сюжетни баён қилиб берардилар.

Ижодининг дастлабки даврларидаёқ Мукаррама ўз рақсларини туҳфа этишдан қўрқмас, рақсни тақ-рорлаш мумкин эмаслигига ишончи комил эди. Му-каррама ҳаминша ошиқар, ҳаминша олдинга интилар, рақсларини истеъдодли профессионалларга ҳам, энди иш бошлаган ҳаваскорларга ҳам улашиб ке-таверар эди. Сўнгги йилларда у яна ўз рақсларини оммавий композицияларга айлантиришга кириш-ди...

Афтидан, ана шу «кўпайтириш» «Баҳор»да Му-каррамадан сўнг яратилган оммавий «Тановар»нинг юзага келишига сабаб бўлган кўринади: унда бир йўла йигирма раққоса баробарига бармоқ учини юракка тегизиб, уни шахт билан яна олдинга чўзади Мукаррама ижросида бу ифода қалбни очиш тимсо-

ли эди бармоқ учларини яна юракка олиб боради. Утмишда дидлари Мукарраманинг санъатидан таъсирланиб, сайқал топган кишилар бу оммавий «Тановар»ни кўриб хижил бўладилар...

Эҳтимол, Сен-Сансининг «Улаётган оққуш»ини, Михаил Фокин яратган улуғвор асарни бир йўла йигирмата балерина ижросида кўриш маҳол бўлса керак. Чунки, бу хореографик миниатюрада ҳар бир бармоқнинг ҳар бир ҳаракати, бош эгилгандаги ҳар бир сантиметр оралик, гоёт муҳим аҳамиятга эга, негаки, ана шу аниқлик драмани, актёрнинг эмас, инсоннинг аламини изҳор қилишга ёрдам беради. Башарти, «оққушлар»ни ижро этувчи йигирма раққосанинг барчаси илк ижрочи Анна Павловадек даҳо бўлганлари тақдирда ҳам, кўплаб нафис, латиф, нозик ҳаракатлардан таркиб топган, моҳирона сайқалланган рақсини бир йўла бир неча нусхада кўриш мумкин эмас! Тўғри, кейинчалик «Оққуш кўли» балетида «оққушлар» оммавий ижроси учун Иванов бир неча ёрқин ифодаланган, умумлашма ҳаракатлардан фойдаландики, булар фон, Одеттанинг рақсига жўрлик вазиғасини ўтарди, холос. Зотан, уттиз Плисецкая сингари, даҳо эгаси бўлмаса-да, ёттиз икки раққоса фарёд чеккан қўлларни эгилган бошлари узра бир йўла кўтариш билан биз томошабинларни алам-изтироб оламига олиб кирадилар.

Мукарраманинг хрестоматияга айланган, синашта бўлиб қолган «Қалбни очиб» ҳаракати шу қадар интим, ўзига хос эдики, буни бир неча нусхада кўпайтириш, — йўқ қилиш билан баробардир.

Бир вақт келиб, биз Мукарраманинг замондошлари оммавий «Тановар» рақсини хотиржам ўтирганча кўраверадиган, қўлнинг юракка бориб-келишини пластик нақш сифатида қабул қилаверадиган бўлиб қоламиз бу туришда!..

Ансамбль кизгин ҳаёт кечиршида давом этар, Мукаррама эса янгидан-янгидан композициялар яратди. «Баҳор» санъати республикамизнинг барча бурчақларига етиб борди, барча саҳналарни эгаллади, гўё йигирма йилдан буён эмас, юз йилдан буён иш кўриб келаётгандек зарур ва одатий бўлиб қолди. Ансамблининг бутун Ўзбекистон санъатига кўрсатаётган бу муқаррар таъсиридан Мукаррама завқланмас, аксинча, ўқинар эди. Унинг хавотирига кўра, «Баҳор» бу тариқа мафтун этиши натижасида, республикамиздаги бутун рақс санъатини бир дарё ўзанига буриб юборарди.

Мукаррама «Баҳор»ни олдинга, яна ҳам олдинга бошлаб кетишга ошиқарди.

Унинг, саҳнада ўзаро «Мовий мақом» деб ном олган охириги рақс номери Навоий номидаги театрининг СССР халқ артисти Бернора Қориева ташкил этган ижодий тажриба балет группаси программаси учун яратилди. Бу номерда Мукаррама Турғунбоевнинг сўнгги йиллардаги барча фаолиятлари моҳияти, кузатган мақсади ифодасини топган.

Мақомга хос кўхна ашулани типик миллий хиргойи йўлида ижро этаётган яқка овозли хор кўлага сингари раққосаларнинг давомли ҳаракатларида мужассамланаётгандек... Солдона тушган, кенг, епенгил, садафваш мовий шаффоф либослар, тиллақошларнинг жимир-жимир кумуш кунгуралари йироқ-йироқлардаги зангори, ҳарир уфққа сингиб кетаётгандек... Қўллар енгил талпинади, панжалар латиф чарх уради, оёқлар бармоқ учларига кўтарилиб, оҳиста айланилади, букила келган оёқ оҳиста салчиб кетади-да, яна бармоқ учидан туради, қўллар яна талпинади.

Ўзига хос, типик миллий, мақом вокалининг балет рақсидан шу тариқа табиий аён тажассум топиши мумкинлигини назарий жиҳатдан тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Ҳолбуки, бу ўриндаги қўллар пластикаси ҳам, оёқларнинг бармоқ учларида тургандек ҳолати ҳам соф фарғоначадир.

Мукаррама саҳнага қадам қўйган кунидан бошлаб, бошдан оёқ классик балетнинг айрим ҳаракатлари билан ўзбек рақсининг айрим ҳаракатларини, бир-бирига ўхшамайдиган икки рақс системасини, таъбир жоиз кўрилса, бир-бирини мустасно этадиган системалар табиий қўшилиб кетадиган рақс шаклларини излади. Фарғонача «қўллар рақси» билан классик «оёқлар рақси»ни бирлаштириш учун тинимсиз ҳаракат қилиб келинганини ўзбек балетининг барча босқичларида ҳам кўриш мумкин. Шубҳасиз, бу кўп марталаб қизиқ натижалар берган. Аммо система ҳали таркиб топган эмас, классик рақсининг оригинал, «ўзбек мактаби» юзага келган эмасди.

Мукаррама театрда ишлаб бошлаган кезлардаёқ, ижодий группа қўлга олган «Уртоқлар» музыкали спектаклида миллий музикани, Фарғонача «қўллар» билан классик «оёқлар» рақсини бирлаштириш учун бўлган ҳаракатни кўрган ва бу ташаббусни балетмейстер Леонидов бошлаган эди. Тамарахоним билан Гавҳар Раҳимова Кюи музикаси асосида «Қизил гул билан Оқ гулнинг кураши» деган кичкина балетни яратганларида рақсини унча кенгайтирмасдан, кўпроқ ритмик пантомимадан фойдаланган, қўл ҳаракатларини ўзбекча қолдирган эдилар. Айседора Дунканнинг «эркин» рақси ва машҳур рус балеринаси Екатерина Гельцер санъатидан завқланиб Тамарахоним яратган икки миниатюрадан Мукаррама айниқса чуқур таъсирланган эди. Миниатюралардан бири Шубертнинг «Музыкали лаҳза»сини, иккинчиси эса «Наво» мақомидан олинган куйни мужассамлаштирган, лекин миллий жиҳати муайян бўлмаган либосларда ифода этилган у рақсда ҳам, бу рақсда ҳам Тамарахоним том маънодаги фарғонача рақс сабогига таянган эди. Бунда у оғирликни навбатманавбат оёқларга кўчириш, одимлаш, аста-секин айланиш, гавдани тебратиш каби ҳаракатлардан фойдаланар, оёқ учига кўтарилар, йўқ, оёқ учига эмас, шунчаки товонларини ердан узиб, анча юқори кўтарилар, кафтлари фарғонача тарзда олдинга букилган қўлларигина ҳолатини ўзгартирар эди.

Мукаррама «Пахта» (1933), «Шоҳида» (1938) балетларини жуда севарди. Афсуски, томошабинларга улар жуда кам кўрсатилди. Бу оригинал, чинакам ўзбек балетларининг тажрибасидан ҳануз хулоса чиқарилмади!

Турғунбоева студияда шундай бир иштиёқ билан шуғулландики, рус балетидан ҳам, опереттадан ҳам, ўзбек қишлоқларида кўришга муяссар бўлгани ҳар қандай рақсларга ҳам шундай бир эҳтирос билан разм солардики, келгусида бу назар ўз самараларини бермасдан қолмасди. Мукаррама 1930 йили Москвада балерина Гельцер ижросида «Улаётган оққуш»ни кўриб хайратда қолган ва ўшандаёқ кўнглида «Тановар» куйига рақс яратиш фикри туғилган эди.

Ўзбек маданиятининг фахри, республикамиз саҳна санъатининг ўзига хос рамзи бўлган «Пахта» рақсига Турғунбоева доимо сайқал бериб келарди. Рақсининг 1931 йили барпо этилган ҳаракатли пантомима вариантыни қишлоқларда қўйиладиган концертлар учун мўлжаллаб яратилган. Ушанайтларда у колхозлар тузишга, саводсизликни тугатишга сафарбар этилган бригадалар билан биргаликда қишлоқларга

чиқарди. Бинобарин, «Пахта» балети ҳам кўккўй-лакчиларнинг чиқишлари орқали Ўзбекистондаги барча томошабинларга таниш бўлган агитплакат сифатида ифода этилган.

...Пантомима балет кўшма оркестр ижросидаги музика остида давом этарди. Скрипка ва виолончель, гижжак ва сурнай билан жўр бўлиб куйлар, ногора, барабан, чилдирма етакчилик қилар, мазкур музикада ҳужумкор марш оҳанглар асосий ифодаловчи восита ҳисобланарди.

Муштумзўрлар ва бегона алафларнинг буффон-сатирик пантомимасига комсомолларнинг шиддаткор — ҳарбийлашган ўзбекча физкультура рақси қарши кўйиларди. Пахтаой — Мукаррама эса нозик, малоҳатли, йўк, ожиз эмас, аксинча, ўз кучига ишонган саботли қиз қиёфасида чиқарди. Мукарраманинг бу роддаги рақсида кўллар ҳаракати бирмунча ривож топди: кўллар чигитнинг қулоқ эзиб чиқиб, бўй чўзишини, гўзанинг шоналаб гул очишини, гулқосалар чанокқа айланиб, нозик толаларни авайлашини ифодаларди.

«Шоҳида» балетининг қахрамон хотин-қизларни паранжи ташлашга даъват этадиган кўринишида, Мукаррама бир композиция яратиб, уни шартли равишда «Озодлик» деб атади. Анчадан кейин у «Озодлик» деган мустақил, яққа, сўнг эса оммавий лавҳа яратди.

«Фарҳод ва Ширин» музыкали драмасидаги Ўста Олим Комилов ва Тамарахоним саҳналаштирган рақслар ҳам ғоят таъсирчан эди. Улар яратган, балки замонавийлаштирган «Катта ўйин»да ижрочилар қоматни ўраб турувчи, узун қора духоба камзул ва оловдек қизил шоҳи кўйлақларда, оригинал «Занг» композициясида эса жанговар қизларни ифода этувчи раққосалар сернакш оқ-қора, қора хонатлас кўйлақ, эркакча «экзотик» чолвор, ҳам амиркон этикда чиқар эдилар.

«Баҳор»нинг илк, энди бемалол классик деб айтса бўладиган программаси учун Турғунбоева юқоридагилардан фойдаланиб «Катта ўйин» ва «Занг» рақсларини яратди. Албатта, энди улар спектаклдагидан анчагина ажралиб туради. Спектаклда улар воқеага муайян даражада боғланган, маълум даражада тавсифловчи вазифани адо этарди.

Мукаррама ўзига хос хореограф Али Ардобус (Иброҳимов) билан унинг ҳамкори Лёля Раубенинг ғоят оригинал рақс миниатюраларини яхши эсларди. Уларнинг эстрада номерларида фарғонача рақслардаги типик ўзбекча ҳаракатлар цирк акробатикасидаги ҳаракатлар билан ҳайратланарли тарзда қўшилиб ижро этилаверарди. Мукаррама оперетта балеринаси Воронованинг фавқулудда ғаройиб рақсларини ҳам ёдида сақлаб қолган, буларнинг ҳаммаси жараёнга киришиб унинг ижоди ҳосиласида акс этган эди.

Ўттизинчи йиллар ўзбек совет санъати тараққиётига пойдевор қурилган ғоят самарадор, ғоят фаол давр бўлди. Айниқса, шу йилларда Мукаррама Турғунбоеванинг ишида бир-бири билан чамбарчас боғлиқ икки мустақил йўналиш юзага келди.

Мукаррама халқнинг рақс маданиятини бус-бутун ўзлаштириш билан, ўзбек профессионал санъаткорлари ва республикамизга келган улкан балетмейстерлар ижоди билан танишиди, балки уларни юракдан идрок этди. Саҳна рақси борасида топган барча янгиликлари, очган кашфларини ўз ижодида ривожлантиришга, давом эттиришга тиришди. Уларнинг тарих мулкига айланиб қолишини истамасди. Ўста Олим Комилов ва Тамарахоним яратган нодир санъат

дурдоналарини у умр бўйи қафтида авайлаб кўтариб келди. Али Ардобус (Иброҳимов)нинг рақсдаги фантазияларини мулоҳазадан ўтказиб, қайтадан пишиқти. У атоқли совет хореографлари Касьян Голейзовский, Илья Арбатов, Фёдор Лопухов каби устозларининг сабоқларини ўзлаштирди. Ўзбек саҳна рақсининг қонуларини барқарор этди.

Мукаррама Турғунбоева ўзбек саҳна рақсининг типик, шу билан бирга индивидуал, чинакамнига халқ манерасини яратди. Бу одатдан ташқари манера, Мукаррама рақсларининг халққа хос чуқур руҳи ҳақида Тамарахоним тўлқинлиб гапирди: «Қори Ёқубов билан биринчи Этнографий ансамбли тузишга киришганимизда мен айнан ана шундай раққосани орзу қилган эдим. Ўзининг рақси ғоят ўзига хос, ғоят миллий эди. Бу рақс Ўзбекистоннинг табиатида, қуёшидан, унинг турфа ранги, замини ва осмонидан ўсиб чиққан эди. Мен худди шунини орзу қилган эдим!

1929 йили театримизга бир қанча қизлар келишган, улар орасида чинакамнига гўзаллари ҳам бор, аммо мен ҳали ўша вақтларда «кўримсизгина» бўлган Мукаррамани яхши кўриб қолган эдим. Биринчи репетициядаёқ бу қизча биз кўрсатиб берган қўл ҳаракатларини такрорлаганда йиғлаб юборганман! Унинг ғоятда бежирим, нозик, аллақандай сершавк бармоқлари ҳаракатларини кўриб ҳаяжонланиб кетганимдан ҳам қулар, ҳам тўлиқиб йиғлар эдим. Кўнлар менга таажжубланиб қарашар, Ўста Олимгина менга ўхшаб қувонар эди. Орамизга худди мен орзу қилган қиз келганидан чинакамнига бахтиёр эдим. Иккинчи марта эса яна кўп йиллардан кейин, Мукаррама биринчи марта «Тановар»ни ижро этганида йиғлаб юборганман...

Мен ҳаммаша, унинг ижроси ва ижодидаги янги рақсларни, шогирдлари ижро этганларини кўрганимда ҳам қувониб келаман. Ҳаттоки, унинг моҳирона техника асосий мақсад бўлган, аммо бари бир миллий рақс руҳи, Фарғона хореографиясининг алоҳида белгилари, алоҳида бўёқлари, самимий навқиронлиги сақланган энг сўнгги «модерн» рақсларидан ҳам қувонганман».

Ўста Олимнинг сафдоши, рафиқаси Бегимхон Комилова ҳам Мукарраманинг мураббияси сифатида шундай ажойиб шоҳидлик беради: «Баҳору ёз бўлсин, боғдаги сада ё чин ор тагидами, кузу қиш бўлсин, каттаю кичик хонадами Ўста Олим чалган чилдирманинг янгроқ садосига Мукаррама ҳали у рақсини, ҳали бу рақсини ижро этарди. Биз уни севардик, ардоқлардик. Негаки, ўзимиз фарзанд кўрмаган эдик-да!..

Менинчга, Ўста Олимнинг асосий хизмати ўзбек рақс куйларини тўплашдагина эмас, раққосларга оқилона устозлик қилиб, уларни вояга етказишида ҳам эди. Ўста Олим устоз сифатида, шогирдларидан раққоснинг ҳар бир ҳаракати маълум ҳолатни, кайфиятни ифода этиши, кераклигини, рақсининг мазмунини хайрли бўлиши лозимлигини талаб қиларди: «Таомилда ё ёмонликдан — яхшилиққа томон, қайгу-аламдан — бахту иқболга, уйғонишдан — ривож топиб ўсиш томон, «сустлик»дан — «суръат»га қараб интилиш бор!». Доиранинг янгроқ оҳанглари ҳам, раққоса мимикаси, ҳолати, ҳаракатлари — буларнинг барчаси асосий мақсадга — ўша вақтлардаги Шарқ хотин-қизлари аҳвол руҳиясини изҳор этишга қаратилган. Рақс асоратдан қутилиш учун курашга, яхшилиқ, эзгулик, бахтли истиқбол ҳақидаги орзуларни барқарор этишга чақирувчи даъват эди!

КҮНГИЛ ГАВҲАРИ

едакциямиз ўқувчиларидан кунига ўйлаб мактублар олмоқда. Журнал саҳифаларида «Муҳаббат гули», «Сен муҳаббат ёшидасан», «Бу йўлда хато қилма», «Бахтинг завол топмасин, синглим!» сарлавҳали мақолалар босилгандан кейин хатлар оқими айниқса кўпайди. Бу табиий ҳамдир, чунки илк муҳаббат, самимий ҳиссиётлар ўсмирларимизга, ёшларга мангу ҳамроҳ туйғулардир.

Бизга бирон-бир масала юзасидан маслаҳат сўраб хат ёзаётган журналхонларимизнинг ёшлари ҳар хил бўлгани каби, мактубларининг мазмуни ҳам турли-тумандир. Журналимиз редакцияси ҳар бир хат билан батафсил танишиб чиқади. Хат авторларини қизиқтирган саволларга, ўтинч ва илтимосномаларга имконият даражасида қониқарли жавоб беришга ҳаракат қилади.

Бу сафар биз юзлаб хатлар орасидан алоҳида диққатга сазовор бўлган тўртта мактубни танлаб олдикда, шулар атрофида фикр юритишга қарор қилдик.

ҚАЛБИНГГА ҚУЛОҚ СОЛ

«Ҳурматли «Ешлик»! — деб ёзибди Бухоро обласидан Насима Т. — Дунёда нима кўп — муҳаббат дostonи кўп. Лекин бизники бошқача, антиқароқ. Энг ёмони — ҳозир бахтимиз хавф остида.

Қишлоғимизда Зафардан яхши йигит йўқ. Ҳа, фақат мен учун. У шунчалар яхшики, шунчалар меҳрибон, шунчалар доноки, таърифига сўз тополмайман. Биз бир-биримизни еру кўкка ишонмаймиз. Фақат унинг битта «айби» бор. У ҳам бўлса, бир кўзи ожиз...

Лекин тугма эмас. Ешлигида қандайдир тасодиф туфайли шундай бўлиб қолган. Ота-онаси уни даволатиш учун қаерларга олиб боришмади, дейсиз! Номини тилга тушган докторки бор, ҳаммасига бир-бир кўрсатишди. «Тугма эмас экан, даволашга ҳаракат қиламиз», дейишибди.

Пировардида уни Одессага, машҳур кўз докторига олиб боришибди. Ўша доктор Зафарни текшириб ҳисобга олиб қўйибди. 1984 йили операция қиламиз, деб қатъий ваъда берибди.

Ўйимизга ҳозир ҳар ойда совчилар келишади. Мен ҳаммасига рад жавобини бераман. Биз орзиқиб 1984 йилни, одессалик машҳур жарроҳнинг сеҳрли тиғи севгилимнинг кўзига қайта нур бағишлайдиган бахтли кунларни кутянимиз.

Совчиларни ҳадеб қайтараверганимдан кейин ота-онам бунинг асл сабабини билиб олдилар. Бўлди жанжал, бўлди тўполон. «Сен ҳали ўша ногирон йигит деб гулдай умрингни хазон қимлоқчимисан?», дея уйдан қувиб ҳам солмоқчи бўлдилар. Аммо мен аҳдимда қатъий турдим. «Менга фақат ўша Зафар керак, лозим бўлса мен унга ўзим кўз бўламан», дедим. Зарур бўлса, туну кун уни ўзим етаклаб юраман, дея аҳд қилдим.

Ҳурматли редакция, мен бир оддий пахтакор қизман. Баландпарвоз сўзларни билмайман. Мен Зафарнинг қандай инсонлигини, менинг учун қанчалар азиз эканлигини сизларга тушунтира олдиммикан ёки йўқми? Аммо у менинг учун дунёда ягона.

Ота-онамга етказиб қўйсангиз: бахтимизга зомин бўлишмасин. Ўша нурафшон дамларга атиги бир қадам, яъни бир йилгина қолди, холос...»

Бу мактуб, икром бўлиш керакки, бизни ўйлантириб қўйди. Шу муносабат билан бир воқеани эслаш ўринлидир.

Бундан бир неча йил аввал республикамиздаги атоқли адиб номига мактуб келган эди. Уни узоқдаги тоғ қишлоғидан бир қиз йўллаган эди. Қизча севган йигити борлигини, унга ошиқу беқарор эканлигини, аммо ота-онасининг бунга рози бўлмаётганликларини йиғлаб ёзган эди. Чунки йигитнинг иккала кўзи ҳам ожиз экан.

Атоқли адиб муҳаббат фидойиси бўлган бу қизнинг тақдирини билан яқиндан қизиқиб қолди. Вақтини аямай унинг уйига етиб борди. Қизнинг ота-онаси билан суҳбатлашди. Ҳамма гапни тушунтирди, охири уларни кўндирди.

Орадан йиллар ўтди. Адиб ўша қафолатини олган онладан тез-тез хабардор бўлиб туради. Ешларнинг турмуши бийойидек кечаётганидан қалби гурурга тўлади. Ҳозир иккала ёш бекаму кўст турмуш кечирмоқдалар. Ширин-шакар фарзандлари бор.

Насиманинг хатини ўқидигу у билан Зафар ўртасидаги самимий муносабатга, мусаффо туйғуга ҳавас қилдик. Чунки йигит ва қиз ўртасида синалган, бош ҳарф бидан бошланадиган МУҲАББАТ борлиги яққол сезилиб турарди.

Бу мақолани Насиманинг ота-онаси ҳам ўқишар, ўзларича хулоса чиқариб олишар деган умиддамиз. Лекин вафодор қизга айтадиган бошқа гапларимиз бор.

Ҳақиқий муҳаббатнинг йўли баъзан нотекис, гадир-будур бўлади, Насима! Уни охиригача ёруғ юз билан босиб ўтишга бардош ва саботинг етармикан? Бугун сенинг кўзингга ёрқин аланга, лағча чўғ бўлиб кўринаётган, сени мафтун этаётган оташин туйғу эртага нурсиз бир нарса бўлиб қолмасмикан? Сен ҳозир муҳаббат қанотида севгилининг бир кўзи ожиз эканлигига ҳатта йўлига чиққач, қалбинг сени бошқа йўлга бошламасмикан? Балки Зафарнинг операцияси кейинги йилдан ҳам қолиб кетар? Мабодо шундай бўлса, нодўстларнинг, рақибларнинг маломату таъналарига бардош бера олармикансан? Ахир, нур бор жойда соя ҳам бўлади! Кейинчалик қалбинг сўқир бўлиб қолмасмикан? Қалб сўқирлиги эса кўз сўқирлигидан ўн чандон ёмон... Ҳаётнинг аччиги бор, чучуги бор, чидармикансан? Ўз аҳдингда собит қола олармикансан?

Бизни мана шу нарсалар кўпроқ ўйлантиради. Биз сенига, Насима, машаққатли муҳаббатинг йўлида бахт ва бардош тилаймиз.

МЎЪЖИЗАМИ ЕКИ САРОБ?

Бу хатни Сирдарё областидан журналхон С. йўлабди.

«Муҳаббат — бу мўъжиза деганларига ишонмас эдим, — деб ёзибди у. — Куни кеча мен мўъжиза кўрдим. Авваллари, илк баҳор дамлари, гунчаларнинг аста-секин гул бўлиб очилишига, қуёшнинг қизариб, уфқни лола рангга бўяб ботишига, ажойиб мусиқанинг дилларни қитқловчи оҳангларига бутунлай бефарқ қарар эдим. Энди эса, энди... тамоман бошқача. Гуллар фақат менинг учун очилаётгандек, мусиқа оҳанглари севгилимнинг дил сўзларини олиб келаётгандек, уфқдаги қизғиш осмон эса эртага бўладиган, ёруғ, бахтиёр висол дамларимизнинг даракчисидай бўлиб туюлади.

Мен севиб қолдим. Мана шу уч сўзнинг замирида қандай буюк маъно ётганлигини айтиб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Ун саккизга кирмаган ким бор, дейдилар-ку!

Лекин муҳаббат тўсиқсиз, говсиз, жабру жафосиз бўлмас эканми, деб қўйдим. Бизнинг ишқ достонимиз ҳам ёзилмасдан туриб тугайдиган кўринади.

Гап шундаки, мен кўнгул қўйган йигит ўзбек эмас. Унинг миллати бошқа. Лекин гап миллатидами? Мен ҳаёт йўлида ундан бошқа билан бирга қадам ташлашни ҳатто хаёлимга ҳам келтиролмайман. Унинг ҳар бир ҳаракати, табассумини кўриб туришнинг ўзи олам-олам бахт менинг учун.

Ота-онам бизнинг Рустам (йигитнинг номини ўзгартириб беряпмиз. — Ред.) билан муносабатларимизни билиб қолишибди. Менинг бошимда ёнроқлар чақишди. «Шундай катта қишлоғимизда ўз тенгинг, ўз миллатингдан бирон кимса топилмадимми?» дея таъна тошларини ёғдиришди. Рустам ҳам жуда қаттиқ хафа. «Ахир қачонгача эскилик сарқитларининг қули бўлиб яшаймиз? Замонавий, ўқиган қизсиз-ку, тушунтиринг ота-онангизга», дейди. Лекин ота-онамнинг шарти бошқа. «Мабодо ўша билан турмуш қурадиган бўлсанг, бизнинг сендай қизимиз йўқ...»

Айтинглар-чи, нима қилишим керак? Наҳотки, менинг кўзларимга мўъжиза бўлиб кўринган нарса сароб бўлиб қолаверса?..»

Журналхонимизнинг куюнчаклик билан ёзган хати бизни ҳам ўйга толдирди.

Келинг, бир эслаб кўрайлик. Бундан ўттиз-қирк йиллар муқаддам ҳар бир қишлоқ ва шаҳарда интернационал оилалар сони бармоқ билан санарли бўлган. Ҳозир уларнинг сон-санови йўқ. Бир миллатга мансуб бўлган кишилар турмуш қуриб, тездагина ажралишиб кетаётган, аксинча, турли миллат вакилларидан иборат оилалар бир умр бирга баҳам-жихат яшаётганликларини ҳар қадамда учратиш мумкин. Мана биргина мисол.

Журналхон Саидтўра Юсуповнинг ёзишига қараганда, Сирдарё ёқасида жойлашган Мингбулоқ қишлоғида юздан ортиқ интернационал оила бор. Бу ерда айниқса Раиса Музиченколар оиласини алоҳида ҳурмат қилишади. Улуғ Ватан уруши йилларида украин қизи, ҳарбий ҳамшира Рая ўзбек йигити Турдибойни жанг майдонидан оғир ярадор ҳолда олиб чиқди. Госпиталда уни ўзи даволади. Ораларида муҳаббат пайдо бўлди. Урушдан сўнг эса икковлон Наманганга, Турдибойнинг она юртига йўл олдилар. Мана ҳозирги кунда ўнта фарзандлари бор. Акушерка Раиса Музиченко Мингбулоқда дунёга келган юзлаб ўзбек фарзандларининг иккинчи онаси — у қишлоқда туғилган ҳар бир гўдакка доялик қилади.

Демак, журналхонимиз тўғри таъкидлаганидек, гап одамнинг миллатида эмас, балки турмуш йўларида бирга қадам ташламоқчи бўлган кишиларнинг аслида қандай инсонлар эканлигида, уларнинг сadoқатида, дунёқарашида, эътиқолида.

Бу журналхон қизинг ота-оналари ҳам мазкур ҳақиқатни тушуниб етсалар керак, деган умиддамиз.

«...ФАҚАТ УНИ КЎРАМАН»

Учинчи хат эса мазмунига кўра беш юзга яқин мактублар орасида ягона. Унинг бир қисмини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

«Қадрдоним «Ешлик»! — деб ёзади журналхон Ф. — Фақат илтимос, хатимни ўқиб, устимдан кулмасанг бўлгани. Мен бошимдан кечирганларимни сенига бирма-бир сўзлаб берай.

Институтнинг тўртинчи курсида ўқиб юрган кезимда курсдошимга турмушга чиқдим. Уни севаман, деб ўйлар эдим. Орадан, мана, олти йил ўтди. Ҳозир иккаламиз ҳам мустақил кишилармиз. Ўзимизга яраша иш жойимиз, обрўйимиз бор.

Ҳамма нарса яхши эди-ю, лекин мен ҳозир ўзим ишләётган ташкилотда бир одамни учратиб қолдим. Шундан сўнггина мен ўттиз ёшимда илк муҳаббатга дуч келганимни пайқадим. Менинг иккита фарзандим бор, у кишиники учта. У ҳам «Нега илгарироқ учрашмадик?», дея оҳлар уряпти. Мени деб фарзандларидан ҳам кечмоқчи.

Авваллари мени фақат фарзандлар ушлаб туришарди. Кейинги пайтда улар ҳам кўзимга кўринмай кетяпти. Ахир ҳаёт кишига фақат бир марта берилади-да! Мен болаларимни ўйлайдиган бўлсам, ҳақиқий бахтимдан маҳрум бўламан-ку!»

Худди мана шу жойда хатни тўхтатиб, жиддийроқ мулоҳаза юритайлик.

Журналхон Ф. «Энди қандай йўл тутсам экан?» дея биздан маслаҳат сўрабди. Лекин «Ешлик» редакцияси ҳам, бошқа ҳеч бир кимса ҳам бу ҳақда бирон-бир маслаҳат беролмайди.

Биз муҳаббат эркинлиги тўғрисида кўп гапирармиз. Тўғри, бизнинг социалистик жамиятда ҳеч ким ўз раъйдан, хоҳишидан ташқари севмаган кишиси

билан яшамайди. Бунга уни ҳеч ким мажбур этолмайди ҳам. Бир-бирларини асло кўрмаган йигит-қизларни бирга яшашга мажбур этган замонлар аллақачон ўтиб кетган. Ҳозир ҳар ким фақат қалбининг амрига кўра иш тутади.

Аммо масаланинг иккинчи томони бор. Биз отанинг фарзанд олдидаги бурчини назарда тутяпмиз. Журналхонимизнинг фикрича, бахт унинг учун ўша ўзи ишлаётган киши висолдан баҳраманд бўлишда. Унинг фарзандлари учун эса бахт нимадан иборат? Ҳам отанинг, ҳам онанинг меҳри-муҳаббатига қонишда!

Ешлигимизда ҳаммамиз севикли шоиримиз Ҳамид Олимжоннинг «Фарзанд гулдир, она бир бўстон, шунинг билан жаҳон гулистон» деган ўлмас сатрларини ёдлаганмиз. Уша сатрларни яна бир бор эсга олайлик.

Оила муқаддасдир. Буни марксизм-ленинизм асосчилари ҳам таъкидлаганлар. Бугун Ф.нинг кўзига бахт бўлиб кўринаётган нарса эртага оддий бир ҳавас бўлиб чиқса, фақат ўртада ота-она меҳрига зор фарзандлар сони кўпаяди, холос.

«ЭССИЗ, ТУШУНМАЯПТИ...»

«Журналнинг шу йилги 2-сонида «Бу йўлда хато қилма» сарлавҳали мақола босилган эди, — деб ёзади Самарқанд областидан Т. Бойқўзиева. — Унда яхши гаплар айтилган. Аммо бир журналхоннинг сўзлари мени ўйлантириб қўйди. У ота-онасини ўзининг бахтига тўғаноқ бўлишда айблайди. Балки ҳақиқатан ҳам ўша журналхоннинг ота-онаси эскилик сарқитларидан қутула олмаётган одамлардир. Лекин, айтинг-чи, қайси ота-она ўз фарзандига иқбол тиламайди? Ким ўз ўғли ёки қизининг бахтсиз бўлишини хоҳлайди? Менимча, бундай ота-она топилмаса керак!

Тўғри, бир нарсани инкор этиб бўлмайди. Баъзи ота-оналар «мойлироқ» жой билан қудачилик қилишни истайдилар, ўз фарзандларининг кўнглини инобатга олмайдилар. Лекин бундайлар жуда оз, бармоқ билан санагулик. Аксарият ҳолларда эса ота-оналар ўз ҳаёт тажрибаларидан келиб чиқиб, фарзандларини тўғри йўлга солмоқчи бўладилар. Хўш, бунинг нимаси ёмон? Ахир қиз ёки йигит мустақил ҳаёт йўлини энди бошлаяпти. Ота-онаси эса бу йўлни аллақачон босиб ўтган. Унинг қаерида ўнқир-чўнқирлар бору қаерида чорраҳалар учрайди — яхши билишади.

Ота-она ўз фарзандига ўша ўнқир-чўнқирни раво кўрмаса, буни феодал сарқитларидан қутулолмаслик, деб тушуниш тўғрими?

Кўни кеча ўн етти ёшли қизим шаҳар боғида ўзига тенгкур йигит билан сайр қилиб юганини кўрдим. Бу йигитнинг ота-онаси, акаларини яхши танийман. Биронтаси ҳам эл хизматини бажараётган кишилардан эмас. Чайқовчи, олиботар, қиморбоз, урушқоқ кимсалар. Уларнинг кенжатоғи — қизим билан етаклашиб юрган йигит ҳам ҳали йигирма ёшга тўлмаётуриб, икки марта безорилиги учун қамалиб чиққан. Ҳозирда ота касби — чайқовчиликка муккасидан берилган. Қизимга «Бу сенинг тенгинг эмас», дедиму балога қолдим. «Сиз менинг бахтимга тўғаноқ бўляпсиз!», деб юзимга солди...

Ахир, менинг ўзим ҳаёт йўлида бир марта қоқилганим етмасмиди? Кўзимга оташ муҳаббат бўлиб кўринган нарса оддий бир ҳавас бўлиб чиққани учун, мана йигирма йилдан бери ёлғизлик азобини чекаман-ку! Қизимни якка ўзим парвариш қиляпман. Дипломим бор, лавозимим бор, фақат энг керакли нарса — шахсий бахтим йўқ.

Қизимни мен ёмон йўлдан қайтармоқчи бўлганим учун унинг назарида бошқа замон кишиси, қолақ кимса бўлиб қолибман. Менинг «айбим» фақат битта — у ҳам бўлса яккаю ягона фарзандимнинг бахтини кўрмоқ.

Бу нарсани, афсуски, унга тушунтиролмадим...»

* * *

Хатлар, хатлар...

Кимлардир уни бизга мураккаб ҳаёт йўлларида маслаҳат, ёрдам сўраб йўллайди. Кимлардир журналга хатни фақат кўнглини ёзиш учун юборади — қадрдон жўраси ёки дугонасига ёзгандай.

Биз юқорида ана шундай мактублардан тўрттасини кўриб чиқдик. Хулоса қилиб нимани айтиш мумкин? Барча касалликларни ҳам бир хил усул билан даволаб бўлмагани каби, ҳамма хатлардаги саволларга, илтимосномаларга ҳам бир хил қолипда жавоб бериб бўлмайди.

Муҳаббат бу — кўнгил гавҳари, дедик. Уни авайламоқ, қадрламоқ керак. Бу гавҳар бир вақтнинг ўзида ҳам пўлатдек мустаҳкам, ҳам шиша каби мўрт. Чин муҳаббат билан оддий ҳаваснинг фарқига бориб етмоқ ҳам, ҳақиқий мўъжизани, самимий туйғунни саробдан ажратиб олмоқ ҳам ҳар кимнинг ўз қалб ишидир.

«ЕШЛИК»нинг публицистика бўлими

Сафар
Остонов

У йил май ойининг бошидан 5 августгача СССР Халқлари VIII ёзги Спартакиадаси финал ўйинлари бўлиб ўтди. 14 май куни Спартакиаданинг биринчи чемпиони аниқланди. Олмаоталик Зоя Иванова марафон югуриши бўйича олтин медални қўлга киритди. Сўнгра Тошкентда теннис, Львовда стол тенниси, Тула, Рязань, Иваново шаҳарларида эса футбол бўйича саралаш мусобақалари, Таллинда елканли спорт мусобақалари авж олди. Спартакиада программасидаги асосий баҳслар Москвадаги Олимпия спорт-базаларида ўтказилди. 23 июльда мамлакатимизнинг бош спорт аренаси — Лужникидаги В. И. Ленин номидаги стадионда Спартакиада бекиёс таптана билан очилди. Уч йил илгари XXII Олимпия ўйинлари байроғи кўтарилган стадионга яна бутун планетанинг диққат-эътибори қаратилди. Доҳиймиз номи билан боғлиқ бу муқаддас жойда жаҳон спортчилари ва ёшларининг йўлини ёритувчи машъала ёнди, дўстлик, тинчлик қўшиқлари баралла янгради. Олимпия ўйинлари ватани бўлмиш Грециядан келган актриса Мария Москолиунинг кафтидан стадион узра кўкка парвоз қилган тинчлик рамзи — оқ кабутарни бутун жаҳон кўрди. Стадионда совет спортчилари билан ёнма-ён саф тортган минглаб чет эллик спортчилар ҳам тинчлик кабутарини олқишлашди.

Чет эллик спортчиларнинг спартакиадамизда иштирок этишлари анъанага айланиб қолган. 1928 йили ўтказилган Бутуниттифоқ Спартакиадасидаёқ бу спорт байрами интернационал тус олган эди. Ушанда Австрия, Венгрия, Германия, Норвегия, Польша, Франция, Швеция, Финляндия спортчилари ўз маҳоратларини намойиш этишган эди. 1979 йили Москва Олимпиадаси олдидан ўтказилган Спартакиадада эса ўнлаб мамлакатларнинг 2306 нафар спортчиси қатнашди. Бу Спартакиада савиясини оширибгина қолмай, жаҳон халқлари ўртасида тинчлик ва дўстликни мустаҳкамлашда катта роль ўйнади. Шунинг учун СССР халқлари VIII ёзги Спартакиадасига ҳам чет эллик спортчилар таклиф этилди. Турли қитъаларнинг 56 мамлакатидан келган 700 га яқин спортчи Спартакиада медаллари учун кураш олиб борди. Спартакиадани мутахассислар «Кичик Олимпиада» деб таърифлашга одатланиб қолишган. Дарҳақиқат, жаҳондаги бирорта ҳам мамлакатда бундай катта обрў-эътиборга молик мусобақа ўтказилмайди. Спартакиадада спортчилар спортнинг 32 тури бўйича ўзаро беллашадилар. Келгуси йили Лос-Анжелесда бўладиган XXIII Олимпия ўйинлари программасига эса спортнинг 23 тури киритилган. Бу сафар спортчилар кўрсатган натижалар юксак бўлди. Қизгин мусобақалар пайтида ўнлаб жаҳон ва олимпиада рекордлари ўрнатилди.

Республикамиз вакиллари бу Спартакиадада муваффақиятли қатнашдилар. Спортчиларимиз ўтган Спартакиадада умумкоманда ҳисобида ўнинчи ўринни эгаллашган эди. Бу гал фахрли олтинчи ўринга кўтарилишди. Ҳамюртларимиз кескин курашларда 8 та олтин, 11 та кумуш, 19 бронза, жами — 38 та медални қўлга киритишди.

Спартакиада медали! Унга сазовор бўлиш нақадар оғирлигини Спартакиадада чемпиони бўлган ва бў-

ОММАВИЙЛИКДАН МАҲОРАТГА

- * Тўрт поғона юқорига.
- * Саккиз олтин медаль.
- * Венеранинг табассуми.
- * Шин яна рингга чақурилади.
- * Ўринбосарлар ҳақида ўйлар.

лолмаганлардан сўранг. Европа, Жаҳон ва Олимпиада чемпионолари орасида Спартакиада медалларига етолмаганлар оз эмас. Чунончи, жаҳон шахмат кироли Анатолий Карповнинг юзлаб медаллари орасида Спартакиада олтин медалли шу пайтгача йўқ эди. Бу йил Карпов Москва терма командаси составида чемпионлик унвонига сазовор бўлди.

Республикамиз спортининг олти баҳодир ва икки маликаси ҳам Спартакиада олтин медалларини қўлга киритишди. Қуйида улар ҳақида ҳикоя қиламиз.

* * *

...Об-ҳаво яна айниди. Совуқ шабада этни жунжитиради. Осмонни қалин, қўрғошин булутлар қоплади. Булутлар шу қадар қалин ва паст эдики, Лужникидаги Марказий стадион қопқоғи ёпилган улкан қозондай туюларди. Стадион йўлкаларида эса энгил атлетикачиларнинг қизгин курашлари бормоқда.

Аёллар ўртасида 1500 метр масофага югуриш бўйича финалчилар стартга чақирилди. Бу мусобақани кўпчилик қизиқиш ва ҳаяжон билан кутган эди. Чунки, уч марта Олимпия ўйинлари чемпиони Т. Казанкина, 1982 йилги жаҳон Кубоги ғолиби Т. Сорокина, Москва Олимпиадаси чемпиони Е. Подкопаева, СССР биринчилклари ва йirik халқаро турнирлар ғолиблари Р. Аглетдинова ҳамда О. Двирна олтин медалга даъвогарлик қилишарди. Улар орасида ўзбекистонлик халқаро классли спорт мастери Замира Зайцева ҳам бор эди.

Ниҳоят, старт берилди. Югурувчилар биринчи даврада тезликни кучайтиришга ошиқишмади. Иккинчи даврада улар ўртасида пешқадамликни қўлга олишга уриниш сезила бошланди. Замира хотиржам югурарди, олдинга чиқишга шошилмасди. Шу топда у фақат оёқларини эмас, балки ақлини ҳам тўғри ишлата билиши муҳим эди. Узоқ масофага югуриш спортчидан математик қобилиятни ҳам талаб қилади. У ўз кучини масофада тўғри тақсимлай билсагина маррага кўзланган вақтда етиб кела олади. Замиранинг командадош дугонаси Светлана Улмасова ўз имкониятини тўғри ҳисоб-китоб қилмагани туфайли Спартакиадада муваффақиятли қатнаша олмади. У баҳс бошидан пешқадам бўлишга шошилди. Натижада охириги метрларда толиқиб қолди ва тўққизинчи натижани кўрсатди. Аслида 3 минг метр масофага югуришда биз ундан биронга медал кутган эдик.

Энди ҳамма умид Замирадан. У зиммасига юксак масъулият юклангани, командадошлари, республикамиз спорт делегацияси раҳбарлари, бутун Ўзбекистон уни ҳаяжон билан кузатаётганини яхши ҳис этарди.

Замира дастлаб югурувчилар ўртасида борди. Охириги даврада эса иккинчи ўринга чиқиб олди. Биринчи ўринда Р. Аглетдинова борарди. Маррага саноқли метрлар қолганида Замира шиддат билан югуриб олдинга ўтиб олди. Илдам, тезкор ва ишонч билан югуриб бораётган андижонлик спортчининг ғолиб чиқиши ҳеч кимда шубҳа қолдирмади. Ҳамюртимиз финиш чизигини биринчи бўлиб босиб ўтди. Натижа 4 минут, 4,61 секунд. Аглетдинова ундан 0,7 секунд ортда қолди.

Андижонлик спартакчи, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган тренер А. Зайцевнинг (Замиранинг турмуш ўртоғи) шогирди Замира Зайцева СССР Халқлари VIII ёзги Спартакиадасида командамизга иккинчи олтин медални олиб берди! Ундан бир кун илгари

Александр Харлов республикамиз спортчиларидан биринчи бўлиб олтин медалга сазовор бўлган эди.

* * *

...Энг кучли энгил атлетикачилар 400 метр масофага тўсиқлар оша югуришга стартга чақирилишди. Улар орасида аввалги Спартакиада чемпиони украинлик В. Архипенко ва бир неча истеъдодли ёшлар бор эди. Қуръага кўра ҳамюртимиз Александр Харловнинг омади келмади. У энг ноқулай бўлган саккизинчи йўлқадан югурадиган бўлди. Александр шу стадионда Москва Олимпиадасида олтинчи натижани кўрсатган эди. Бу гал у қандай ютуққа эришаркин? Александр яқинда ака-ука Знаменскийлар хотирасига бағишланган Бутуниттифоқ турнирида 49,45 секунд натижа билан галаба қозонган эди.

Ҳамюртимиз 3-4 ўринда хотиржам бормоқда. Унинг юқори суръатда югурмаётганини кўриб ғолиблар сафидан ўрин олишига, тўғриси, унча ишонмасдик. XXII Олимпия ўйинлари, Европанинг охириги чемпионатида қатнашиб, яхшигина тажриба тўплаган Харлов сўнгги метрларда тезликни сезиларли даражада ошириб, маррага биринчи бўлиб етиб келди. Электрон таблода унинг натижаси ёзилди — 48,78 секунд. Харлов республикамиз энгил атлетикаси тарихида Спартакиада олтин медалини қўлга киритган иккинчи спортчи бўлди. Бундан 27 йил муқаддам — 1956 йили СССР Халқларининг I Спартакиадасида баландликка сакраш бўйича В. Баллод чемпион бўлган эди.

* * *

...Куй янграмоқда. Озгирок, тенгдошларига қараганда бўйчанроқ қиз мусиқага ҳамоханг рақсга тушмоқда. У гоҳ кўлда сузаётган оққушни, гоҳ кўкда чарх ураётган кабутарни, гоҳида шамолда тебранаётган мажнунтолни эслатади. Унинг ҳар бир ҳаракати энгил ва эркин. Нозик ҳаракатлари, табассуми куйга чулғаниб, бадий гимнастиканинг нақадар гўзал ва нафис эканлигини намойиш этади. Бу қиз учқудуқлик ўн саккиз ёшли Венера Зарипова эди.

Венеранинг «топилганига» беш йил бўляпти. 1978 йили «Ёш ленинчи» газетаси соврини учун ўтказилган Ўзбекистон очиқ чемпионатида у зафар кучган эди. Шундан сўнг «Советская женщина» журнали соврини учун ўтказилган халқаро турнирда СССР кубоги ва чемпионатларида совриндорлар сафидан ўрин олди. Вильнюсда ўтказилган мактаб ўқувчиларнинг Спартакиадасида эса кўпкураш бўйича олтин медалга сазовор бўлди.

Бу йил у жароҳатланганлиги туфайли кўпгина турнирларда қатнаша олмади. Спартакиадага Тошкентда тайёргарлик кўрди. Спартакиадада эса республикамизнинг 630 спортчиси орасида энг кўп соврини кўлга киритган спортчи Венера Зарипова бўлди. У кўпкурашда ўзининг эски рақиблари литвалик халқаро классли спорт мастери, 1982 йилги Европа мутлақ чемпиони, 1982—1983 йилларда мамлакат биринчилиги ғолиби, 1981 йилги СССР Кубоги ғолиби Дала Куткайте, жаҳон чемпионолари — грузиялик Ирина Габашвили ва РСФСР вакили Ирина Девиналар билан кураш олиб борди. Дала кўпкураш ғолиби бўлди. Бронза медалли Зариповага насиб этди. Фақат охириги машқлардагина Габашвили ҳамюртимиздан олдинга ўтишга муваффақ бўлди.

Кўпкурашнинг алоҳида турлари бўйича Венера уч марта шоҳсунага кўтарилди. Эркин машқ бажаришда у олтин медални қўлга киритди. Ҳалқа билан машқ бажариш мусобақалари ниҳоятда ҳаяжонли бўлди. Белоглазова ҳалқани тушириб юборди, қутилмаганда Габашвили ҳам хатога йўл қўйди. Девина охириги лаҳзаларда ҳалқани қўлидан чиқариб юборди. Куткайте ва Заринова юксак маҳорат намойиш этишди. Литвалик қиз олтин, ҳамюртимиз эса кумуш медаль соҳибаси бўлдилар.

Тўп билан машқ бажаришда ҳам кураш асосан ана шу икки спортчи орасида борди. Девина қутилмаганда бетоб бўлиб қолгач, баҳсларни охиригача давом эттира олмади. Куткайте 9,9 балл, Заринова 9,75 балл билан 1-2 ўринларда боришайтган эди. Габашвилининг маҳоратига эса 9,85 балл қўйилди. Натижада Венера учинчи ўринни қўлга киритди.

Узоқ танаффусдан сўнг бундай йирик мусобақада уч марта шоҳсунага кўтарилди ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Истеъдодли, меҳнатсевар ва иродали спортчигина бундай ютуққа эриша олади. Бу ҳислатларнинг ҳаммаси Венерада мужжасам. Келгусида у яна кўп марта лаб шоҳсунага кўтарилади, деган умиддамиз.

* * *

...Бу спортчининг Спартакиадада иштирок этишини ҳаммадан кўпроқ асбосозлик заводи ишчилари ва спортчилари ҳаяжон билан кузатган бўлишса керак. Чунки, Комил Фаткуллин катта спортга йўлни тренер А. Аблаев раҳбарлигида ана шу корхона спорт залидан бошлаган.

Комилнинг медаллари орасида энди СССР Халқлари Спартакиадаларининг икки олтин медалини кўриш мумкин. У ўтган Спартакиадада ҳам голиб чиққан эди. Икки карра Спартакиада чемпиони! Айтишга осон. Бу совринлар нақадар узоқ ва оғир машқлар, тинимсиз изланишлар, кескин курашлар натижасида қўлга киритилган!

— Спартакиада олдидан ўтган команда комсомол йиғилишида мени комсорг қилиб сайлашди, — дейди Комил. — Йиғилишда имкониятларимизни муҳокама этдик. Командадошларим, тренерлар менга катта умид боғлашганини билардим. Шунинг учун ҳам қандай бўлмасин ғалаба қозонишга сўз бердим. Ҳар бир беллашув олдидан ваъдамни эсладим.

Комил олтин медаль учун бўлган ҳал қилувчи учрашувда Европа чемпиони, жаҳон чемпионининг совриндори москвалик Виктор Пивоваров билан гиламга чиқди. Комилнинг ҳам жаҳон чемпиони деган унвони бор эди. Лекин фақат ёшлар ўртасида.

Беллашувнинг учинчи минути. Комил 1:0 ҳисобида олдинда. Қисқа танаффусдан сўнг ўзбекистонлик полвои дадил ҳужумга ўтиб, ҳисобни 4:0 га етказди. Рақиби унга қарши ўз услубини ишлата олмади. Шуниси диққатга сазоворки, Комил бирорта ҳам учрашувда мағлубият нималигини билмади.

Комил республикамизга VIII Спартакиаданинг олтинчи олтин медалини тортиқ этди. Тренерлар уни Жаҳон чемпионатида тайёрланадиган СССР терма командаси рўйхатига олишди.

* * *

— Рингга вази тоифаси 81 килограммгача бўлган боксчилар қақрилади. Владимир Шин, Ўзбекистон...

Томошабинлар олқишидан информатор судьянинг овози эшитилмай қолди. Бундан икки йилча илгари катта спорт билан хайрлашган ўзбекистонлик чарм кўлдоп устасини бокс мухлислари қувонч билан қутиб олишди. Мамлакат чемпионатларининг олтин ва кумуш, СССР Халқлари VII Спартакиадасининг кумуш медалларига сазовор бўлган, жаҳон Кубоги ўйинларида ғалаба қозонган, кўплаб халқаро турнирларда ўзини кўрсатган бу боксчи кўпчилик ҳурмати қозонган эди.

Владимир аввалгидек эпчил ва чаққон «жанг» қила олармикин? Дастлабки учрашувдаёқ Шин Спартакиадада бекорга келмаганини исботлади. У чаққон ҳаракатлари, қарши ҳужумга ўтиб, кетма-кет зарба беришлари билан рақибларини доғда қолдирди. Ярим финалга чиққан куни у билан суҳбатлашган эдим.

— Командага ёрдамлашиш мақсадида Спартакиадага келган эдим. Бронза медали нақд бўлди. Энди хотиржамман, — деган эди у.

Ун йилдан зиёд вақт мусобақаларда фаол қатнашиб, Спартакиада чемпиони бўлолмаган, фақат командага ёрдам бериш мақсадида Спартакиадага келган Владимирнинг ўзи ҳам чемпион бўлишини хаёлига келтирмаган бўлса керак. Ҳамюртимиз финалда қирғизистонлик Евгений Алексеевни мағлубиятга учратди. Яна бир фарғоналик боксчи Григорий Пинчук (67,5 кг) ҳам финалга чиққан эди. У чемпионлик учун бўлган курашда уч карра СССР чемпиони, ўтган Спартакиада голиби Исроил Аюкпохяндан енгилди.

* * *

Республикамизга яна учта олтин медални полвоиларимиз олиб беришди. Андижонлик Владимир Сободинев Спартакиадада спортнинг икки тури бўйича қатнашди. У дзю-дочилар беллашувларида бронза медални билан тақдирланди. Ўта оғир вазили самбочилар ўртасида эса олтин медални қўлга киритди. Икки марта Жаҳон ва Европа чемпиони, Жаҳон Кубоги соҳибни В. Сободинев Спартакиада олтин медалига ҳам сазовор бўлди.

Эркин курашчиларимиздан оғир вазили Аслан Хадарцев ўсмирлар ўртасида Жаҳон чемпиони, Жаҳон Кубоги голиби эди. Спартакиадада у 100 килограмм вазили полвоилар ўртасида шоҳсунанинг энг юқори поғонасига кўтарилди. Спартакиадада уч ака-ука Хадарцевлар иштирок этишди. Ахсар ва Маҳарбек совриндорлар сафидан ўрин олишмаган бўлса-да, командамиз очколар жамғармасига муносиб ҳисса қўшишди. Термизлик Арсен Фадзаев эса вази 68 килограммгача бўлган курашчилар ўртасида голиб чиқди.

* * *

Спортнинг бошқа кўпгина турлари бўйича ҳам вакилларимиз қувончли ютуқларга эришдилар. Собир Рўзиев бошлиқ рақарачилар терма командамиз иккинчи ўринни қўлга киритди. Собирнинг ўзи шахсий ҳисобда ҳам кумуш медалга сазовор бўлди. Сув полоси бўйича терма командамиз кўпчилик учун қутилмаганда учинчи ўринни эгаллади. Гандболчи қизларимиз умумкоманда ҳисобида олтинчи ўринга кўтарилиб, СССР спорт мастерлари нормативини бажаришди. Штангачи Виктор Мосибит оғир вазилилар

ўртасида 205,5 килограмм натижага эришиб, жаҳон рекордини ўрнатди.

Ғалабаларимиз, медалларимиз, очколаримиз янада кўпайиши, командамиз янада юқорироқ ўринга кўтарилиши мумкин эди. Афсуски самбо, чим устида хоккей, сузиш, енгил атлетика бўйича айрим спортчиларимиз ўз маҳоратларини имкониятлари даража-сида намойиш эта олишмади.

Футбол, чавандозлик, стол тенниси ва катта теннис, камондан отиш бўйича спортчиларимизнинг маҳоратлари камлиги маълум бўлиб қолди.

Катта теннис бўйича республикамизда, жумладан, Тошкентда ажойиб спорт базалари мавжуд. VIII Спартакиада программасидаги теннис мусобақаларининг Тошкентда ўтказилгани ҳам бунини исботлаб турибди. Лекин ҳамюртларимиз атиги тўққизинчи ўрин билан қаноатланишди. Камондан отиш бўйича машҳур Наталья Бутузова ва Ольга Роговаларнинг муносиб ўринбосарлари кўринмади. Менимча, тренерлар имкониятлардан самарали фойдаланишмаяпти. Биз битта-иккита машҳур спортчини етказиб, уларнинг ютуқларига маҳлиё бўлган ҳолда ўринбосарлар ҳақида жиддий қайғурмаяпмиз. Областларда, айниқ-са кишлоқ жойларида ёёандозликни оммалаштириш зарур. Имконият яратилса, пахтакор, чорвадор қизларимиз орасидан Зебинисо Рустамовадек моҳир мерган қизлар етишиб чиқиши табиийдир.

Чавандозлик халқимизнинг қадимий спорт турларидан бири. Кейинги йилларда Мамажон Исмоилов, Александр Дворянников, Юрий Қовшов сингари чавандозларимиз Бутуниттифоқ ва Халқаро турнирларда голиблар сафида бўлиб келишди. Афсуски, VIII Спартакиадада уларнинг ўрнини босадиган чавандоз топилмади.

Мамлакатимизнинг катта спорт кўриги — СССР Халқлари VIII ёзги Спартакиададаси республикамизда физкультура ва спортнинг ривожланиши борасида ютуқ ва камчиликларимизни очиқ-ойдин кўрсатиб берди. Яна тўрт йилдан сўнг IX Спартакиада финал мусобақалари бошланади. Камчиликларимизни таҳлил этиб, оқсаётган спорт турларини тиклаш учун ҳали вақт етарли. Энг аввало, спортнинг ҳар бир тури бўйича оммавийликка эришиш учун курашишимиз лозим. Оммавийлик бўлгандагина истеъдодли спортчилар топилади. Улар ғамхўрлик билан тарбияланса, келгуси Спартакиадада голиблар сафидан ўрин олишлари шубҳасиздир.

Фотозтюд. Ерқин ҳаёллар.

Хўжамурод
Тоштемиров

ИЛТИМОС

ҲАЖВИЯ

дам боласи борки, бирор нарсани севади. Бухгалтеримиз Хоназаров буюм йиғишни яхши кўради. Ишхонадагилар дам олишгами, командировкагами борадиган бўлса, Хоназаров албатта кузатиб кўяди. Хайрлашиб, «Ҳалиги эсингиздан чикмас-а», деб мингиллайди.

Хоназаров касбдошининг қайтишини товуққа тухум бостирган кишидек кун санаб кутади. Уша куни уйда ҳозир бўлади. «Соғ-саломат, ўйнаб-кулиб келгани» билан табриклаб, қадаҳ кўтаради. Ниҳоят, ўзига аталган тухфани қўлтиқлаб жўнайди.

Ходимимиз Боймурод Болгарияга борадиган бўлиб қолди. Хоназаров уни хилватда ушлаб олиб, шипшиди:

— Югуравериб аранг сенга тўғриладик-да, путёвкани. Хабаринг йўқ, раҳбарлар ўзимизча йиғилиб маслаҳатлашдик. Биров у деди, биров бу. «Сенларда инсоф борми ўзи, нега борортанг Боймуроднинг номини тутмаяпсан?» дедим жойимдан ирғиб туриб. Кўрдингми, ўзим ара-лашмасам...

Боймурод йўлланмани район комсомол комитетидан олган бўлса ҳам, «раҳмат» деб қўйди. Хоназаров мақсадга ўтди:

— Укажон, булғорларнинг элига бориш на-сиб қилибди. Сендан бир нарса илтимос қил-сам... Ке, қўй, овора бўлма...

— Гапираверинг, ака, оворагарчилиги бор-ми?

— Қўймадинг-да! Отанг раҳматликнинг феъ-ли сенда қолган. Отанг ҳам қўли очиқ одам эди. Майли, айта қолай. Болгариядай жойнинг гал-стугидан тақсам деб юраман. Биласан-ку, гал-стук йиғишга ўчман.

— Майли, олиб келаман.

Хоназаров ёлғондан ёнини кавлаган бўлди. Боймурод «Қўйинг, уят бўлади», деб қўл силтади. У Болгариядан галстукка қўшиб кўй-лак ҳам олиб келди.

Шу тариха «коллекционер» Хоназаров чех-ларнинг пойафзалини кийди. Ригадан келти-рилган портфель эгаси бўлди. Яна бир ўқитувчи Москвадан гулдон, бири Кавказдан соябон олиб келди. Ҳатто кичкинтой Хоназаровлар ҳам қуруқ қолишмади.

Расми А. ОРИПОВ чизган.

Бир иш билан Тбилисига борадиган бўлдим. Эртага жўнайман, деб турганимда томогини қириб Хоназаров кириб келди. Гаплашиб ўтирдик. Утган йилнинг қиши қаттиқ келганидан нолиди. Бу йил ҳам кузданоқ совуқ бўлаётганидан зорланди. Сўнгра, «Ука, сен бораётган ерларда зўр шляпалар бўлади, деб эшитаман. Агар иложи бўлса...» деб мингиллади. «Майли, ахтариб кўраман» деганимдан кейин ёнини кавлади.

— Яхшироғидан оласан-да, укам. Менинг хоббим — шляпа.

Шундай деб пул чикарди. Бармоғига туфлаб

санади. Саккиз сўм экан. Минг азоб билан менга узатди. Ичимда «бир бопплайн, буни» деб пулга қўл чўздим.

— Бўпти, бераверинг. Қолганини ўзимдан қўшарман.

Хоназаровнинг ранги оқариб кетди. Шошапиша пулни қайтариб оларкан деди:

— Йўге, йўге! Ўзингдан қўшиб юрасанми.. Кузатишга чиққанда камини тўлдириб бераман.

У хайрлашмасдан жўнаворди.

Эртасига Хоназаров мени кузатишга чиқмади.

ҚАЛОВИНИ ТОПИШ КЕРАК...

Н. Елин,
В. Кашаев

ҲАЖВИЯ

Иван Кириллович Палкиннинг тоби қочиб, касалхонага тушди. Унинг аҳволи ёмонлашиб борарди.

— Энди уни олиб қолишнинг иложи йўқ, — дейишди врачлар, — қўлимиздан келганини қилдик. Фавқулудда воқеалар спорлотода бўлади.

Палкин билан видолашгани касбдошлари етиб келишди. Ҳатто директор Андресюкнинг ўзлари ташриф буюрди.

— Алвидо энди Иван Кириллович! — деди директор, — сен яхши одам эдинг. На илож, оллонинг иродаси экан. Фақат... Чорак йиллик ҳисоботни битирмай кетаётганинг чатоқ бўлди-да, азизим. Ахир уни икки ҳафта бурун топширишимиз керак эди. Хай, майли, бу камчилигинг учун сендан гина қилмаймиз. Рози бўл!

Палкин, ҳеч бало эшитмагандек, миқ этмай ётарди.

Ҳамкасблар Палкин билан ўпишиб хайрлашдилар. Улар энди чиқиб кетишмоқчи эди, ҳовлиқиб Дериков кириб қолди. У яқинда ишга келган эди.

— Ие, ҳа, турдингларми? — деди у ажабланиб, — намунча шошмасанглар? Чой-пой ичиб, яна бир пас ўтирардигу? Ахир одамгарчилик деган гаплар бор...

— Тиш-ш!.. Ҳозир чой ичиб ўтирадиган пайт эмас, калланг ишлайдими?

— Ҳм, Палкинга нима қилибди? — сўради Дериков.

— Дўхтирлар айтди, энди фойдаси йўқ эмиш.

— Бекор гап! Дўхтирларингиз ҳам хато қилиши мумкин, мана кўрасизлар!

— Ҳўв каллаварам! Бўлди энди. Бечорага халақит берма. Омонатини қийналмай топширсин. Барибир у тамоом бўлган одам.

Бу гаплар Дериковнинг иззат-нафсига тегиб кетди.

— Кўрамиз ҳали, тамоом бўлганми-йўқми! — деди у шангиллаб, — дўхтирлар ким бўпти? Улар берадиган дори-дармонларини билади. Аммо одам боласининг кўнглига мундоқ синчиқлаб назар солишмайди. Биласизми, одамнинг кўнгли бамисоли очилмаган хазина. Унга тузукроқ қаралса, ўҳ-ўҳ, шунақа нарсаларни кўрасизки!..

Дериков шундай дедию шипиллаб Палкиннинг ёнига борди. Оҳиста каравот четига ўтирди.

— Иван Кириллович! Ишхонадаги янгиликлардан хабаринг борми-йўқми? Васькинни ишдан учуриб юборишди...

Палкиннинг ўлим нуқси урган рангига қон югургандай бўлди.

— Шунақа гаплар, азизим, — деди Дериков, — буйруқда ҳам ўроқдай қилиб, «Ишни удалай олмагани ва ахлоқий нопоклиги учун» деб ёзиб қўйишибди. Қалай, зўрми?

Палкин анча ўзига келди, нафас олиши енгиллашди, томир уриши жойига тушай деди. Дериков беморга қараб давом этди:

— Яна бир янгилик. Денисовнинг хотини уйдан кетиб қолибди. Икки энлик хат ҳам, хабар ҳам бермабди. Индамай уйдан чиқибдию, ўзидек бир суюқ билан қочиб кетибди. Боппабдимми, а?

Палкин бир кўзини очиб, атрофига қаради. Жилмайгандай бўлди.

— Қизиқ, беморнинг томир уриши яхшиланмоқда, — деди Палкиннинг биллагини тутиб

турган врач. Дериков унга «Жим!» дегандек имо қилдию Денисовнинг кейинги кўргиликларини айта бошлади:

— Бу расво хотин ўзи қочиб кетса ҳам майли-я, Палкин! Уйни шип-шийдам қилиб тозалаб кетганига ўласанми?! Денисов кечқурун ишдан келса, квартираси ўғри ургандек хувиллаб ётган эмиш. Хўш, бу ёғига нима дейсан?

Палкин иккинчи кўзини ҳам очди. Тирсагига суяниб ўрнидан турди.

— Энди мана бу гапни эшит. Муркин-чи, қўшни бўлимдаги тепакад йигит? Ушанинг икки юз сўмини ўмариб кетишибди. Пулига қўшиб кисавурлар ҳужжатлариниям шилишибди. Емон туширибди бечорани.

Иван Кириллович бамайлихотир тўшакка чордона қуриб ўтирди ва қўлларини иягига тираб Дериковга астойдил қулоқ сола бошлади.

— Хуллас, Муркин ҳозир қарз сўраб месткомга ариза ёзган... Месткомдагилар ўйлаб-ўйлаб...

Палкин Муркиннинг қарз сўраганини эшитдию, гурс этиб ёстиққа қулади.

— Аммо меском қарз бермади. Бермаса ҳам керак! — деди шошиб Дериков.

— Ҳай, ўртоқ... сиз нима қилаяпсиз? — деди қўрқиб кетган врач Дериковга, — касални шунчалик безовта қилиш яхши эмас. Илтимос, уни дарҳол ўз ҳолатига қайтаринг!..

— Хўш-ш... — талмовсиради Дериков, сўнг бидиллаб гапга тушди, — Жориннинг ўғли институтга киролмади, шалоплаб йиқилди! Поваров машинасини уриб пачоқ қилди. Валерьянкин квартира сўраган экан, тошингни тер, сенга ҳеч қанақа квартира йўқ дейишибди...

Палкин тагин ёстиқдан бошини кўтарди. Оёқларини осилтириб бемалол каравотга ўтирди, у дадил ўрнидан турдию кулимсираб деди.

— Сен гапиравер, Дериков, гапиравер. Ишхонада шунча хушхабар бор экану, эшитмаганимизни қара-я. Мен ҳозир чой дамлаб келаман. Бир мириқиб отамлашайлик, азизим...

Палкин чой идишни олдию хуштак чалиб, ошхона тарафга йўрғалаб кетди.

С. ҚАРНОҚЛИ таржимаси

Сўзсиз сурат.

Расми Б. ТОЖИЕВ чизган.

АВТОРЛАРИМИЗ

Барот БОЙКОБИЛОВ. 1937 йили Самарқанд область, Ургут районида туғилган. Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университетини тугатган. Йигирмадан ортиқ шеърый китоб муаллифи. Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати.

Шарофат БОТИРОВА. 1945 йили Сирдарё область, Ховос районида туғилган. Тошкент Чет тиллар педагогика институтининг француз тили факультетини ўқиган. У шеърлар машқ қилиш билан бирга француз шеърини намуналарини бевосита француз тилидан таржима қилади. Жиззах Давлат педагогика институтини хизмат қилади.

Юсуфжон ЛАТИПОВ. 1954 йили Хоразм область, Хонқа районидаги Сарапоён қишлоғида туғилган. 1982 йилда В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетининг журналистика факультетини тугатган. Хонқа район «Шонли меҳнат» газетасида ишлайди.

Рауль МИРХАЙДАРОВ. «Самсон бекати», «Тивит рўмол», «Қудуқ» каби насрий китоблар муаллифи. Москвада бўлиб ўтган VI Бутунитифок ижодкор ёшлар кенгашининг иштирокчиси. Рус тилида ижод қилади.

Сафар ОСТОНОВ. 1948 йили Самарқанд областида туғилган. ТошДўнинг журналистика факультетини 1972 йили битирган, «Еш ленинчи» газе-

тасида спорт ва оммавий ишлар бўлимнинг мудири.

Эътибор ОХУНОВА. 1933 йили Андижонда туғилган. ТошДўнинг филология факультетини тугатган. «Мен тонгни уйғотдим», «Достонлар», «Баҳор билан суҳбат», «Лирика», «Биллур қатра», «Олам гўзал — одам гўзал» каби китоблари босилиб чиққан. Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати. «Совет Ўзбекистони» газетасида ишлайди.

Азим СУЮН. 1949 йили Навоий область, Нурота районида туғилган. ТошДўнинг журналистика факультетини тугатган. «Менинг осмоним», «Зарб», «Замин тақдири» каби китоблари нашр этилган. Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ишлайди.

Акбар ЮНУСОВ. Тошкентда туғилган. Урта мактабни тугатгач, турли қурилиш ташкилотларида ишлаган. Вақтли матбуотда ҳикоя ва ҳажвиялари тез-тез чиқиб туради. 1981 йили «Еш гвардия» нашриётида «Оддий саргузаштлар» деган китоби босилиб чиққан.

Абдулхай НОСИРОВ. 1946 йили Тошкентда туғилган. ТошДўнинг филология факультетини тугатган. «Зиналар», «Ирмоқлар», «Кўзгу», «Уруғлар» каби шеърый тўпламлар муаллифи. Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетида ишлайди.

«Ешлик» («Молодость») — ежемесячный литературно-художественный и общественно-политический журнал

На узбекском языке

Орган Союза писателей
Узбекской ССР

Рассом: Х. СОЛИХОВ
Техник редактор: В. УРУСОВА
Корректор: У. ҚОШИМОВ.

Адресимиз: 700000. Тошкент-П.
Ленин кўчаси, 41.

Телефонлар:

Бош редактор ўринбосари —
32-54-73

Масъул секретарь — 32-56-27

Проза бўлими — 32-57-34

Шеъринг, адабий танқид ва

санъат бўлимлари — 32-56-41

Ижтимоий-сиёсий бўлим — 32-54-73

Редакция ҳажми 12 босма листдан ортиқ роман ва 8 босма листдан зиёд қиссалар қўлёзмасини қабул қилмайди. Бир босма листгача бўлган асарлар авторларига қайтарилмайди. Редакция ўз тавсиясига кўра амалга оширилган таржима асарлар қўлёзмаларинигина қабул қилади.

Журналдан кўчириб босилганда, «Ешлик»дан олинди» деб изоҳланиши шарт.

Босмахонага 24.08.83 й. да туширилди. Босишга 3.10.83 й. да руҳсат берилди. Р—07445
Қоғоз формати 84×108¹/₁₆.
Қоғоз ҳажми 5,25 лист. Шартли босма листи 8,4. Нашриёт ҳисоб листи 10,3. Тиражи 86933 нусха. Буюртма № 1399. Баҳоси 50 тийин.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитетининг

«Еш гвардия» нашриёти.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени босмахонаси.

Тошкент, 700029, «Правда Востока» кўчаси, 26.

© «Ешлик» №8, 1983.

«Еш гвардия» нашриёти.

АВТОРЛАРИМИЗ